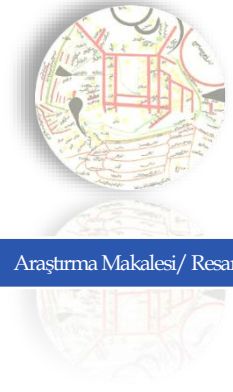

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
29. Sayı/Issue Aralık/December 2022
Samsun-Türkiye/ Turkey www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut499>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Sinop'ta Halk Hekimliği ve Halk Dilinde Sağlık Deyişleri Folk Medicine in Sinop and Health Sayings in Folk Language

Öz

Halk hekimliği, mitolojik devirlerden beri kimi zaman hastalıklardan korunmak kimi zaman da arınmak maksadıyla uygulanan; günümüzde ise tedaviye ulaşmada güçlük çekilen ya da modern tıbbın çare olamadığı, yetersiz kaldığı durumlarda hastalıkları tanılama ve sağaltma amacı ile yer yer ampirik, rasyonel veya büyüsel-dinsel geleneksel işlemler bütünü olarak tanımlanabilir. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Sinop ve yöresinde de halk hekimliği oldukça yaygındır. Çalışmamızda Sinop'taki halk hekimliği uygulamaları ele alınmış ve alan araştırması yöntemi ile elde edilen bilgiler ışığında yöre halkının başvurduğu tedavi yöntemleri ortaya konmuştur. Sinop'ta ocaklı, ocakçı, izinli, oğmacı, sınıkcı, şah garı, sıh garı, gorucu (koruyucu) gibi adlar verilen hekimlerce; büyüsel sözlerle, transla, parpulamayla, bitkilerden yapılan emlerle, hayvan ve maden kökenli emlerle, tütsülemeyle, dalgaya vermeyle, dolamayla, saçıyla, ziyatla, kurşun dökmeyle, kesmeyle, soru ve cevap yoluyla, yıkamayla, soyup ayazlamayla, değişik yapmayla, okuyup üflemeyle, çeyreklemeyle, ad bozmayla, tükürmeyle, duvaklamayla, gursak görmeyle, dizginlemeyle, çemberden geçirmeyle, korku basmayla, korkuluk kesmeyle, sallamayla, görüştürmeyle, yedülü-seküzlüyle, tasu çekmeyle, muska yazdırma, kıyılmayla, kırklamayla, göbek sıvamayla, çıvlamayla, boğmayla, dil çalmayla, çivilemeyle, kötü ruhlardan kaçırmayla sağaltımlar yapılmaktadır. Eski Türk inanç ve geleneklerinin İslam motifleriyle harmanlandığı bu sağaltımların günümüze kadar ulaştığı görülür. Çalışmamızda kültürel geçmişe dayanan ve geçmişten günümüze uygulanan tedavi yöntemlerini eski Türk inanç sistemiyle karşılaştırıp değerlendirdik. Çalışmamızı yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle kaynak kişilerden derleme yaparak oluşturduk. Kaynak kişi listesini çalışmamızın sonunda liste hâlinde sunduk. Ayrıca Sinop ve yöresi ağızlarında geçen halk hekimliği ile ilgili söz varlığını yer adlarıyla birlikte ortaya koyduk.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Halk Hekimliği, Sağlık Terimleri, Sinop ve Yöresi Ağızları, Söz Varlığı.

Abstract

Folk medicine has been practiced since mythological times, sometimes to get rid of diseases and sometimes to protect; Today, it can be defined as a set of empirical, rational or magical-religious traditional procedures for the purpose of diagnosing and curing diseases in cases where there is difficulty in reaching treatment or when modern medicine cannot be a cure and is insufficient. As in many parts of Anatolia, folk medicine is very common in Sinop and its region. In our study, the folk medicine practices in Sinop were discussed and the treatment methods applied by the local people were revealed in the light of the information obtained by the field research method. Physicians who are given names such as ocaklı, ocakçı, izinli, oğmacı, sinicki in Sinop; magically, by transcribing, parpuling, emery made from plants, emery of animal and mineral origin, fumigation, waving, entanglement, hair, adornment, lead pouring, cutting, question and answer, washing, peeling and freezing, making changes, reading and blowing, bloodless by sacrificing, quartering, naming, spitting, veiling, groping, reining, circling, frightening, waving, meeting, making sevens and eights, amulets, slicing, shearing, navel plastering, nailing, stealing, nailing, from evil spirits abduction treatments are carried out. It is seen that these treatments, in which old Turkish beliefs and traditions are blended with Islamic motifs, have survived to the present day. In our study, we compared and evaluated the treatment methods based on the cultural background and applied from the past to the present with the old Turkish belief system. We created our study by compiling from source people with semi-structured interview technique. We presented the source person list as a list at the end of our study. In addition, we have revealed the vocabulary related to folk medicine in the dialects of Sinop and its region, together with place names.

Keywords: Sinop, Folk Medicine, Health Terms, Sinop and Its Region Dialects, Vocabulary.

Ergün Acar*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Doç. Dr.

Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop-
Türkiye.

Elmek: eacar@sinop.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8771-0683

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 21.09.2022

Kabul Tarihi: 05.10.2022

E-yayın Tarihi: 30.12.2022

Not Note

Bu çalışma 21-24 Ekim 2021 tarihleri arasında Sinop'ta düzenlenen Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.

Atıf/Citation:

Acar, E. (2022). Sinop'ta Halk Hekimliği ve Halk Dilinde Sağlık Deyişleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (29), s. 100-176.

Giriş

Halk hekimliği, mitolojik çağlardan beri kimi zaman hastalıklardan korunmak kimi zaman da arınmak maksadıyla uygulanan; günümüzde ise tedaviye ulaşmada güçlük çekilen ya da modern tıbbın çare olamadığı, yetersiz kaldığı durumlarda hastalıkları tanılama ve sağaltma amacıyla yer yer ampirik, rasyonel veya büyüsel-dinsel geleneksel işlemler bütünü olarak tanımlanabilir.

Türkler, geçmişten günümüze çeşitli din ve kültür yapıları benimsemiş olsa da Orta Asya'daki gelenek ve inanışları devam ettirmiştir. Bu gelenekler bazen aynı biçimde görülürken bazen de yeni formlarda yaşatılmıştır. Geleneklerin yaşatıldığı en önemli yapılardan biri de hastalık sağaltımları olmuştur. Yapılan sağaltmalarda bazen eski inanma biçimlerinin izleri görülürken bazen de İslam motifleriyle harmanlanmış ritüeller görülür. Bunların yanında bazı hayvan ve bitki emleriyle yapılan sağaltımlar da oldukça fazladır.

Eski inanç sisteminde Türkler; güneş, ay, yıldız gibi iyelerle ağaç, dağ, su, taş, ateş gibi tabiat kültlerine üstün özelliğinden dolayı kutsiyet atfetmiş ve onların birer ruhu olduğuna inanmıştır. İnsanlar hastalıklardan (kötü ruhlardan) korunmak ve arınmak için bu ruhlara çeşitli ritüeller göstermiştir. Ritüelleri ve tedavileri bu ruhlarla temasa geçen Şamanlar yapmıştır. Sinop'ta Şamanizm'e bağlı inançları bazı yazılı eserlerden ve derlemelerimizden tespit edebilmekteyiz: 1334 yılında Sinop'u ziyaret eden İbn Battuta Sinop'a girdiğinde bir cenaze namazına tesadüf eder. İbrahim Bey'in annesine ait olduğunu beyan ettiği bu cenaze töreninde ahalinin elbiselerini ters giydiğini ve sarıklarına siyah bir şey bağladığını seyahatnamesine yazar (İnan, 1952: 29). Yine hasta kişinin ağzına alıp çiğnediği ekmeği köpeğe atıp yedirmesi ve *aydaş* hastaların etrafında üç defa döndürülen taşların toprağa gömülmesi Şamanlardaki *göçürme* (nakletme) ayiniyle ilgilidir. Hasta ve hasta için kesilecek adağın türbe etrafında yedi defa dolaştırıldıktan sonra kurban edilmesi de yine *dolaşma* ayiniyle paralellik gösterir. Yaşlı hastaları gençleştirmek (güç/derman vermek) niyetiyle genç birini yaşlının koluna tutundurup gezdirilmesi *dolaşma* ve *göçürme* pratiğinin güzel bir örneğidir. Ayrıca Anadolu'nun pek çok yerinde görülen çaput bağlama, kurşun dökme gibi yaygın uygulamalar ile tabiat kültürünün ağaç, su, ateş, taş gibi bileşenlerinin tedavilerde uygulanış biçimlerini Sinop'ta bulabilmekteyiz. Şamanist Altay ve Yakutlardaki ağaç kültürüyle ilgili çeşitli uygulamaları benzer biçimde Sinop ve yöresinde oyuk ağaç içinden ya da ağaç altından geçme şeklinde görürüz.

Tabiat kültürünün önemli bir elemanı olan ağaç, Sinop halk hekimliğinde oldukça yaygın kullanılan bir ögedir. Türklerde önemli bir yeri olan ağaç için bu durum oldukça doğaldır. Çünkü ağaç, Tanrı ile irtibatı sağlayan ve ölümden sonra insan ruhunun konakladığı bir unsur olarak kabul edilir. Onun için değerli, kozmik ve aynı zamanda mukaddestir. Türkler evreni üç aşamada ele alır: Yer altı (tamu/cehennem) yeryüzü ve gökyüzü (uçmak/cennet). Bu ilgiyle ağacın köklerini yer altı, gövdesini yeryüzü ve dallarını da gökyüzü ile ilişkilendirirler. Gök/ışık âlemindeki Tanrı'dan bir şey dileyen-hastalıktan, felaketten, musibetten kurtulmak isteyen- insanoğlu, Tanrı'nın mekânına ulaştığına inandığı ağacı bir vasita olarak kullanır; ağaç vasıtasıyla sıkıntısını Tanrı'ya iletir ve yine ağaç vasıtasıyla Tanrı'nın kendisine yardım edeceğine inanır (Ergun,

2017:54-55; Kurt, 2016:140). Yörede söylenen "Çocuğun beşiği, evimin eşiği" deyişini bu bağlamda ağacın dile yansımış önemli bir göstergesi olarak kaydedebiliriz.

Sinop ve yöresinde sağaltımlarda uygulanan bir diğer tabiat kültürü de sudur. Su, insanlığın kültür ve inanç dünyasında hayat, bolluk, bereket, sonsuzluk ve kutsallık ifade eder (Kıyak, 2013:23). Belirli bir şekle sahip olmadığı için tüm şekilli varlıklardan üstün tutulur. Ayrıca suyun içinde hiçbir şey önceki hâlini devam ettiremez, o her şeyi değiştirir ve yeniler. Bu sebeple bazı dinlerin içinde yer alan suya dalma motifi bu mahiyetle ilişkilidir. Buna göre suya dalma, varoluş öncesi şekilsizliğe dönüşü yani geçici yok oluşu ve ölümü; sudan çıkma ise arınma ve saflığı ifade eder (Kıyak, 2013:23). Sinop'ta su ile ilgili sağaltımlar daha çok kısırlık, deri ve mide hastalıkları, doğum sonrası hastalık ve ölümden korunma gibi durumlar üzerinde yoğunlaşır. Bunun için ırmaklara *saçı* yapılır; *acı su*, *kılıç suyu*, *ısıtma* (sıtma) *suyu*, *uyuz suyu*, *yılandık suyu* ve *asa suyu* denilen özel ve kutsal sular ziyaret edilir; *yedili-sekizli*, *yıkama* ve *kırklama* pratikleri su ile uygulanır. Ayrıca suyun hareket özelliği de tedavilerde sıkça kullanılmaktadır. Sinop'ta hareketli ve akıntılı suların hastalıkları alıp götürdüğüne inanılır. Bu sebeple denizdeki yedi dalgadan ve değirmen çarkından alınan sularla yıkama, sağaltımlarda oldukça yaygındır.

Dağ ve taşlar, eski Türklerde koruyucu ruhların, tanrısal ve kutsal güçlerin mekânı olarak kabul edilmiş; sahip olduğu sertlik, ağırlık, sabitlik, sağlamlık gibi özellikler onun ilahi ve sihirli gücünün kanıtı olmuştur (Kıyak, 2011:131). Bunun bir yansıması olarak Sinop ve yöresinde hasta sağaltımlarında taş kültürünün izleri yaygın olarak görülür. Buna göre; Boyabat'ta *aydaş taşı* denilen delikli bir taştan hastalar geçirilmekte, yine *aydaş kayası* denen bir taşın üzerinde yıkanarak iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Böylece taşın sağlam, güçlü, sert özelliği zayıf ve güçsüz hastaya geçirilmiş olur. Gerze'deki Çeçe Sultan Türbesi yanında *dilek taşı*, *binek taşı* ya da *satu taşı* olarak bilinen bir taş bulunur. Bu taşta sürtülen küçük bir taşın tutmasıyla dileklerin gerçekleşeceğine inanılır. Boyabat'ın birçok yerinde çocuğu olmayan ya da çocuğu sürekli ölen kişilerin ziyaret ettiği *satu taşları* mevcuttur. Ayrıca Sinop'un merkez köylerinde *yılandık* hastalığı için halk hekimine giden hastalara teşhis için *yılandık taşı* ödünç verilir. Taşın hastalıklı deriye yapışması durumunda *yılandık* teşhisi konurken yapışmadığı durumda ise başka bir hastalığa işaret ettiği kabul edilir. Sinop Ada Mahallesiindeki Çelikhahçe pınarının üst kısmında büyük bir *yağmur taşı* bulunur. Bu taş etrafında hem yağmur duası hem de hasta sağaltımları yapılır. Ayancık yöresinde sarılık olan hastalar *sarılık taşı* adı verilen *çakmak/düven taşıyla* tedavi edilir. Yine kırklama ritüellerinde hazırlanan kırk sularına *kırk taş* atılır.

Ateş kültürü ile ilgili de çeşitli inanç ve sağaltımlar mevcuttur. Türk inancında ateşin kötü ruhlardan koruma ve arındırma özelliği ön plandadır. Göktürklerde tahta çıkan İstemi Kağan'a gönderilen Bizans elçisi Zemarkhos, kağanla görüşürülmeden önce üzerindeki kötü ruh ve büyüleri yok etmek amacıyla iki ateş arasından geçirilmiş; üzerine ateşle tütsü gezdirilmiştir (Gan, 2000:367). Kötü ruhları arındırmak için yapılan bu işlemin günümüze kadar yansımış örnekleri mevcuttur. Sinop'ta; nazarı değen kişinin bir eşyasının yakılıp tütsülenmesi; doğum ve ölümlerde evin tütsülenmesi; *kuduz*, *temre*, *alazlama* gibi hastalıkların dağlanması; lohusa kadının kırkı çıkana kadar başucunda ateş yakılması; yaralara kül sürülmesi; hastaların kül suyuyla yıkanması

¹ Boyabat-Yarenler köyü

ateşin koruyucu ve temizleyici yapısıyla ilgilidir. Sinop'ta ateşe saygı da büyük önem taşır. İnanişe göre küllüğe idrar yapılmaz, hava kararınca dışarıya kül dökülmez, ateşe su atılmaz; aksi taktirde bunların uğursuzluk ve çarpılmaya sebep olacağına inanılır.

Çalışmamızda; *gelişememe, aydaşlık, albasma, albaskını, nazar, kısırlık, konuşamama, yürüyememe, mayasır (mayasıl), sarılık, isilik, pişik, kızık, çıban, öküzburnu, böcüleme, iltihap, kırık-çukuk, itdirseği, göz kuruluğu, göz kurdu, çon, ince maraz, kasık fıtığı, korkma, yanıkara, kanama, açık yara, uçuk, saçkıran, zehirlenme, kuduz, idrar yolu hastalığı, göğüs ağrısı, donanma, göbek düşmesi, bezeme, nüzüül, dumō, mide bulantısı, bademcik, siroz, uyuz, köpek memesi, hava hastalığı, sıraca, dışarlık, uğrama, etyaran, et kopması, yel, dolama, tasu, uzun hastalık, bel gevşekliği, kabaşış, kabakulak, ölü baskını, yirik, huy dutma, kırk baskını, guduruk, vücutta çürük, siğil, yarımlik, hıvılayuk, dilçük, gece yanıği, gelincik, kıkırık, kırnapçık, doku ezilmesi, ses kısıklığı, ağulanma, karın ağrısı, kabızlık, samra, akarca, sara, ısıtma, iğne avusu, guş palazı, pamukçuk, gavuç, gurböcuk, ağır basma, tavukgötü, yer ısırması, çakmak, at öksürüğü, hıculık, börtük, damar tıkanıklığı* gibi hastalıkların Sinop ve yöresinde uygulanan halk hekimliği sağaltımlarını inceledik.

Metot

Sinop'ta halk hekimliği üzerine yapılan ilk çalışmalar Mehmet Şakir Ülkütaşır tarafından 1930-1942 yılları arasında gerçekleşmiştir. Daha sonra Bekir Başoğlu, 1981-1982 yıllarında iki makalesiyle yine bu alana katkı yapmıştır. Bu çalışmalar zengin içerikleriyle bizlere yön vermiş ve önemli katkılar sunmuştur. Çalışmamızda bu yazarlara ait derlemelere de yer verilmiştir.

Bazı köylerde halk hekimliğinin kısır olması ya da bilinmemesi bizi sahaya çıkmadan kaynak taramasına sevk etti. Bu sayede derlemelerimizin hem verimli olmasını sağladık hem de zaman tasarrufu sağlamış olduk. Yörede yaşayan ve hekimlik yapan ocaklılardan bizzat; vefat eden ocaklıların ise çocuklarından gördüklerini anlatmasını istedik. Yapılan sağaltımları anlattırırken pratiklerin gözden kaçmaması için aynı zamanda uygulama yaptırarak. Derlemeleri yarı yapılandırılmış ağız özellikleriyle metne geçirdik.

İnceleme ve derleme metninde geçen yöresel sözcükler anlam akışı bozulmasını diye parantez içinde açıklanırken, halk hekimliğiyle ilgili sözcükler sözlük bölümünde açıklanmıştır.

Yaptığımız bu çalışma 2011-2018 yılları arasında Sinop ve yöresinde 86 kişiden derlemiş olduğumuz verilere dayanmaktadır. Veriler, 2020 yılında yürürlüğe giren Etik Kurul Onayı Yönetmeliğinden önce derlendiği için onay alınmamıştır.

Sinop ve Yöresinde Halk Hekimleri

Eski Türk inanç sisteminde hastalıkların ve toplumun başına gelen felaketlerin kaynağı olarak yer altında yaşayan kötü tabiatlı ruhlar düşünülürdü (Yıldız Altın, 2019:163). Şaman, kam, baksı, ozan gibi adlar verilen din adamları ya da hekimler bu ruhlarla mücadele etmek için çeşitli ritmik hareketler eşliğinde dua ederek ve ilaç yaparak hastaları sağaltmaya çalışırdı (Uraz, 1994:207). Günümüzde artık yerini halk hekimlerinin aldığı bu kişilere Sinop'ta *ocakçı, ocaklı, oğmacı, izinli, sınıkçı, köy ebesi, baytar, otçu, şah gari, şih gari, gorucu* gibi yörelere göre değişen isimler verilir. Bu hekimler, hastaları *majik yolla, efsunlu sözle, transla, adak adamayla, ad bozmayla, kusturup çıkarmayla, satıp almayla, dağlamayla, alazlamayla, parpulamayla, bitki, hayvan ve maden kökenli emlerle, tütsülemeyle, kesmeyle, soru-cevapla, yıkamayla, soyup ayazlamayla, değişik yapmayla,*

çemberden geçirmeyle, çizmeyle, çevirmeyle, yuvarlamayla, kırklamayla, ziyratla, çivilemeyle, dalak kesmeyle, korkuluk kesmeyle, korku basmayla, kaçmayla, kaçırmayla, sıvamayla, dalgaya vermeyle, duvaklamayla, gursak görmeyle, dizginlemeyle kıyılmayla, saçıyla, okumayla, kurşun dökmeyle, dolamayla, sallamayla, görüştürmeyle, yedülü-seküzlü yapmayla, tükürüp üflemeyle, çövmeyla, dil çalmayla sağaltmaya çalışmaktadır. Bunlara ilaveten bazı otlar, hayvanlar ve tılsımlı kabul edilen araç gereçler de tedavi uygulamalarına dâhil edilmektedir.

Sinop'ta halk hekimliği daha çok kadınlar tarafından icra edilir. Bu durum şaman kültüründe de böyledir. Eski devirlerde şamanlığın kadınlara has bir sanat olduğunu ve en kuvvetli şamanların kadınlardan çıktığını gösteren deliller mevcuttur (İnan, 2000:89). Ayrıca eski Türk inancında "Umay iyesi" yer alır. Umay, eski Türklerde çocukların ve yeni doğum yapmış kadınların koruyucusu olarak düşünülür (Kumartaşlıoğlu, 2015:109). İslamiyet'le birlikte Umay, yerini Fatma Ana'ya bırakmıştır. Bunda hem ocak iyesinin hem de Umay'ın kadın görünümü olarak tasavvur ve tasviri etkili olmuştur (Kumartaşlıoğlu, 2012:119-123). Ancak Fatma Ana, doğrudan doğruya Umay ve ocak iyesinin yerine değil, bu iyelerle temasa geçerek hastaları tedavi eden kamların yerine geçmiştir (Kumartaşlıoğlu, 2015:109). Sinop'ta erkek halk hekimleri de mevcuttur. Erkek hekimler daha çok diş çekme, kırık-çıkık sarma ve hayvan sağaltımlarında öne çıkmıştır.

Hekimlerin tedavi yaptıkları evlere/mekânlara genel olarak *ocak* denir. Öne çıkan tedavi biçimlerine göre bu evlere *sarılık ocağı*, *aydaş ocağı*, *yılcıncık ocağı*, *siğil ocağı* gibi adlar verilir.

Halk hekimleri hastayı iyileştirirken çeşitli ritüeller ve uygulamalar yapar bazen de Hz. Fatma'nın yardımını alır. Kim olduğunu sorduğumuzda Hz. Muhammed'in kızı cevabını aldığımız Fatma ana, daha çok doğumu kolaylaştırmak ve ağrıları dindirmek için "Bu benim elim değil Fatma anamızın eli" şeklinde ifadelerle dile gelir. Hekimlerin hastayı uzaktan da okuyup sağaltma kabiliyeti vardır. Hastanın gelemediği durumlarda elma, portakal gibi meyve veya bez bebek, tahta, taş gibi nesnelere sembolik olarak hastanın yerine konabilir.

Ocaklarda *el verme* adıyla bilinen hekimliğin öğretilmesi ise belirli kurallara göre yapılır. Bazı halk hekimleri yalnızca kendi yakın ailesinden birine el verirken bazı halk hekimleri ise evin dışından bir kişiye de el verebilir. Hekim başkasına birikimlerini öğrettikten sonra o kişinin eline okur ve "sana elimi verdim" der. El verme işi bazı yörelerde ağza tükürme yoluyla da gerçekleştirilir².

Ocaklılara tedavi karşılığı olarak yiyecek ya da giyecek bir hediye götürülür; tedavinin karşılığında genelde para ödenmez. Hediye nin şifada daha etkili olduğu düşünülür.

HASTALIKLAR VE UYGULANAN PRATİKLER

Aydaş

Sinop'ta; zayıf, hastalıklı, ağlayan, huysuz, uyumayan, durumu sürekli kötüye giden bebeklere *aydaş* denir. Bazı yörelerde *aydaş* yerine *kırk boğması*, *kırk baskını*, *kırk karışığı*, *kırk hastalığı*, *beşik dolaşığı* gibi ifadeler de kullanılır. Hastalığa aynı ayda doğan iki çocuğun karşılaşmasından kaynaklandığına inanılır. Ayrıca bu hastalığın *kirli* (âdet gören) kadının bebek üstüne gelmesiyle (karşılaşmasıyla) de oluştuğuna inananlar

² Durağan-Dereli: Zübeyde Cicioğlu, Gerze-Hacısellî: Menşüre Ergün.

vardır. Eskiden kadınlar tarlada çalışmaya giderken beşikteki çocuğunu da götürür ve diğer kadınlarla karşılaşmaya sebep olurdu. Bu yüzden evin büyükleri bebeğin aydaş olmaması için kırkı çıkana kadar gelinlerin evden çıkmasına izin vermezdi.

Sinop ve yöresinde aydaş çocuklar için birbirinden farklı oldukça tedavi pratiği mevcuttur. Aydaşlar, Boyabat ve çevresinde Gazderesi köyündeki aydaş ocağına götürülüp buradaki aydaş kayasında yıkanırken; Ayancık yöresinde ise, ağaç kökünden geçirilerek tedavi edilir. Aydaş sağaltımlarında daha çok su, ateş ve ağaç külleriyle demir iyesinin izleri görülür. Ayrıca tedavilerde *kaçırma*, *değişük* (meme, elbise, iğne, çatal iğne değişme), *elbise yıkama*, *soru-cevap yapma*, *yedülü-seküzlü yapma*, *kırklama*, *aya sallama*, *ağaç kökünden geçme*, *taş deliğinden geçme*, *anlaştırma*, *uylaştırma*, *kardeş etme*, *demir gezdirme*, *tütsüleme*, *değirmene götürme*, *iğne saplama*, *yumurta kırma* gibi pratikler uygulanır. Bu uygulamalar yapılırken bazen üç, bazen yedi, bazen de kırk defa tekrarlar yapılır.

Aydaş hastalığı için derlemiş olduğumuz pratikler şunlardır:

(KK.1) Aydaş çocuklar yan yana yatırılır. Bununla güçlüden güçsüze sağlık ve sıhhat geçirme hedeflenir.

(KK.2) Aydaş çocuklar tedavi için anneleri tarafından değiştirilerek emzirilir. Bu işlem abdestli ve kıbleye dönük yapılır. Çocuklardan biri kız diğeri erkekse emzirilmez sütlere ellerine sağılır. Bu uygulama ileride çocuklar evlenirse diye yapılır.

(KK.3) Kırkı karışan çocuk elbiseleri anneleri tarafından değiştirilerek elde yıkanır.

(KK.4) Aydaş çocukların elbiseleri birbiriyle değiştirilip giydirilir. Buna anlaştırma ya da uylaştırma adı verilir. Hastalıklı çocuk iyileşmezse bu sefer babanın pijamaları çocuğa giydirilir ve dolunay olan bir gecede üç kere "al derdini, ver dermanını" deyip çocuk aya sallanır.

(KK.4), (KK.17) Aydaş olan çocukların anneleri çatal iğne değiştirir.

(KK.5) Kırklı kadınlardan biri diğeri habersiz uğrarsa ve çocuk hasta olursa, bilerek uğradı denir.

(KK.5), (KK.8) Aynı ayda doğan iki çocuk, anneleri tarafından aydaş olmasın diye birbirinden kırkı çıkana kadar kaçırılır.

(KK.6) Aynı kırkı içinde doğum yapan iki kadın karşılaşsın çocuklardan biri yürüyemez. Buna kırk karışması denir. Bu durumda kadınlar üç yol ağzında kucaklaşsın ve "sen de kırk baskını olma, ben de kırk baskını olmayayım, Ya Rabbim çocuklarımıza yürüme nasip et" diye dua eder. Sonra başlarına kırk kaşık su seper.

(KK.6) Çocuğun kırkı içinde inek de buzlarsa ineğin avuzu yenmez yoksa çocuk baskın yer. Çocuk o zaman hiç uyumaz, huzursuz olur sürekli ağlar. Çocuk baskın yere dana ile kardeş edilir. Bu durumda bir şişeye su konur, çocuğa dananın kulağı tutturulur. Üç sefer okuma yapıp daire çizilir. Üçüncü okuma tamamlanınca balta yere vurulur, şişenin içindeki su yere dökülür ve şişe suyun üzerine atılarak kırılır. Hemen sonra dana tama, çocuk eve götürülür.

(KK.9) Tedavi için yedi avludan toprak alınır. Alınan toprak odun ateşinde suyla kaynatılıp banyo yapılır. Daha sonra çocuk ağaç sincirinden (kökünden) yedi defa geçirilerek okunur.

(KK.10) Aynı ay içinde doğum yapan kadınlar, çocukları aydaş olmasın diye kırk gün birbiriyle görüşmez. Buna rağmen çocuklar aydaş olursa; anneler birbinin yakalarından iğne değiştirir, çocuklar karşılıklı emzirilir ve "aydaş olmasın gardaş olsun" denir. Çocukların beşikleri yan yana konur. Beşiklerin arasında balta gezdirilir. Balta ile yere vurularak çentikler açılır. Sonra çentiklere su dökülür.

(KK.12) Aydaş çocuğun çamaşırları erkek ise kırk gün, kız ise otuz dokuz gün aydaş kayası üstünde yıkanır. Çünkü kız evsük (eksik), erkek çift derler. Yıkanan elbiseler ilk gün annesi tarafından kayanın üzerine bırakılır ve ardına bakılmadan hızlı bir şekilde terk edilir.

(KK.16) Aydaşlar karşılaşırsa hemen çocuk bezleri değiştirilerek yıkanır. Kim önce yıkarsa onun çocuğu aydaş olmaz diye bilinir.

(KK.17) Aydaş çocuk köydeki aydaş kayasında içi ılık sulu ibrikle yıkanır. Yıkanan çocuk annesi tarafından ardına bakılmaksızın bir çarşafa sarılır ve kimseyle konuşulmadan sessizce eve götürülür. Yine başka bir tedavi olarak, aydaş çocuğun evi önünden alınan ağaç kabukları bir su oluğunun içine atılır. Oluktaki akan suyun etkisiyle hangi kabuk öne geçerse o çocuk iyi olur, arkada kalan kabuğu temsil eden çocuğun ise öleceğine inanılır.

(KK.21) Aydaş olan çocuklara yedüdü seküzlü yapılır. Buna göre aydaş çocuklar anneleriyle birlikte bir evde toplanır. Aydaş; çatal iğne takılı bir kazak ya da gömleğin içinden aşağıdan yukarıya yedi, yukarıdan aşağıya sekiz defa geçirilir.

(KK.23) Ocaklı kadın, topladığı özel otlarla dönen değirmen çarkından aldığı suyu kaynatır. -Bu değirmene "cin deymeni" denir.- Sonra değirmendeki unların yanında aydaş çocuğu ve onun çamaşırlarını bir güzel yıkar. Çamaşırları yıkayıp sıktıktan sonra ıslak ıslak çocuğa giydirir ve öylece eve yollar.

(KK.23) Aydaş çocuklara; "aydaş olmasın, gardaş olsun", denir.

(KK.23) Köydeki bir türbede yere saplanmış olarak bulunan demir sınıngulu (tılsımlı) kılıç rivayetlere göre gece yanar, gündüz söyünürmüş (sönermiş). Onun için aydaş çocuklar şifa bulsun diye bu kılıçla yıkanır. Ve çocuklar bir kap içinde yıkanırken başlarına kılıç tutulur. Yıkama yalnızca türbenin sahibi ya da onun el verdiği izinli tarafından yapılır.

(KK.25) Kırk gün sonra çocuk kırklanır. Kırklandığı tasta ya da leğenden alınan bir miktar su ile odasına, yatağına, kapısına, penceresine, duvarlarına ve duvar köşelerine su sepilir.

(KK.31) Aydaş olan çocuklar için kırkı karışık denir. Kırkı karışık olan çocuklardan biri zayıflar ve durumu hep kötüye gider. Bu çocuklar önce "aydaş olmasın gardaş olsun" denerek görüştürülür. Görüşme fayda etmezse anne ve kızı, sabahleyin erken saatlerde bir ceviz ağacının paçalından (kökünden) üç defa hasta çocuğu kucaktan kucağına birbirine alıp-verir. Eğer annenin kızı yoksa komşulardan bir kız çocuğu çağırır. Daha sonra yine ceviz paçalından bir miktar su geçirilir ve bu suyla çocuk yıkanır. Geçirilen suyla çocuk orada yıkanıp hemen eve götürülür. Çocuk yine iyi olmazsa bu sefer gül çalısı ortadan yarılarak yuvarlak bir çember geçit yapılır ve çocuk yine üç defa buradan geçirilir.

(KK.31) Hastalığın kendi çocuğuna bulaşmaması için aydaş bulunan evin önünden kadınlar geçmez. Bu evde kırk bastırıldığı için hastalık bulaşabilir.

(KK.40) Çocuk doğduktan sonra gelişemezse eve giren etten şüphe edilir. Çocuk "et ile basılmış" denir. Tedavi etmek için nazar duası okunur ve bir et parçası çocuğun vücudunda didiklenir.

(KK.64) Bir kaba kırk yumurta kabuğu su doldurulur. Aydaş çocuk gömleği çıkarılmadan bu suda yıkanır. Sonra ıslak gömlek çıkarılır ve önce doğuya sonra batıya sallanır. Çırpılıp sıkılan gömlek tekrar çocuğa giydirilir. Bu işlem yedi gün tekrar edilir.

(KK.42) Kırk ağaçtan gözsüz kabuk toplanır. Sonra yumurta kabuğuyla kırk su ölçülür ve toplanan ağaç kabuklarıyla ısıtılır. Isıtılan su elekten geçirilir ve ocaklı tarafından yıkanır. Yıkanan çocuk üstü değiştirilmeden hemen evine götürülür.

(KK.44) Yapılması günah olduğu söylenen ve gizli yapılan uygulamaya göre; taze kömür bokuna iğne saplanır. Kemre kurudukça aydaş çocuğun iyileştigiğine diğerinin ise kurudukça kuruduğuna inanılır.

(KK.46) Bu işi yapan duacıya üçtaş okutulup yazdırılır. Sonra evin ortasına bir beşik konur. Beşiğin başından, sağından ve solundan üç kişi çocuğun üstünden geçecek şekilde taşları atar. Sonra ardına bakmadan ve konuşmadan gider. Taşlar düştüğü yere gömülür.

Başka bir uygulamada ise çocuk "ya al, ya ver; ya al, ya ver" denerek ayakaltı sallanır.

(KK.49) Aydaş çocuk iyileşsin diye aya sallanır.

(KK.51) Kırkı içinde doğum yapan yakın çevreden iki kadın, çocuklarını kırk boğmasın diye birbirinden kaçırr. İğne değiştirir. Buna rağmen çocuklardan birini kırk boğarsa o çocuk Gazderesi köyüne götürülür. O dereden alınan suyla aydaş gayasında çocuk yıkanır. Yıkanan çocuk için "Allah'ım ya bize, ya öteye, ya beriye" denilir. Çocuk sonra taş oyuğundan yedi defa geçirilerek üflenip okunur.

(KK.60) Akşamdan yeteri kadar yumurta kırılıp bir ağaç altına konur. Sabahleyin ağaç dibinde yumurtalarla çocuk yıkanır.

(KK.28) Aydaş çocuklar anneleri tarafından dışarıda görüştürülür ve üç defa "aydeş olmamış, gâreş (kardeş) olmuş" denir.

(KK.56) Aydaş kayasının üstüne sırasıyla çocuğun çamaşırları, üstüne kalbur, kalburun üstüne bir kedi, kedinin üstüne de bir taş konarak çocuk yıkanır. Bu işlem çocuk taş gibi olsun hastalığı geçsin diye yapılır.

(KK.62) Gün doğmadan erkenden aydaş taşına gidilir. Çocuğun eyninden (sırtından) elbiseleri çıkarılarak taşın üstüne konur. Çocuk elbiselerin üstünde yıkanır. Sonra yeni elbiseler giydirilir. Yıkanan elbiseler orada bırakılarak terk edilir. Anne ardına bakmadan ve hiç kimseyle konuşmadan doğruca çocuğu alıp eve götürür.

(KK.61) Çocuk yımırtalı (yumurtalı) suyla yıkanır ve iki gün yıkanmadan öylece bırakılır. Sonra temiz suyla bir daha yıkanır.

(KK.52) Aydaş çocuklar Tepeköy'deki oyuk bir ağacın altına götürülür. Çocuk oyuktan üç defa ileri, üç defa da geri geçirilerek okunur.

(KK.45) Kırk boğması, kirli (âdet gören) kadının bebek üstüne gelmesiyle oluşur.

(KK.15) Kırkı içinde bir kadın evde otururken içeri başka bir kırklı kadın girerse hemen çocuğunu kucağına alıp ayağa kalkar. Gelen kırklyı ayakta karşılamaz ise çocuk kırk baskını yer ve hastalanır. Baskın yeme durumunda ise bir bardak su, yarı yarıya çocuklara içirilir. Anneler de sırt sırta verip kucaklaşarak öpüşür. Buna kardeş etme denir. Bu yolla baskın önüne geçilmiş sayılır.

(KK.57) Aydaş çocuk çarşamba günleri Gazderesi köyüne götürülür ve oradaki aydaş taşında üç kere yıkanır. Çocuk düzelmediği taktirde bu işlem yine çarşambadan çarşambaya tekrar edilir.

(KK.5) Aydaş çocuk ceviz ağacının kök saçağından üç defa geçirilir. Her geçirilişinin ardından şöyle söylenir:

-Filancının oğlu/kızı basgun yemiş.

-Bas gitsin.

-Bastım gitti.

(KK.64) Aydaş çocuk ağaç kökünden yedi kere geçirildikten sonra ocaklı kadın "Emesemi bumuş, yeri yuvası yok umuş, davlara daşlara, ulu avaç depesine, çıksın getsin" der. Yanındakiler de "Âmin" diyerek ona eşlik eder. Bu işlemden sonra tedavi bitirilir.

(KK.65) Aydaş çocuk için bir gece önceden içi su dolu bir kaba yumurta kırıp karıştırılır. Ertesi gün ocak evinin önünde bulunan bir taş üzerinde çocuk bu su ile yıkanır. Sonra tekrar bir yumurta çocuğun başında kırılır ve bütün vücudu yumurta ile sıvanır. Bu işlemler yapılırken çocuğun atleti ayakaltında tutulur ve akan su ile ıslatılır. En son bu su ve yumurtayla ıslanan atlet elle sıkılır ve çocuğa ıslak ıslak giydirilir. Çocuk bu vaziyette bir gün yıkanmadan bekletilir. Daha sonra temiz suyla yıkanır.

(KK.66) Aydaş hastalığı, kirli kadının çocukla karşılaşmasından kaynaklanır. Bu durumda şüphe edilen kadın bir daha eve geldiğinde sezdirilmeden dışarda çıkardığı ayakkabısı çivi ya da iğne ile delinir. Başka bir tedavi biçimi de yılan gömleğiyle yapılır. Buna göre yılan gömleği kazanda kaynatılır ve suyla çocuk yıkanır. Bu işlem çocuk yılan gibi aksın, yürüsün diye yapılır.

(KK.71) Eğer kırkı içinde doğum yapan kadın, kirli bir kadından baskın yerse çocuğu hastalanır. Bu durumda çocuk baskın yediği kadına götürülerek kucağına verilir ve ona sevdilir. Çocuk kadının omuzlarına bastırılır.

(KK.71) Bebekler kırkına basmadan kırklanırlar. Erkek çocuk otuz beş günlükken, kız çocuk otuz yedi günlükken kırklanır. Kırkına bastırılırsa çocuk sıkıntıdan durmaz ağlar derler. Çocuk kırklyken baskın yemesin diye dışarıdan eve tuz, un, et sokulmaz. Girdiği takdirde ise tuz, un, et yerine konulana kadar çocuk yatırılıp oturtulmaz. Kucakta tutulur. Aksi takdirde kırk baskını olur.

(KK.71) Kırkı içindeki çocuğu görmeye gelenler çocuğa bir dilim ekmek ve üç yumurta hediye eder. Yine çocuk kırk baskını yemesin diye kapı eşliğine bu ekmek bırakılır ve çocuğun suratına un sürülür.

(KK.72) Çocuk kırkı içinde yalnız bırakılmaz. Anne mutfığa, oduna giderken çocuğun yanına peri, cin, şeytan gelmesin diye süpürge, bıçak ya da ekmek bırakır. Kırkı içindeki bebeklerin yıkanan kıyafetleri ikindiden ya da akşam namazından sonra asılmaz, asılan çamaşır varsa toplanır. Çocuk katiyen dışarı çıkarılmaz. Aksi takdirde çocuk gece durmaz. Ayrıca çocuk ileri gitsin geride kalmasın diye kıyafetler baş aşağı ve omuzlarından asılır. Gece cin-peri olur diye çocuk ve anne akşam namazından sonra dışarı çıkarılmaz, bulaşık suyu, banyo suyu dışarıya dökülmez.

(KK.85) Aydaş çocuk, denizdeki yedi dalgadan ve değirmen çarkından alınan sularla düven üzerinde yıkanır.

Siğil

Siğil, insanlarda sıkıntı ve stresten dolayı ortaya çıkan bir cilt hastalığıdır. Fakat Sinop'ta ağırlıklı olarak kurbağanın siğil atması sonucu kişilerde oluştuğuna inanılır. Siğilin tedavisi bu işi bilen ocaklı kadınlar tarafından *çizmeyle, dolaşmayla, okumayla, üfleyip tükürmeyle, yedülü-seküzlüyle ve dolamayla* yapılır.

Sinop ve yöresinde derlemiş olduğumuz siğil tedavisi ve inançları şunlardır:

(KK.57) Siğil, ocaklı kadın tarafından gınap dalı ile çizilerek ve okunarak tedavi edilir. Daha sonra gınap dalı kuruması için ocak başındaki sergenlere bırakılır. Siğilin gınapla birlikte kuruyacağına inanılır. Okumaya yedi çarşamba devam edilir.

(KK.81) Atın kuyruğundan koparılan kıl ile siğil boğulur.

(KK.24) Vücutta çıkan siğil için çam doruğundan yedi tane çam iğnesi alınır. Siğil bu iğnelerle çizilip okunur. Daha sonra bu çam iğneleri bir yere konup ya da asılıp kurutulur. İğneler kuruyunca siğil de kurumuş olur.

(KK.28) Vücutta çıkan çıban için ayva ağacının etrafında yedi defa okuyarak dönülür. Hasta sıcak suyla hemen burada yıkanır ve havluya sarılarak eve götürülür.

(KK.34) Elde siğil çıktığında okuyan bir ocaklıya götürülür. Siğil ocaklı tarafından okunup tükürüldükten sonra buğday ya da arpayla çizilir.

(KK.5) Siğilli kurbodan (siğilli kurbağadan) geçtiğine inanılan siğil, söğüt ya da incir dalıyla çizilip okunur. Dal daha sonra kurusun diye bir yere asılır. Dal kurduğunda siğil de kurumuş olur. Siğil tek ise gökteki ayın ilk Çarşambası onu bir iple dolayıp boğarlar. Daha sonra siğil kuruyup kaybolur.

(KK.66) Siğil nazardan olur. Geçmesi için hocalara okutulur.

(KK.70) Siğile gaya otu sarılır veya siğili iple dolayıp boğarlar.

(KK.76) Eldeki siğil arpayla çizilerek okunur. Hasta eve dönerken yolda gördüğü bir çaya bu arpaları atar.

(KK.85) Siğil iri tuzla önce yedi sonra sekiz kez çizilir. Bu esnada bismillah çekilip guluvalla okunur. Buna yedülü seküzlü denir. Eldeki her bir siğil izinli tarafından tek tek çizilir. Hasta evden çıkınca hiç ardına bakmadan okunan tuzları bir derenin suyuna atar. Ayrıca hastanın eldeki siğillere bakmaması istenir. Ortalama bir ayda hiçbir siğil kalmaz.

Sıtma hastalığı

Sinop'ta eskiden en yaygın görülen hastalıkların başında sıtma gelirdi. Bunun sebebi olarak çeltik tarımının yaygın olması, bölgenin zengin akarsu potansiyeline sahip olması, bataklık ve orman arazilerinin geniş yer kaplaması olarak görülebilir. Sıtma hastalığının; *dalak kesme, çevirme, çizme, soru-cevap yapma, okuyup üfleme* gibi uygulanan tedavi pratikleri vardır. Ayrıca Saraydüzü'nün Asarcık kazaklı Merkez köyünde "Isıtma suyu" diye bir su vardır. Kutsal ve şifalı olduğu kabul edilen bu su çevre köy ve illerden gelen hastalarca ziyaret edilir.

Sıtma ile ilgili yazılı ve sözlü derlemelerimiz şunlardır:

Bir kâğıda "yesâlemûne" kelimesi ile birkaç ebced rakamı yazılır ve bu kâğıt hasta yatağının başucundaki duvara çivilenir (Ülkütaşır, 1930:55).

Hasta ocaklı tarafından odanın ortasında sırtüstü yatırılır. Göbeği üzerine büsleğec konur ve üzerine kalın tuz parçaları sepilir. Ocaklı daha sonra eline aldığı balta ya da satırla hastanın etrafında okuyarak dönmeye başlar. Orada bulunan biri ocaklıya; "Ne kesiyorsun?" diye sorar. O da; "Dalak kesiyorum." Şeklinde cevap verir. Ardından balta ya da satırla tuzlara vurur. Bu işlem üç defa tekrarlandıktan sonra tedavi bitirilir (Başoğlu, 1982:12-13).

(KK.54) Birisini, ısıtma tutunca hastayı soyup çamura gömerler. Bir süre sonra da yıkarlar.

(KK.63) Isıtma tutunca hocaya gidilir. Hoca bir avuç buğdayı okuyup üfledikten sonra göbek üzerinde çevirme ve çizme yapar sonra belinden çıkardığı bıçağı şişik karnın üzerinde gezdirir ve dalağı keser gibi yapar.

(KK.1) Hastalık, daha çok dalağın şişmesiyle kendini belli eder. Bu durumda hastalar dalak kesme ya da kıyılma adı verilen tedaviyi yaptırmak için dalak kesme ocağına götürülür. Ocaklı bir hayvan karaciğerini alıp hastanın göbeğine ya da bir kütük üzerine koyar, daha sonra dışarı çıkar ve elinde bir nacakla odaya girer. Bu esnada hastanın yakını ile karşılıklı şu konuşma yapılır:

- Selamun aleyküm
- Aleyküm selam
- Sen ne kesiyon
- Alicüğün dalağını kesiyon
- Beki, kesebülü müsün?
- Sen ne konuşuyon, kesmez miyin.
- O zaman kes gitsin, bakalım.
- Kesdim gitti.

Bu konuşma üç defa tekrar edildikten sonra kesilen ciğer ocak başındaki sergenlere ya da bir ağaç dalına asılır. Ciğer kurudukça hastanın dalağı da düzelir ve sıtma kaybolur.

(KK.62) Isıtma (sıtma) için galdırayık otu bolca tuzlanır ve başla vücuda sarılır. Yine ısıtma için ceviz yaprağı ve gabalak otu da vücuda sarılır. Ayrıca hastanın yattığı yatak ceviz yaprağı ile bol miktarda döşenir.

Göz hastalıkları

Köy yaşamında tarlada çalışmaya bağlı olarak en çok karşılaşılan hastalıklardan biri de göz hastalıkları olmuştur. İnsanlar gözlerine kaçan toz, toprak, böcek gibi şeylerden batma, göz kurdu, göz kuruluğu, arpacık gibi hastalıklara maruz kalmıştır.

a) Göze çöp kaçması

Sinop'un Boyabat, Gerze ve Durağan ilçelerinde göze kaçan yabancı maddeler göz yalayan kadınlar tarafından *dil çalma* yöntemiyle temizlenir. Ayrıca göz temizliği için keten tohumu da yaygın olarak kullanılır.

(KK.17) Göze kaçan toz, çer-çöp için hastanın kafası tutulur ve gözün içi dille yalanıp silinir.

(KK.70) Göze yabancı bir cisim kaçtığında önce yumuşaması için keten cibisi (tohumu) konur. Ardından dil çalmayla cisim alınır.

b) Göz kurdu, göz kuruluğu

Göz kurdu ve kuruluğu için Sinop'ta bazı bitki ve hayvan emleri hazırlanır:

(KK.21) Göz kurdu ve kuruluğunda dulavrat otunun içindeki tohumlar suyla kaynatılır. Hastanın başına bir çarşaf örtülür ve suyun buharı göze tutulur. Bu yolla kurtların düşmesi sağlanır.

(KK.70) Göze keten tohumu tütsülenir. Bir müddet sonra hastanın ensesine vurularak kurtların düşmesi sağlanır.

(KK.67) Sinop'ta göz sağlığı için içinde fosfor barındıran balıklar yenir. Özellikle göz sağlığı için senede bir defa zargana balığı yemek âdettendir.

(KK.28) Gözdişi otu közde yakılarak göze tütsülenir. Bu yolla kurtlar düşürülür.

c) Göz ağrısı

(KK.7) Ebegümece suda kaynayıp soğuduktan sonra pamukla göze pansuman yapılır.

(KK.3) Haşlanmış yumurtanın beyazı belirli bir süre göze tutulur.

(KK.79) Çayın tortusu peçeteye sarılıp göze konur.

ç) Arpacık

Tıp dilinde *hordoleum* adı verilen apseli bir göz hastalığıdır. Yörede *itdirseği* diye bilinen bu hastalığın kızarma, şişme, yanma gibi belirtileri vardır. Sinop'ta özellikle harman-hasat zamanı göze kaçan tozlardan dolayı sık rastlanan bir hastalık olmuştur.

Sinop ve yöresinde derlemiş olduğumuz pratikler şunlardır:

(KK.5) İtdirseği gözde çıkar. Küçük mercimek tanesi kadar kızarıklık olur. Tedavi etmek için göze sarımsak sürülür. Başka bir tedavi yöntemi olarak da bir kişinin dirseği göze sürülür.

(KK.28) Üç lokma ekmek itdirsekli göze sürülüp yemesi için gancık (dişi) köpeğe atılır. Ardından "dava daşa getsin, ulu ulu avaçlara getsin. Biz değil ille Allah, ille Allah, gine Allah" denilerek şifa için dua okunur.

(KK.65) İlk gören kişiye üç defa tükürtülür.

(KK.70, 82) Göze ergen bir kızın dirseği sürülür.

(KK.36) Ağıza alınan ekmek parçası üç defa gevildikten sonra köpeğe atılıp yedirilir.

d) Göz Batması

Gözde kızarıklık, kaşınma, çapak, sulanma gibi sorunlar yaratan bir hastalıktır. *Batma* ya da *dürtme* gibi adlar verilen bu hastalık için *alazlama* tedavisi yapılır.

(KK.81) Saban üzerinde ısıtılan ersün (hamur kesme demiri) kırmızı bezle örtülen gözün üzerine konur. Aynı işlem üç gün tekrarlanır.

Mayasıl hastalığı

Tıp dilinde *hemoroid* olan hastalığa Sinop'ta *mayasır* denir. Sinop ve yöresinde derlemiş olduğumuz tedavileri şu şekildedir:

(KK.57) Mayasır otu ve badılcın kaynatılıp üstüne oturulur. Hazırlanan su, mayasırın memesini patlatarak iyileşmesini sağlar.

(KK.34) Mayasıra kuru incir iyi gelir.

(KK.13) Menemtere otu suda haşlandıktan sonra ılık olarak içilir.

(KK.21) Boğadikenin bitkisinin içindeki tohumlar dikenlerinden ayrılarak suda haşlanır ve içilir.

(KK.28, 79) Mayasır için kirpi eti yenir.

İdrar yolu iltihabı

Daha çok lohusa kadınlarda ve küçük kızlarda görülen bu hastalık için özel bitki emleri hazırlanır. Sinop ve yöresinde derlemiş olduğumuz tedavileri şunlardır:

(KK.37) Kiraz çirpüğü (sapı) kaynatılıp içilir, kirpi eti yedirilir.

(KK.31) Kiren hoşafı içilir.

(KK.69) Hasta ısıtılmış çam tahtasına oturtulur.

İdrar kaçırma, altını ıslatma

(KK.69) Gece altını ıslatan çocuklara *pirinç otunun* tohumları yutturulur.

Doğumla ilgili hastalık ve inançlar

Geçiş dönemlerinden biri olan doğum, kadınlar için çok sancılı ve zorlu bir süreçtir. Bu yüzden doğumun kolaylaşması için pek çok pratik uygulanır. Bunun için evvela doğum esnasında kapalı kapı, sandık, kilit, makas gibi araç gereçler açılır, ipler çözülür. Eski Türklerdeki Umay ananın yerini alan Fatma ananın otu sancıyı alsın diye suyla kaynatılıp içilir. Ayrıca ebeler, doğumun kolay geçmesi için dualar okur ve "Bu benim elim değil Fatma ananın eli" diyerek doğumu gerçekleştirir. Sinop'ta yüklü ya da

gebe olarak adlandırılan hamile kadınlar, doğum yaptıktan kırk gün sonraya kadar da loğusa (lohusa) olarak adlandırılır. Kadınların birçok hastalığa maruz kaldığı ve sancılı geçirdiği bu dönem için derlemiş olduğumuz sağaltımlar şunlardır:

a) Doğum sancısı ve zorlu doğum

(KK.13) Gebe kadın uyurken kocası üstünden geçerse ve yine gebe kadın kapı eşiğinde oturursa doğumun zorlu geçmesi beklenir. Doğumu kolaylaştırmak için ise; evde bulunan bütün sandık kilitleri açılır, gebe kadın odada gezdirilir, gebenin kocası çağırılır ve üzerinden üç defa atlatılır, gebe; çarşafı sallanılır.

(KK.2) Doğuma katılan kadınlar gebenin saçını okşayıp "köy göçtü, sen de göç" diyerek rahat bir doğum olması için dua eder.

(KK.3) Doğuma katılan kadınlardan biri elinde tuttuğu elbisenin dikişini çözer. Aynı zamanda "ben geldim, sen de gel" diyerek doğumun kolay geçmesi için dua eder.

(KK.7) Sancılanan gebe battaniye içinde sallanır. Ayrıca gebe su üstünden atlatılır.

(KK.5) Gebeye kendi ayakkabısı içinden ya da kocasının avucundan Fatma ana otu atılmış su içirilir. Su üzerinden, eşik üzerinden veya bir küfe üzerinden atlatılır. Yine doğumu kolay geçsin diye evdeki tüm makasların ağzı açılır.

b) Lohusa humması

Bu hastalık, doğum yapan kadınlarda hormonal dengesizlik sonucu ortaya çıkan bir enfeksiyon hastalığıdır. Sinop ve yöresinde loğusa, albaskını, ağır basma ya da kırk hastalığı olarak bilinir. Hastalığın doğum sonrası kötü cinlerin uğramasından kaynaklandığına inanılır. Doğum, kadınlar için önemli bir geçiş evresi olduğu için lohusa dönemini takip eden kırk gün onlar için oldukça hassas ve kırılımandır. Yörede, "lohusanın mezarı kırk gün açık olur" diye yaygın bir inanış vardır. Bu yüzden lohusa; kırk gün boyunca kötü ruhlardan, cinlerden ve şeytandan çeşitli ritüellerle korunur. Derlemelere bakıldığında lohusa hummasından korunmak için demir, su ve ateş iyelerinden faydalandığı görülür.

Sinop ve yöresinde derlemiş olduğumuz yazılı ve sözlü tedaviler şunlardır:

Doğumdan kırk gün sonra loğusa ve çocuk kırklanır. Ayrıca loğusayla çocuğun kırk hastalığı kesilir. Kırklama bir tasın içine koyulan jilet ve altınla yapılır. Altın çocuğun zengin ve bereketli olması, jilet ise kırk hastalığının kesilmesi için konur. Kırklama evde ya da hamamda yapılabilir. Hamamda yapılırsa buna kırk hamamı adı verilir. Ebe hanım burada loğusayı yüzükoyun yatırıp çeyrekler, yanını-belini çeker, karnına büyük bir havlu bağlar. Loğusa da ebe hanımın üç kere avuç içini koklar (Ülkütaşır, 1941:59-60).

Yumurta, soğan, sarımsak, üzerlik otu, çörek otu, arpa, buğday gibi şeyler ipek bir kumaşa sarılarak düğüm düğüm bağlanır. Buna nazarlık denir. Hazırlanan nazarlık ve Kur'an loğusa yatağının başucuna asılır (Ülkütaşır, 1941:59).

(KK.57) Doğumdan sonra kadınlar yalnız bırakılmaz. Aksi takdirde basılır ve göğüsleri şişerek kızarır. Buna albaskını denir. Albaskını tedavi etmek için al bir basma kadının göğüslerine her gün yedişer defa okunarak sürülür. Bu işlem üç gün tekrar edilir.

(KK.22) Lohusanın kirli çamaşırları kırkı çıkana kadar yıkanmaz. Ayrıca lohusa kırk gün evden çıkarılmaz.

(KK.70) Loğusa kadın, hambara, dama sokulmaz, kül döktürülmez aksi taktirde baskın yer ve çarpılır.

(KK.3) Loğusa ve bebek kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Yatağının yanına bir kova su ve süpürge konur. Bebek katı gıdaya geçene kadar beşiğinin altına somun (ekmek) saklanır. Yastık altlarına süpürge teli konur.

(KK.6) Loğusa kadını albasmasın diye yastık altına bıçak ve ekmek konur.

(KK.71) Loğusa kadını albasmasın diye kırk gün yattığı yerde ışık açık tutulur. Eskiden ışık yerine çıra ya da ocak yakılırdı.

(KK.85) Ağır basma, hamile ya da doğum yapan lohusalara olur. Basılan anne yerinden hiç kımlıdayamaz. Kız çocuğuna gebeyse çocuğu ölebilir. Önlem olarak; gebenin yanına bir ibrik su ve süpürge konur. Kadın yalnız bırakılmaz; akşam ezanından sonra evden dışarıya su, kül, toz dökülmez.

c) Süt yetersizliği

(KK.26) Sütü gelmeyen annelere eşek marulu otunun çayı içirilir. Bu ot ineklerin de sütünü arttırmaktadır.

(KK.5) Sütü az gelen annelere kurutulmuş ısırgan çayı içirilir.

(KK.79) Solucan kavrulup anneye yedirilir.

ç) Doğum lekesi

Bebeğe anneden geçtiğine inanılan doğum lekesi için gül izi, kusur lekesi gibi adlar verilir. Sebepleriyle ilgili pek çok inanış görülür:

(KK.22) Ağaçtan izinsiz meyve koparan hamile bir kadın, meyveyi kopardığı elini vücudunda bir yere sürerse doğan çocuğun aynı yerinde gül çıkar.

(KK.63) Aşeren hamile kadın eğer istediğini yiyemezse çocuğunda gül çıkar.

(KK.13) Gebe kadın izinsiz olarak bir bahçeden elma ya da kiren yiyip vücuduna değdirirse bebeğinde gül izi çıkar.

(KK.71) Hamile kadın aşerdiği şeyi vücudunda bir yere değdirirse çocukta o değen şeyin izi çıkar. Buna kusur izi denir. İzin çıkmaması için değdiği yerin yıkanması gerekir. Özellikle çilek, ciğer, böğürtlen ve narın kusuru çok etkilidir.

d) Göbek bağı düşürme

Sinop'ta göbek bağına oldukça önem verilir. Düşen göbek bağı saklanıp kurutulduktan sonra çeşitli yerlere gömülür. Bunun için okusun diye okul bahçesine, inançlı olsun diye cami bahçesine, damcı olsun diye ahıra gömülür.

Göbek bağına sağlıklı düşmesi ve yaranın kapanması için şunlar yapılır:

(KK.5) Bebeğin göbek bağı bir ayakkabı lastiğinin üzerinde kesilir, kurumaması için üzerine anne sütü damlatılır ve gonursu denilen yanmış bez külü sepilir. Göbek düşene kadar her gün bu işlem tekrarlanır.

(KK.81) Yakılan bir çaput zeytinyağıyla karıştırıldıktan sonra göbek deliğinin üstüne sarılır.

e) Diğer hastalıklar

(KK.3) Hamile kadınların kedi ve köpeğe bakması durumunda bebeğin beçel (sakat) ya da çirkin doğacağına inanılır.

(KK.13) Aşeren kadın istediğini yemezse çocuğun sakat ya da bir yerinin eksik olacağına inanılır.

Mide bulantısı ve kusma

(KK.55) Çocuklarda mide bulantısı ve kusma olduğunda dayının çorabı çocuğun ağızına sürülür. Ayrıca cuma günleri dayının ayakkabısıyla çocuğa üç kere vurulur.

Mide şişkinliği

(KK.21) Mide şişkinliğinde kiren suyu içilir.

Ağrılar

a) Bademcik şişmesi, boğaz ağrısı

(KK.50) Közde kızdırılan tahta kaşıkla bademcikler patlatılır ve üstüne tereyağı içilir.

(KK.53) Boğaz ağrısı için elma-ayva gibi meyve çekirdekleri kaynatılıp içilir.

(KK.7) Bardak çiçeğinin yaprağı boğaza sarılır.

(KK.18) Ebegümece ve keten tohumu sütle haşlanıp boğaza sarılır.

(KK.79) Isıtılan karalahana yaprağı boğaza sarılır.

b) Baş ağrısı

(KK.44) Ortadan ikiye bölünen patates veya domates turşusu başa sarılır ve ağrıyı alması beklenir.

(KK.14) Atkestanesi bitkisi ağrı geçirici olarak bilinir ve ağrı zamanında kullanılır.

(KK.82) Baş ağrıyan kişiye yavaşana otu sarılır.

c) Astım

(KK.27) Ebegümece çayının astıma iyi geldiği bilinir.

d) Eklem ağrısı, yel, romatizma, kireçlenme, börtük, burulgan, burğuç

(KK.25) Hasta koyun ya da sığır gönü (derisi) içine çıplak olarak sarılır. Burada önemli olan hayvan kesildikten hemen sonra sıcak ve kanlı göne girmektir. Hasta bir gün gön içinde tutulur. Yine bu hastalıklara çamdan elde edilen karasakız da sürülür.

(KK.25) Vücutta bir yer ağrıdığında buğday ya da çam iğnesi gibi sivri bir şeyle önce çizilir, sonra parpulanır. Ardından sütleleyen otu sürülür ve dua edilir.

(KK.25) Evelek yaprağı yağlanarak közde kızdırılır ve ağrıyan yere sarılır.

(KK.5) Diz ağrıları için dize ısırğan otu sarılır.

(KK.28) Ayak ve diz ağırlarıyla şişmeleri için ayvadana otu sarılır. Yine zeytin çekirdeği de dövülüp toz hâline getirildikten sonra sarılır.

(KK.28) Eklem yeli (ağrısı) için ayak topuğu ya da el bileği ip ile düğümlendikten sonra duayla okunur. Buna yel bağlama denir.

(KK.65) Bir demir kaşığın içinde ısıtılıp eritilen kurşun ağrıyan yerde gezdirilir.

(KK.67) Sinop Ada Mahalle'sinin Karakum sahilinde bulunan siyah kumlar romatizmaya iyi gelir.

(KK.69) Kireçlenme için; arpa taneleri suda kaynatılır ve bez içinde kireçlenen yere sarılır.

(KK.70) Ağrı ve sancılı olan yere gabaldayuk otu sarılır.

(KK.78) Kol ya da bacak ağırları ocaklı tarafından bağlanıp boğulur.

e) Karın ağrısı, karın sertliği, ishal

(KK.31) Nişasta içirilir.

(KK.28) Karın elverti otu ile sarılır.

(KK.48) Tuzlu ayran içirilir.

(KK.33) Karın ağrısı için karna soğuk taş konur. Bol miktarda ceviz yaprağı da karna sarılır.

(KK.5) Birbirine yapışık ikiz mısır üzerine su dökülür. Dökülen bu su altta tutulan bir bardağa doldurulur. Karnı ağrıyan kişiye içirilir.

(KK.77) Çocuklarda görülen karın ağrısı ve sertliğine hırbâ/hırbô denir. Hırbâ olan çocuklar için karalahana yaprağı iğne ile 41 kere delinir. Daha sonra bu yaprak zeytinyağıyla yağlanarak ateşte ısıtılır. Ilıtılan yaprak, çocuğun karnına gece yatmadan sarılır. Sabaha kadar bekleyen bu yaprak çocuğun karnını yumuşacık yapar.

Yüksek ateş

(KK.70) Yüksek ateş çıktığında vücuda gabaldayuk otu sarılır.

(KK.84) Güneş doğmadan sakızlık yaprağı toplanır. Toplanan bu yapraklar ateşlenen çocuk üzerine iyice örtülür. Çocuk terleyince ateş geçer.

Kabızlık

(KK.11) Beziryağı hem içirilir hem de makattan verilir.

Kulak ağrısı

(KK.7) Kulağa acı soğan suyu damlatılır.

(KK.81) Tavşan yağı eritilip kulak içine dökülür.

(KK.80, 86) Kulağa emziren kadın sütü damlatılır.

(KK.78) Elma suyu damlatılır.

(KK.70) Ağrıyan kulak içine ergen kızın sütü sağılıp dökülür.

Guatr

(KK.69) Boğaza tütün yaprağı sarılır.

Kulak kurdu

(KK.65) Kaşınan kulağa bertik otu tütsülenir. Böylece kulaktaki kurtlar dökülür ve rahatlama sağlanır.

Kulak çınlaması

(KK.5) Kulak çınlayınca "biri beni konuşuyor", "bir yerden haber gelecek", "kulağı çınlayan kişinin bir emsali öldü" denir. Tedavi için kulağa soğan, sarımsak konur.

Ses kısıklığı

(KK.31) Yeni yumurtlayan tavuğun altından alınan yumurta çiğ olarak içilir. Yumurtanın taze ve sıcak olmasına dikkat edilir.

At öksürüğü, boğmacak, öksürük, hıcılık, boğaz ve bademcik ağrısı

(KK.31) Hasta ceviz kökünden yedi kere geçirilerek okunur.

(KK.29) Andız çayı öksürüğe ve egzamaya iyi gelir.

(KK.47) Öksürük için ceviz elifinden (ceviz arasındaki ince kabuk) çay yapılır.

(KK.86) Tereyağı ısıtılıp eridikten sonra içilir.

(KK.64) At öksürüğüne ihlamur iyi gelir. Ayrıca hastaya tavuk yedirilir.

(KK.69) Bademcik şişmesi için; ebeğümeci ve keten tohumu sütle kaynatılır, boğaza sarılır. Yine pamukluk ağacının sakızlı yaprakları ağrıyan boğaza sarılır.

(KK.81) Zeytinyağı içine beş diş sarımsak atılır. Yapılan karışım bir hafta boyunca öksüren kişinin ayağına sürülür.

(KK.85) Boğmacak olan çocuğu yedi kez ceviz saçağından geçirirler.

Zayıflık, halsizlik

(KK.47) Mayıs ayında guguk guşu ötmeye başlayınca ağaçlara su yürür. Bu zamanda çam ve köknarın uç kısımlarından çıkan yeni dallar ya da gövdeler bıçakla soyulur. Soyulan yerden çıkan bu beyaz selüloza soymuk adı verilir. Bıçakla kazınarak alınan bu soymuk bal ve sütle karıştırılarak yenir. Soymuğun bahar yorgunluğuna, bağırsaklara ve mideye faydalı olduğu düşünülür.

(KK.50) Çocuklara sağlıklı ve dinç olsun diye Nisan yağmuru içirilir. Ayrıca bu su ile banyo yapılır.

(KK.55) Erkek çocuklarda uzun saçın enerjisi ve kuvveti aldığına inanılır.

(KK.37) Zayıf ve çelimsiz insanlara ayı yağı yedirilir.

(KK.65) Zayıf ve dermansız çocuklar mezarlığa götürülür. Burada bulunan porsuk deliklerine bu çocukların başları üç defa sokup çıkartılır.

Kansızlık

(KK.11) Soluk benizli ve kansız kişilere dalak yedirilir.

Siroz

(KK.41) Çam ağacının dibinden kazılarak bir kök kesilir. Kesilen köke bir şişe yerleştirilir ve gün aşırı şişeye dolan su içilir.

Göbek düşmesi

Ağır kaldırmaya bağlı göbeğin yer değiştirmesine göbek düşmesi denir. Sinop'ta bu hastalığa *tasu*, *gavuç* gibi adlar da verilmektedir. Tedavisi için en çok uygulanan pratikler *göbek çekme* ve *göbek sıvaması*dır. Göbek düşmesi ile ilgili derlemiş olduğumuz tedavi ve inanışlar şunlardır:

(KK.36) Karnın biraz altına yerleştirilen elek, tülbent ile sıkıca bağlanır. Ardından tülbente oklava geçirilir ve çevirilerek sıkılır. Bu yolla düşen göbek çekilmiş ve yerine geçmiş olur.

(KK.81) Halka halka kesilen patatesler göbeğe konur. Patateslerin üzerine kibrit batırıldıktan sonra yakılıp bardakla çekilir.

(KK.37) Göbeği düşen çocuk havaya atılır.

(KK.65) Göbeği düşen kimse için bu işi yapan ocaklı kadınlar olur. Bunun için içi su dolu bir çanağa dikiş iğnesi atılır ve iğnenin üzerine parmakla basılır. Parmağa yapışan iğne yukarıya yavaşça kaldırılarak göbeğin yerine getirilmesi sağlanır.

(KK.37) Gavuç olan birinin göbeği bardakla çekilir.

(KK.5) Göbeği düşen biri yüksek bir kapı eşiğine asılıp ayaklarını yukarı çeker.

(KK.5) Ocaklı hastayı sırtüstü yatırır ve başparmağıyla düşen göbeği çevirip çeker.

(KK.5) Göbeğe ip yumağı konur. Yumak üstüne de dikine bir kalbur konup çulla bağlanır. Ardından bu çula oklava geçirilir ve çevrilip sıkılır. Göbek yerine getirilene kadar sıkımaya devam edilir.

(KK.22) Göbek düşmesine bardak vurulur.

(KK.28) Göbek bardakla çekilir veya topuk ile çiğnenir.

(KK.64) Ocaklı, göbeği sıvarı sıvarı (sıvaya sıvaya) yerine getirir. Yine bir ekmek parçası konulan göbek bardakla çekilir ve sonra ekmek köpeğe atılır.

Mide hastalıkları, gastrit

(KK.69) Mide şişkinliğini gidermek için kiren pekmezinin şerbeti içilir.

(KK.4) Gastrit için yoğurdun dip suyu içilir.

Deri hastalıkları

Sinop'ta *temrö*, *demre*, *demrü*, *alazlama*, *albasma*, *ylancık*, *etyaran*, *kesik*, *karabere*, *dolama*, *pişik*, *isilik*, *ülfet*, *cıdağu*, *gavolama*, *gidişme*, *uçuk*, *uyuz*, *yara*, *bere*, *çiban*, *yer ısırması*, *çoñ*, *çoñça*, *goñak* (konak), *tavukgötü*, *soyulma*, *gurböcuk*, *saçkıran*, *yanık*, *çakmak*, *bezeme*, *al basması* gibi yöresel adlarla ifade edilen deri hastalıkları oldukça yaygındır. Bu hastalıklar ve hastalıkların tedavileri şunlardır:

a) Temre

Sinop'ta *temrō*, *temirō*, *terme*, *demre*, *demrü* gibi adlarla ifade edilen bu hastalığın nazardan kaynaklı olduğuna inanılır. İnsan ve hayvanlarda görülen bir hastalıktır. İnsanlarda daha çok çocukların kollarında görülür. Temrenin çıktığı yerde kaşıntı, kızarıklık, deri dökülmesi, kelleşme gibi belirtiler ortaya çıkar. Bu hastalık kaşıdıkkça deride yayılma gösterir. Sinop'ta temreyle ilgili derlemelerimiz şunlardır:

(KK.28) El ve kafa derisinde oluşan kabuklu yaralar arpa ile çizilip temro otuyla sarılır. Bu işlem üç gün arayla sürekli tekrarlanır.

(KK.35) Ocaklı yarayı okuyup üfler ve bolca tükürür. Tükürdükten sonra nazar duası okur ve son olarak "ben yiğrendim sen de yiğren" der. Tükürük bir gün boyunca yıkanmaz.

(KK.5) Temrō iki biçimde tedavi edilir; birincisi, eski köy fırınlarının üzerinde yetişen temrō otu toplanır ve hiç arkaya bakmadan eve gidilir. Evde kaşınan yerin üstüne bu ot sürülerek sarılır. İkincisi, temrō önce kalemle okunarak çizilir. Sonra köz ile alazlanır ve çoğalmasın diye kalemle çizilip yuvarlak içine hapsedilir.

(KK.66) Terme olan yer çok gidişir (kaşınır). Gidişen yere terme otu sürülür.

(KK.30) Danaayağı bitkisinin uzun mor çiçeği içindeki sıvı, cilt hastalıkları için kullanılır.

(KK.70) Temre için yedi çocuklu bir ailenin yedinci çocuğuna üç defa tükürtülür.

(KK.85) Temirōya yedülü seküzlü yapıldıktan sonra çizilip tükürülür. Üzerine odun külü sürülür. Çizerken "ebrüme ebrüme feyne ma ebrüm" denir. Daha sonra hasta üç sabah aç karna yarasına tükürür ve kül sürerek tedaviyi tamamlar.

(KK.86) Temiro, buğday veya arpa denesiyle şu soru-cevapla çizilir. :

-Sen ne çiziyon?

-Temirō çiziyon.

-Senden öyle mi çizelle?

-Benden böyle çizelle.

-Çiz getsin.

-Çizdim getti.

b) Alazlama

Vücutun çeşitli yerinde çıkan kızarıklara alazlama denir. Tedavisi genellikle sıcak bir demirin yaraya sürülüp okunması ya da sopa ile *parpılanması* (dövülmesi) ile yapılır. Yalnızca ocaklı kadınlar tarafından yapılan alazlamanın soru-cevaplı ritüelleri vardır:

(KK.5) Alazlamayı anne ile kız beraber yapar. Fakat, annenin kızı yoksa komşudan ya da akrabalarından bir kız çocuğu bu iş için ona yardım eder. Demir bir kaşığın içine keten tohumu ve köz koyup deri alazlanır. Tedavi üç defa karşılıklı konuşma şeklinde alazlanarak yapılır:

-Filanca alazlama olmuş.

-Onu alazlayalım.

-Alazla getsin.

-Alazladım getti.

(KK.69) Ekşi ayranla kaynatılan guguk otu yaraya sarılır.

(KK.70) Deri ateşte kızdırılan bir demirle dağlanır. Üzerine kırmızı yazma örtülür. Bu iş yapılırken

-Ne yapıyorsun?

-Falancanın golunu alazlıyım.

-Alazla getsin, şeklinde üç defa söylenir.

(KK.78) Hastanın yüzü yazmayla kapatıldıktan sonra ocakta ısıtılan ersün (hamur kesme demiri) sıcak bir biçimde yaraya uygulanır. Ocaklı işlemi yaparken "Ne diye geldin alazlama! Alazlama geçsin." der. Hasta, ersünün sıcaklığından rahatsız olmaz, aksine hoşuna giderse alazlama olmuş demektir.

(KK.66) Alazlama için keten iyice dolanıp top gibi yapılır. Sonra ıslanıp közde alazlama olan yere tütsü yapılır. Tütsü yaparken üç defa "Sen gördün ben görmedim, şeytan gitsin" denir. Tedavi bittikten sonra keten topu ateşe atılır.

(KK.80) Alazlamada vücut kızarır. Tedavisi için kiremit tozu su ile karıştırılır ve okunarak deriye sürülür.

(KK.82) Tedavi için şah gariya gidilir. Ocakta kızdırılan ersün (hamur kesme demiri) alazlı yere önce tutulur. Sonra şu soru-cevap yapılır:

-Kimi alazlayım?

-Alicüğü alazla.

-Alazladım getti.

-Alazla getsin.

-Alazladım getsin, diyerek yanındakiler ile bu ritüeli üç defa tekrar eder. Ersün alazlı yere okunarak sürüldükten sonra tedavi biter.

(KK.85) Alazlamaya aşı boyası sürdükten sonra kırmızı yazma ile örterler. Sonra kararmış bir tavayı alazlama üzerinde gezdirirken şu soru-cevap gerçekleşir:

-Sen ne alazlıyorsun?

-Alazlama alazlıyorum.

-Alazla getsin.

-Alazladım getti.

Bu işlem pazartesi, çarşamba ve cuma olmak üzere üç gün yapılır.

c) Yara, bere, ezilme, çıban, tavukgötü, kesik, karabere, yer ısırması

(KK.18) Vücuttaki yara ve kızarıklar yara otuyla sarılarak tedavi edilir.

(KK.14) Sinir otuna köknar sakızı ve sabun katılıp bir merhem elde edilir. Bu merhem yaranın üzerine sürüldükten sonra tekrar sinir otu yaprağı sarılır.

(KK.11) Yaraya bıcırgan otu sarılır.

(KK.67) Kanayan yaraya kül sürülür.

(KK.78) Çıban için yakma yapılır. Bunun için muma pamuk sarılır. Bu pamuk ateşte çevrilerek yakılır. Hastanın yaraları yakılır.

(KK.76) Sünnet yarasına tavşan dışkısı ufalanarak sepilir.

(KK.37) Kanayan yaraya pos mantarı sürülür.

(KK.63) Kanayan yaraya tütün sarılır.

(KK.28) Yaranın üzeri lahana yaprağı ile sarılır.

(KK.65) Bertilmiş yerin üzerine bertük otu sarılır.

(KK.47) Karabere olan yere et parçası ya da dövülmüş zeytin çivitleri (çekirdekleri) konur.

(KK.85) Çivi batmasına; ocakta börttürülen soğan ile sabun rendelenerek sarılır.

(KK.69) Önce canlı bir tavuk kesilir ve kanatları koparılmadan içi güzelce temizlenir. Sonra eti dövülerek yumuşatıldıktan sonra yaraya sarılır. Sargı bir gün boyunca tutulur.

(KK.70) Yaraya acı gabaldayuk otu sarılır.

(KK.12) Yara ve kesiklere tavşan boku ufalanır.

(KK.76) Kesikli yaralara ve açık yaralara konursu külü sepilir.

(KK.81) Çok kanayan yaranın üzerine toz şeker dökülür.

(KK.84) Kafası yarılan kişiye yaranın kapanması için beyaz kaya gülü sarılır.

(KK.85) Tavukgötüne, tavuk altından alınan sıcak yumurtanın sivri tarafıyla yedülü seküzlü çevirme yapılır.

(KK.85) Elde çıkan sulu yara ve kabarmalar cedimlere tükürtülür.

(KK.86) Ayakta çıkan yer ısırmasına çam sakızı, sabun rendesi ve çaltu tikeniyile ilaç yapılıp sarılır.

ç) Pişik, isilik, kızık

(KK.12, 79) Çocuklarda oluşan pişiklere tahta tozu ya da ağaç çürüğü sepilir.

(KK.37) Bez çaput yakılıp külü pişiğe sepilir.

(KK.62) Pişiğe ağaç çürüğü ve tozu sepilir.

(KK.45) Pişik için çiğ sütün üstünden alınan kaymak sürülür.

d) Konak

Yeni doğan bebeklerin saç diplerinde ya da yüzünde hormonal değişimlerden dolayı çıkan cilt hastalığına konak denir. Yüzün çeşitli yerlerinde çıkan konak, özellikle saç diplerinde görülür. Bu hastalığa Boyabat ve Durağan ilçelerinde *ülfet*, *urufe*, *ürüfe*,

ürfiye, gabar, goňak, uykuluk, kabara; kıyı kesimlerde ise *ruhıye* ya da *çakmak* denir. Bu hastalık için derlediğimiz tedavi biçimleri şunlardır:

(KK.57) Kırkı içinde çocuğun üzerine kirli kadın gelirse, çocukta "ürüfe/ürfiye" çıkar. Deride darı gibi lekeler çıkar. Ürüfe olmuş bebekler için ağaç çürüğü sepme, çocuğun yıkanacağı suya darı atılıp yıkama, vücuda katran sürme ve buğday anızının külünü sepme gibi yollara başvurulur.

(KK.72) Cünüp kadın kırkı içinde eğer çocuğun suratına bakarsa çocuğun suratı sivilcelenir, is gibi solar veya başında konak çıkar. Bu durumda kadının kanlı bezi çocuğun suyuna atılır ve yıkanır. Çocuğun suratına o kan sürülür. Yine suya darı ve yüzük atarak da çocuk yıkanır.

(KK.38) Ülfet görmeyi herkes yapamaz. Bu işi yapan özel ocaklı kadınlar vardır. Ülfet gören kişiye sorulur:

-Sen ne tükürüyon?

-Ülfet tükürüyon.

Bu soru-cevap üç defa tekrar edilir ve sonra çocuğun yüzüne besmele çekilerek tükürülür.

(KK.76) Yeni doğan bebeklerin ağız çevresinde yaralar çıkar. Bu durumda elle tutulan bir kurbağa ağız suyla dolacak şekilde kovaya daldırılır ve kurbağa ağızındaki su yaraya yedülü seküzlü damlatılır.

(KK.47) Yeni doğan çocuk gabar olmasın diye tamamen kınalanır ve tuzlanır.

(KK.64) Yüzde çakmak çıkınca tedavi için bir evin yedinci çocuğu bulunur ve çakmaklı yere sabah aç karna tükürtülür. Bu işleme üç gün devam edilir.

(KK.28) Çakmak, iğne ya da arpayla üç gün çizilerek tedavi edilir. Tedavide arpa kullanıldığı taktirde arpaların bitmeyecek kuru bir yere konulmasına dikkat edilir. Aksi taktirde çakmağın arpalarla beraber tekrar cırflanacağına (filizleneceğine) inanılır.

(KK.82) Çakmak bebeklerin başında sık görülen bir hastalıktır. Şah garı tarafından çakılır:

-Kimin başını çakıyım?

-Felanın başını çak.

-Çaktım gitti.

-Çak gitsin, şeklinde soru-cevapla tedavi edilir.

(KK.83) Çakmak, kırkı karışan çocuklarda olur. Çakmak; pazartesi, çarşamba, cuma olmak üzere haftada üç gün soru-cevaplı tükürerek yapılır.

e) Kurbağacık

Sinop'ta ağız içinde oluşan enfeksiyon ve yaralara *kurbağacık* denir. Eskiden sık görülen bu hastalık günümüzde yapılan küçük yaştaki aşular neticesinde artık ortadan kalkmıştır.

(KK.28) Genelde dilaltında görülen kurbağacığın tedavisi tuz ile ovularak yapılır.

f) Gidişme (kaşıntı, alerji)

(KK.11) Gidişen (kaşınan) yere sirke sürülür.

(KK.15) Alerjiye ısırgan çayı iyi gelir.

g) Uyuz

Hayvancılıkla uğraşılan köylerde, hayvanlardan geçen uyuz hastalığı oldukça yaygındır. Uyuz hastalığı için şifalı ve kutsal kabul edilen bazı sular vardır. Saraydüzü'nün Bahşalı köyü Zeyve Mahalle'sinde, Boyabat'ın Emiroğlu köyü Hocalı Mahalle'sinde ve Koçak köyünde "uyuz suyu" diye adlandırılan kükürtlü sular vardır.

Saraydüzü'nün Bahşalı köyü Zeyve Mahalle'sindeki uyuz suyunun cuma ve çarşamba günleri sabun gibi köpürerek aktığı söylenir. Uyuz hastalığına yakalananlar bu suyla yıkanarak ve dibindeki çamur tortusunu derilerine sürerek şifa arar. Sedef, egzama gibi hastalıklar için de gelenler vardır. Rivayete göre su civarında bulunan yatırların ermişleri cuma ve çarşamba günleri burada yıkandıkları için suyun sabunlu aktığı söylenir.

(KK.65) Köyde cicük suyu diye adlandırılan bir pınar vardır. Bu suyun yanında bir tava ve maşrapa bulunur. Uyuz ya da kaşıntı hastalığı olanlar yanlarına iki yumurta alarak bu suyun başına gelir. Hastalar, pınardan doldurdukları suyla tavada pişirdikleri yumurtayı yer ve üstüne bir maşrapa su içer. Daha sonra suyla yıkanıp eve döner.

(KK.70, 82) Deri, kül suyuyla yıkanır.

(KK.86) Köydeki sazlığın arkasında bulunan uyuz suyuyla banyo yapılır.

ğ) Saçkıran

(KK.28) Üzüm tefeği kesilir ve bu kesilen yere bir şişe takılır. Şişe tefekten gelen suyla dolduktan sonra saç yıkanır. Bu işlem yedi kez tekrarlanır. Ayrıca köyün belirli yerlerinde bulunan sarı çamur saça sürülür.

(KK.5) Saçkırana sarımsak suyu sürülür.

(KK.22) Saç ve saç derisi meşe külü ya da kil ile yıkanıp yumuşatılır.

h) Yanık

(KK.67) Yanık deriye iyileşmesi için balık sarılır.

(KK.69) Kabaldayık otu su ile dövülüp yaraya sarılır.

ı) Uçuk

Uçuğun rüyada korkmaya bağlı çıktığına inanılır:

(KK.28) Şimşir kaşığın sapı közde kızdırılarak uçuklu yere sürülür.

i) Deri soyulması

(KK.68) Bebeklerin güneşte derilerinin soyulmaması ve tahriş olmaması için banyo suyuna yılan gömleği atılır. Hazırlanan bu suyla bebek yıkanır.

(KK.67) Sinop'un Karakum yamaçlarındaki sarı killi toprak deri mantarına iyi gelir.

k) Yılançık

El, ayak ve yüz gibi vücudun belirli yerlerinde kabarma, kızarma, ağrı, şişme, sıcaklık artışı gibi belirtiler gösteren iltihabi bir hastalıktır. Bu hastalık, köy işlerindeki yaralanmalara bağlı vücudun enfeksiyona maruz kalmasıyla oluşur. Tıp dilinde *erizipel* diye adlandırılan hastalığı Sinop'ta yalnızca işin ehli kadınlar tedavi eder.

(KK.64) Yılançuğa yılan gavlağını (derisini) sürterler.

(KK.66) Vücutta aynı saç teli gibi kapkara yılançuk olur. Hocalar yılançuğu okur ve bıçakla yarıp yere atar. O dışarı çıkınca hemen ölür. Sonra toprağa gömerler.

(KK.21) Guguk otunun kökü iyice ezildikten sonra ayranla tencerede kaynatılır. Hazırlanan bu karışım sıcak sıcak yılançuğa sarılır.

(KK.82) Yılançuk hastalığına yakalanan hastalar yılançuk suyu ya da asa suyu adı verilen bu sudan içer, yarasına sürer ya da tamamen yıkanarak şifa arar. Eskiden suyu bekleyen sahipleri olurdu. Suyun sahipleri gelen hastaları okur ve yaralarına su sürerlerdi. Hastalar tedavi bittikten sonra suyun karşısında bulunan ağaca çul-çaput bağlayarak buradan ayrılırdı. Buraya yılançuk ocağı denirdi.

(KK.83) Sazlı köyünde, Garaloğlu adında bir ermiş asasını toprağa batırarak asa suyunu çıkarmıştır. Bütün çevre köy ve şehirlerden gelen hastalar, bu sudan başta yılançık olmak üzere çeşitli hastalıklara şifa arar. Gelenler su içer, banyo yapar ve buradaki bir ağaca çaput bağlar.

(KK.85) Yılançık, kemik ağrıtan bir hastalıktır. Hastalık, bu işi bilen izinliler tarafından yaranın çizilip üzerine cicük bağırsağının (civciv bağırsağının) sarılmasıyla tedavi edilir.

l) Dolama

Tıp dilinde *panaris* adı verilen iltihaplı bir deri hastalığıdır. Sinop ve yöresinde *dolama*, *etyaran*, *öküzburnu* gibi adlarla bilinen bu hastalık genelde parmak uçlarında çıkmaktadır.

(KK.78) Şişen parmak ve tırnaklar öküzün burnuna sokulur.

(KK.84) Parmak uçlarında geçmeyen yaralara dolama denir. Bunun için közde kızdırılan bir jiletle yara çizilir. Ardından siyah bir tavuk kesilerek sıcak eti hemen çizilen yaranın üzerine sarılır. Sargı birkaç saat bekletilir.

(KK.85) Dolama nazardan olur. Onun için özel ilaç yapılır.

Kısırlık, bebeklerde erken ölüm, ölü baskını, düşük yapma

Eskiden ağır köy işlerinden dolayı insan gücü önem kazanmaktaydı. Kalabalık aileler işlerin bitirilmesi ve düzenlenmesi bakımından çocuk sayısını bir avantaj olarak görürdü. Bu yüzden yeni evlenen çiftlere aile büyükleri tarafından hemen çocuk yapmaları hususunda baskılar olurdu. Çocuk sayısı ailenin toprak, hayvan ve iş büyüklüğüne göre değişir; on, on beş taneye kadar çocuk yapıldığı görülürdü. Çocuğu olmayan kadınlara köyde oldukça baskı kurulur, eksik ve hastalıklı sayılan bu kadınlara godaksuz (kısır) adı verilirdi. Töreeye göre kuma getirmenin sebeplerinden biri de kadının kısır olmasıydı. Bu yüzden Sinop'ta kısır ya da düşük yapan kadınlar için *satma*, *düşüt kestirme*, *bel çektirme*, *sıcak uygulama*, *adak adama*, *türbe ziyratı* gibi bazı pratikler

gelişmiştir. Ayrıca çocuğu doğup yaşamayan, erken ölen kadınlar için de *satma*, *ad değiştirme*, *adak adama*, *kırklama*, *muska yazdırma* gibi pratikler uygulanır.

Sinop halk hekimliğinde satma veya satıp alma yoluyla yapılan sağaltımlar için ayrı bir parantez açmak gerekir. Bu uygulama doğup yaşamayan bebekler ve bebeği olmayan kadınlar için yapılır. Bebek satma daha çok kötü ruh ve iyelerden korunmak için yapılan bir uygulama olmuştur. Buna göre çocuğu doğup yaşamayan aileler bunun için çok çocuklu ya da yedi çocuklu bir kadına giderek bebeğini sembolik olarak satar. Bu uygulama yeni doğan çocukları onlara musallat olan sübyan perisi ya da kötü ruhlardan korumak ve kötü ruhları kandırmak için yapılır. Başka bir satma ritüeli de türbelere yapılır. Bebek doğduktan sonra çok vakit geçmeden türbeye gidilir ve bebek sembolik olarak satılır. Çocuk böylece yatırın himayesine geçer ve kötü ruhların şerrinden korunmuş olur. Bu çocuklara kızsa Satu, Satuye; erkekse Satılmış, Dursun, Durmuş, Yaşar isimleri konur.

Yine çocuk sahibi olmak için *türbe yapılır*, *dualar okunur*, *adıklar adanır*, türbelere *satma* olur. Bazı türbelerde "satı taşı" ya da "dilek taşı" adı verilen taşlar bulunur. Bu taşların etrafında üç veya yedi kez dönerek dualar okunur, adıklar adanır. Çocuk doğunca da türbeye tekrar gidilir ve iki rekât şükür namazı kılınır. Adanan adak kesilerek fakirlere dağıtılır. Gerze-Yenikent'teki Çeçe Sultan Türbesi'nin önündeki dilek taşı bu taşlardandır. Taşa civar köylerden gelen ziyaretçiler dilek dileyip adak adar. Çocuk olup olmayacağı çeşitli ritüellerle bu taşta sorulur. Buna göre anne adayını ya da istekte bulanacak kişi dilek taşına küçük bir taş sürterek yapıştırmaya çalışır. Taş yapıştırsa dileğin gerçekleşeceğine yapışmazsa gerçekleşmeyeceğine yorulur. Burada eski Türk inancındaki taş iyisiyle Kabedeki Hacer'ül-Esved taşının bütünleşmiş bir yansıması (Kalafat, 1990:90) görülür.

Türkeli-Satı köyünde bulunan türbe ve satı taşı eskiden beri çevreden gelen hastaların satıldığı bir yerdir. Köyün ismi de muhtemelen buradan gelmiş olmalıdır.

Saraydüzü-Asarcıkayalı köyünde, İbi Dede Türbesi yanında içi oyuk bir sakız ağacı bulunur. Hasta çocuklar ya da çocuğu olmayan kadınlar tedavi için bu ağacın içinden yedi defa geçirilerek okunur.

Çocuğu olmayanlar ve çocuğu olup da yaşamayanlar Boyabat-Daylı'daki Koyun Baba Türbesi'ni Perşembe, Cumartesi ya da Pazar günü akşamları ziyaret eder, türbeye adak adar ve dilekte bulunur. Bunun üzerine doğan çocuklar yaşına girmeden hemen türbeye getirilir. Çocuğun ölmemesi ve uzun ömürlü olması için "Çocuğumu Koyun Babaya Sattım" diyerek adak adanır. Doğan çocuklara Satu, Satılmış, Yaşar, Dursun, Durmuş gibi isimler konulur.

Durağan-Sofular köyünde bulunan Sinan Dede Türbesi'ne çocuğu olmayan kadınlar getirilir ve satılır. Çocuğu boğan kara iyeleri şaşırtmak ve kandırmak maksadıyla yapılan bu pratiğe yörede *gelin satma* adı verilir. Satma sonucu doğan erkek çocuklara Sinan, kızlara ise Satu ismi konur. Bu yüzden civar köylerdeki çoğu erkek çocuğa Sinan adı konmuştur.

Erfelek'in Şerefiye köyünde çocuğu olmayan ya da yaşamayan kadınlar türbede dua ettikten sonra yanlarında getirdikleri bir horozu türbeye ayaklarından bağlayarak bırakır. Şamanist Türklere ruhlara bağışlanmak üzere başıboş salınan hayvanlarla benzerlik gösteren ve "ıduk" adı verilen bu gelenek kansız kurban şeklinde yaşatılmıştır.

Kısır, düşük yapan veya bebeği doğup sürekli ölen kadınlar da türbeye satılır. Bu kadınlar, türbe ziyaretinde adak adar ve dua eder.

Yörede derlediğimiz diğer yazılı ve sözlü inanışlar şunlardır:

Boyabat'ta çocuğu olmayan kadınlar Daylı (Koyun Baba Türbesi), Tekke (Sarı Şeyh Türbesi) ve İmamlı (İmamlı Türbesi) köylerinde bulunan türbeleri sembolize eden üç bıçağı suya bırakır. Hangi bıçak daha önce küflenirse çocuğu olmayan kadın o türbeye gider ve orada yatan zata Fatiha okuyup hediye eder. Sonra "Allah'ım burada yatan senin sevgili kulun olduğuna inandığımız muhteremin yüzü suyu hürmetine bana evlat ver, senin rızan için gelip burada kurban keseceğim ve etini de yine senin rızan için bu mübarek kulunun komşularına ikram edeceğim." der. Gelenler, "Bu türbeye gelen kadını türbeye sattık, onun için çocuğa erkek olursa Satılmış; kız olursa Satı ismi koyacağız" der (Çatal, 2018:108-109, 126).

Çocuğu sürekli ölen yaşamayan kadınlar "Allah bana bu defa çocuk verirse bunu satayım" der. Çocuğu olduğu taktirde de hiç çocuğu ölmeyen bir kadına giderek "Bu çocuğu sana sattım" diyerek satar. Kadın da "Ben de çocuğunu ... liraya aldım, evlatlığa kabul ettim" diyerek satın alır. Bu işlem çocuk doğar doğmaz yıkanmadan yapılır. Satın alan kadın çocuğu kendi gömleğinden üç kere geçirir. Ondan sonra çocuk yıkanıp kundaklanır. Annesine verilmeden kadının kucagında belenir. Böylece satıldığı sembolik annesinden doğmuş sayılır (Ülkütaşır, 1942a:87-88).

Çocuk doğmadan önce Mehmet adı taşıyan yedi tane ailenin evinden zıbın için kumaş, muska için de gümüş toplanır. Doğumdan sonra toplanan bu zıbın ve muska çocuğa takılır (Ülkütaşır, 1942a:87-88).

Bebek doğduğunda yakın çevreden bir vefat tesadüf ederse ölü baskınına uğramasından korkulur. Ölü baskınına uğrayan bebek cansız, hâlsiz, hastalıklı olur ve ölür. Bebeği baskından korumak için, ölünün yıkandığı yere gidilir ve artık suyla yıkanır. Bebek, ölü baskınına uğramışsa ölünün mezarından bir miktar ölü toprağı getirilir. Toprak bir beze sarılır ve sıcak suya sokulup çıkarılır. Sonra bu su ile bebek banyo yaptırılır. İşlem bitince toprak mezara geri dökülür (Ülkütaşır, 1942a:87-88).

Doğup yaşamayan çocukların kötü ruhlarca boğulup öldürüldüğüne inanılır. Buna sebebiyet vermemek için doğum sancısı çeken kadını korumak için beline boy muskası takılır. Ayrıca kötü ruhları korkutmak için de yanına bir köpek veya köpek yavrusu bağlanır (Ülkütaşır, 1942a:87-88).

Doğup yaşamayan veya ölü baskınına uğrayan çocuklar için mezarlıktan bir taş getirilir. Bu taş iki kişi tarafından musalla taşı üzerine konulur. Bunlardan biri "verdim" diyerek taşı koyar, diğeri de "aldım" diyerek taşı kucaklar (Ülkütaşır, 1942a:87-88).

Çocuğa isim koymak için üç ezan vakti geçmesi beklenir. İsim dar vakitte konursa uğursuzluğa ve kısa ömre sebep olur. Bu yüzden gün batarken yani akşam vaktinde isim konmaz (Ülkütaşır, 1934c:2).

Çocuklara vefat eden büyüklerin adı konmaz. Dede ya da ninesi hayatta ise adı konur. Aksi taktirde çocuğun kısa ömürlü olacağına inanılır (Ülkütaşır, 1934c:2).

Çocuğu olmayan kadınların bacaklarına koyun postu sarılır ve bir iple baş aşağı asılır. Ayrıca koyunun kirli yapağısından bir ilaç yapılır (Ülkütaşır, 1942a:87-88).

(KK.18) Anamın hiçbir çocuğu yaşamamış. Doğan her çocuğu ölmüş. En son galdı beni anam türbeye satmış. Ben doğunca da türbeye gidip bir horazı bağlayıp bırakmış. Horazı ilk kim denk gelip bulursa horaz ona bağışlanır.

(KK.63) Hastanede doğum yapınca, yedi çocuklu bir kadına çocuğumu sattım. Kadın elbisesinin altından alıp boğaz kısmından çıkararak yedi kez bebeği geçirdi ve "aldım" dedi. Ben de "verdim" dedim.

(KK.80) Evlenen teze (taze) gelin gebe kalamazsa Sinan Dede Türbesine satılır. Buna gelin satma denir. Gelin önce abdes alır, namaz kılar, adak adar. Sonra türbeyi bekleyen kadın tarafından soru-cevapla satılır:

-Ne satıyorsun?

-Gelin satıyorum.

-Ne için?

-Ziyarat için.

-Sat gitsin.

-Sattım gitti.

(KK.64) Türbelerdeki ağaçlara bez bağlanıp dilek tutulur.

(KK.61) Çocuğu olmayanlar yatıra gidip adak adar ve dua eder.

(KK.25) Saban demiri ateşte kızdırılarak içi su dolu ağaç teknenin içine atılır. Kadın kaynar suyun içine sokulur. Başu da çarşaf ile kapatılır. Kadının vücudu oldukça ısıdırılarak ilişkiye girmesi sağlanır. Yine adak adamak, türbe ziyareti yapmak da çocuk için yapılır.

(KK.37) Çocuğu olmayan kadınlara sıcak yaparlar, belini çekerler.

(KK.4) Çocuğu olmayan kadına kirpi eti yedirilir.

(KK.74) Çocuğu olmayan kadının uşaklığına (rahmine) ebeğömece otu konur.

(KK.5) Çocuğu olmayanlara ebeğömece otu kaynatılıp buharı koklatılır. Daha sonra büyük bir leğen içine ebeğömece otu atılır ve bu suya oturtulur.

(KK.5) Çocuğu olmayanlar adak adar.

(KK.65) Sürekli düşük yapan kadın ırmak kenarına götürülür. Üç kişi eline bıçak alır ve ocaklıya şu soruları sorup cevaplar:

-Ne kesiyon?

-Düşüt kesiyon.

-Kesdin mi?

-Kesdim.

Daha sonra bıçaklar ırmağa atılır ve gerisin geri eve konuşmadan dönülür.

(KK.22) Çocuğu olmayan kadın yeni doğum yapmış lohusanın döl eşi (etene) üzerine oturtulur.

(KK.66) Gebe kalamayan kadın içine yiğdün otu atılan büyük bir su kazanına sokulur ve iyice ısıtılır.

(KK.6) Kadın sürekli düşük yaparsa sübyan pörsüğü var derler. Sübyan pörsüğünün çocuğu ana rahminde boğduğuna inanılır. Çocuk krizlere girer, ağzından köpük gelir, morarır, kendini çatar. Tedavi için hocaya gidilir ve sübyan pörsüğü bağlatılır. Hoca, sübyan pörsüğünü hamaylı (muska) yazarak bağlar. Üstüne tekrar kadın heykirirse bu sefer çocuk düşer.

(KK.15) Gebe kalamayan kadın, suda kaynatılan tavuk gübresi buğusuna oturtulur.

(KK.71) Sübyan perisi çocuğu boğarsa çocuk düşer. Önlem olarak hocaya sübyan muskası yazdırılır. Ardından çok çocuğu olan bir kadına az bir parayla çocuk satılır. Bu işin canı gönülden yapılması gerekir.

(KK.82) Hamile kalamayan kadının beli sağ ve sol taraftan yemeniyle bağlanarak çekilir.

(KK.2) Tuğla ateşte kızdırılıp beze sarılır ve üzerine oturulur. Yine tuğlaya su döküp buharı kadının rahmine giderilir.

(KK.72) Türbelere gidilip dua edilir, adak adanır. Seyid Bilal Dedeye gidip süpürge bırakılır, namaz kılınır. Bir kocakarıya tuz-ekmek verilir.

(KK.28) Çocuğu doğup her defasında ölen kadınlar türbeye götürülüp türbe etrafında yedi kez dolaştırılır. Dolaşma esnasında şu dua edilir:

Bin bir adlu bir süphan,
Bir iş düşdü kıl derman,
Ya rahim ya rahman,
Bir muradın var senin
Bir muradım var benim
Bin muradın var ise
Bir mıradım ver benim Allah'ım, nolur.

Kürtaj

(KK.72) Yatmadan önce rahime konan kalıp sabun çocuk olmasını engeller.

Güneş çarpması

(KK.69) Başa ve göbeğe sabunlu su konur.

(KK.79) Yoğurt, tuz ve sarımsak karıştırılarak bir beze konur. Ardından ağrıyı alması için başa sarılır.

(KK.80) Çeviz yaprağı sarılır.

Havale

Havaleyle ilgili sözlü ve yazılı derlemelerimiz şunlardır:

Çocuk nerede havale geçirdiyse, oraya kiren çivisiyle havale çivilenir (Ülkütaşır, 1930:55).

(KK.69) *Kiren* kökünden alınan toprak sirkeyle ezildikten sonra avuç içine, ayak tabanlarına, alna ve göbeğe sürülür.

Gelişememe, sık hastalanma

Sinop'ta sık hastalanan ve gelişemeyen çocukların bu müşgülatları genelde taşıdıkları isimlere bağlanır. Böyle durumda Muhammet, Melek, Kadir gibi ağır ve büyük isimleri taşıyamayan çocukların adları değiştirilir. "Ad bozma" diye tabir edilen bu eylem belli bir ritüele göre gerçekleşir. Bunun için ekmeğin fırını yakılır ve dört ekmeğin hamuru hazırlanır. Sembolik olarak hamurlardan biri çocuğun şimdiki adı için diğerleri ise yeni konacak adlar için hazırlanır. Fırına atılan ekmeklerden hangisi önce kabarır o ekmeğin adı çocuğa verilir. Yeni adın çocuğa uğurlu geleceğine ve çocuğun hastalıklardan kurtulup iyileşeceğine inanılır (Ülkütaşır, 1934c:2).

(KK.18) Çocuğu sık hastalanan ve gelişmeyen aileler üç kamışın tepesini aynı boyda keser. Bu kesilen kamışlara farklı farklı isimler koyar. Hangi kamış diğerlerini geçerse onun ismi çocuğa verilir.

(KK.25) Horoz eti ya da çorbası her hastalığa şifadır.

(KK.86) Vücuttaki pis kan sülüğe sordurulur (emdirilir). Köydeki sülük gölüne ayaklar sokulur ve "gan yala, göl yala" şeklinde sözlü tekrarlar yapılır.

(KK.32) Tereyağı çoğu hastalık için ilaç olarak kullanılır.

(KK.84) Gelişemeyen aksine hep geriye giden bebek yedi farklı gözden (kaynaktan) toplanan suyla yıkanır.

(KK.85) Mayıs yedisinde yılan, çıyan gibi tüm ejderhalar denize atlar ve üzerindeki gavları (derileri) denize bırakırlar. Eskiden yaşlısı genci bundan şifa bulmak için denize girip yıkanır.

(KK.4, 28, 37, 77, 79) Çoğu hastalık için kirpi eti yenir.

Böbrek taşı

(KK.67) Böbrek taşını düşürmek için eşgina, isgiri ya da kaya levreğinin taşı tunc havanda dövülüp limonlu su ile eritilir. Hazırlanan bu karışım sabah aç karnına içilir.

Bitlenme

(KK.31) Saçta oluşan bit ve sirke oldukça sık görülür. Bu durumda saçlar meşe kömüründen elde edilen kül ile yıkanır.

Sara hastalığı

Bu hastalığa Sinop'ta; *sıraca, dışarlık, böcük, uğrama, cin çarpması, huy dutma, gursak, tırısım* gibi adlar verilir. Yörede çarpılma ile sara aynı hastalık olarak kabul edilir. Sara; sinir, stres sonucu ya da bir şeyden korkmaya bağlı ortaya çıkar. Saranın samanlık, ahır, mezarlık, kaya, çeşme, çay kenarı, su kaynağı, viranelik gibi ıssız yerlerde yaşayan cin, peri, şeytan, cadı, cazu, hortlak gibi varlıklardan kedi, köpek, buzağı, oğlak, kuş gibi hayvanlar yoluyla insanlara musallat olduğuna inanılır. Yaşadıkları bu yerlere *sahipli yer* denir. Onun için *sahipli yerden* geçerken silah atarak, ateş yakarak, dua ederek ve kalabalık şekilde geçmek gerekir. Hastalığa yakalananlar için *şerbet dökme, korkuluk*

kesme, korku basma, yağlama, kalkandan su geçirme, gursak görme, yedi dalgadan su alıp yıkama gibi pratikler uygulanır. Bunlardan başka hocaya *okutma, hamaylu (muska) yazdırma* ve *adak adama* uygulanan diğer pratiklerdir. Derlemiş olduğumuz yazılı ve sözlü sağaltımlar şunlardır:

Uğrama, dışarlık, inme diye adlandırılan sara hastalığı için kurşun döküldükten sonra *şerbet dökme* pratiği yapılır. Buna göre bir tas içine soğan sarımsak vs. konularak suyla ezilip şerbet yapılır. Yapılan bu şerbet üç yol ağzına gece saat dörtte ve beşte periler için dökülür. Şerbet dökülürken üç defa "Ver sağlığımı, al derdimi. Biz senin ağzının tadını verdik, sen de bizim ağzımızın tadını ver." denir ve hemen arkaya bakmadan hızlıca eve dönülür (Ülkütaşır, 1929:1-2).

Bir şeyden ürkmeye bağlı olarak ortaya çıkan korku, sıra ile üç gün kadın halk hekimleri tarafından basılır. Korku basılırken "Benim elim değil, Ayşe-Fatma anamızın eli; korkmuş, korkusunu basıyorum." denir. Ayrıca hastanın kasık damarları parmakla uyuşturulup kaldırılır. Bu işlemin ardından mermer iliği ve kardeş kanından hazırlanan şurup hastaya içirilir. Eğer korku çok şiddetli ise kalkandan su geçirtilir. Bu işi yapan kalkancı kadınlar vardır. Bu kadınlara bir tas götürülür. Tas içindeki su kalkandan geçirilerek hastaya içirilir (Ülkütaşır, 1929:1-2)

(KK.28) Bir şeyden korkana korkuluk kesilir. Kesme başlamadan önce hasta sırtüstü yatar ve şu dua okunur:

Maşşallah, maşşallah, sübhanallah, elhamdülillah...

Bin bir adlu bir süphan,

Bir iş düştü kıl derman,

Ya rahim ya rahman,

Bin bir adın var senin,

Bir mırâdım var benim,

Bin bir adın aşgına

Bir mırâdım ver benim Allah'ım,

Dua okunduktan sonra bu sefer; "Benim elim değil peygamber efendimizin eli, benim elim değil Fatma anamızın eli. Benim dilim değil peygamber efendimizin sözü, dili. Allah'ım sen şifasını vereceksin, ya rabbim!" denerek sırtüstü yatan hastanın göbeği üstüne bir dilim ekmek konur ve korkuluk kesilir. Bu işlem aynı şekilde hasta yüzükoyun yatırılarak da tekrar edilir. Tedavi günde üç sefer ve üç gün uygulanır.

Korkuluk şu şekilde kesilir:

-Ne kesiyon?

-Halimecük korkmuş da korkuluk kesveriyon.

-Ne kesiyon?

-Halimecük korkmuş da korkuluk kesveriyon.

-Ne kesiyon?

-Halimecük korkmuş da korkuluk kesveriyon.

-Kes getsin!

-Kesdim getdi.

-Dava daşa getsin, ulu avaca getsin.

-Ben kesiyon, sen de kes Allah'ım. Umduğu buymuş, ben vazfemi yapıyon, şifasını sen ver ya rabbim. Ben değilin, ben değilin ille Allah, biz değil ille Allah, ille Allah, şükür Allahım, maşallah maşallah, sübhanallah, elhamdülillah.

Korkuluk kesildikten sonra aynı iş bu sefer iki el vücuda basılarak uygulanır. Bu uygulamaya ise *korkuluk basma* adı verilir. Korkuluk kesmede olduğu gibi hasta yüzüstü ve yüzükoyun yatırılarak, üç gün üçer defa uygulanır. Tedavi şu dua ile başlar:

Bismillahirrahmanirrahim

Gökden enmiş mıkraç

Mıkraç mıkraça deymiş

İki beynamaz, bi münafığın gözü deymiş

Başı yandan girsin, ayaklarından çıksın, üffff. Âmin.

Bin bir adlu bir süphan,

Bir iş düşdü gıl derman,

Yâ rahim yâ rahman,

Bin bir adın var senin,

Bir mırādım ver benim,

Bin bir adın aşgına

Bir mırādımı ver benim Allah'ım, diye dua ettikten sonra şu soru-cevap yapılır:

-Ne basıyon?

-Halimecük korkmuş da korkuluk basveriyon.

-Ne basıyon?

-Halimecük korkmuş da korkuluk basveriyon.

-Ne basıyon?

-Halimecük korkmuş da korkuluk basveriyon.

-Basıve getsin. Dava taşa getsin, ulu avaca getsin.

-Allahım dava daşa getsin, ulu avaca (ağaca) girsin. Umduğu buymuş, yeri yuvası yokmuş. Ben vazifemi yapıyon, sen de yapıverüsün sevgülü Allahım, âmin.

Korkuluk kesmenin başka bir tedavisi de kılıç ile yapılır. Bunun için önce abdest alınır. Sonra kapı eşigine bakraç konur ve kılıcın üzerinden dökülen su bakraça doldurulur. Kılıçtan su geçirme yapılırken "umduğu buymuş, dava daşa getsin, şifasını ver Allah'ım" diye dua edilir.

(KK.25) Bir şeyden korkunca korkuluk kesme baytarlarına gidilir. Kadın olan bu baytarlar o yandan bu yana gezerek okur ve ekmek keserek korkuyu dindirir. Daha sonra eline aldığı bıçağı vücutta gezdirir.

(KK.80) Korkan çocuk güneş doğarken köpeğin su içtiği kaptan yıkanır. Buna çocuk yağlama denir.

(KK.64) Yedi çeşit bitkiden şerbet yapıp korkan kişiye içirilir.

(KK.28) Tırısıma (büyüye) yakalanan kişi "ya Allah ya Muhammed, sabır Allah sabır" der. Tırısını bozmak için çakmak taşları üste gelecek biçimde bir düven yere konur. Sonra üstüne karatavuk, onun da üstüne sepet yerleştirilir. Tırısıma yakalanan kişiye sepetin üzerinde banyo yaptırılır.

(KK.28) Kazan içine atılan zincir ve kırk bir taş burada kızdırılır. Sonra zincir, tuvaletin etrafına serilir ve tırısımlı kişiye banyo yaptırılır. Kızmış zincire deyen su coz diye ses çıkardıkça tırısımların kaçırıldığına inanılır. Bu esnada kişi üç defa "derdimi al, dermanımı ver" der.

(KK.34) Çocuk bir şeyden korkunca boğazı şişer, ateşi çıkar, midesi bulanır. Bu durumda çocuğun gursacı bu işin ehli bir ocaklı tarafından görülür. Gursak görme işini herkes yapamaz. Gursak gören kişi önce eline tükürür, çocuğun boğazını üç defa sıvazlar. Sonra çocuğu yüzüstü yatırarak bacağı ile kolunu birleştirmeye çalışır. Eğer bacak ile kol birleşmezse gursacı var demektir. Çocuk bu vaziyetteyken kafa iki el içine alınır ve hafifçe yana doğru bükülür. Geçmiş olsun denilerek gursak görme tamamlanır.

(KK.35) Birisi gece uygunsuz bir yere çişini yaparsa cin çarptı denir. Bu kişi delirirse buna "dışallık yapışmış" denir. Bu durumda şekerden ya da pekmezden şerbet hazırlanır ve ıssız bir ev yanına ya da ağaç dibine bu şerbet dökülür.

(KK.5) Gece ıssız bir yere uğrandıysa çarpılmadan şüphe edilir. Tedavi için hocaya okutulur. Başka bir yöntem de; çiş yapılan yere şerbet dökülür. Buna göre şerbet, çiş yapılan yerden başlanarak girdiği evin kapısına kadar dökülür. Tas kapının yanına kapanır. Bu işlem üç gün, üç defa tekrar edilir.

(KK.37) Birinin elbiseleri üzerindeyken yırtık yakası ya da ön düğmesi dikilirse ağzına demir bir nesne verilir ve dikim bitene kadar ısırtılır. Aksi takdirde aklın kaçacağına inanılır.

(KK.42) Bir olaydan korkup konuşamayan çocuklar için bir bıçak hocaya okutulur ve evin duvarına saplanır. Bir hafta sonra çocuğun konuşacağına inanılır.

(KK.77) Kirpi eti yedirilir.

(KK.3) Cin çarpmasından korunmak için bir yere girerken önce sağ ayak atılarak girilir. Çizgi ve yarık olmuş zemine basılmaz. Gece ıslık çalınmaz.

(KK.14) Ebegümece çayı dertlilere deva, hastalara şifa verir.

(KK.66) Sara olan kişi için taze mezar üzerinden gün doğmadan toprak alınır. Sonra toprak bir tülbentin içine konarak içi su dolu bir kabın içine sokulup akıtılır. Akıtılan bu su ile saralı kişiye banyo yaptırılır. Yıkılan toprak tekrar mezarın üzerine geri bırakılır. Toprak kesinlikle evde bırakılmaz.

(KK.67) Cuma selası ile cuma ezanı arasında dışarlık olan kişi bir kayığa bindirilerek denizde dolaştırılır. Denizde herhangi bir geminin etrafında üç defa döndürülür. Dönerken hasta başının üstünden geriye doğru bir yumurta, yedi çivi ve üç sarımsağı denize atar. Sonra bir kovaya yedi dalgadan hamam gurnasıyla su doldurur. Kayık açıldıktan sonra aynı yerden geri dönülmez, hasta indirilmez; başka yerden indirilir. Çünkü hep ileri gidilmesi gerekir, geri dönülmez. Hasta kayıktan inip ayağını karaya basar basmaz elbiselerini yırtar atar. Yeni elbise giyinir. Sonra eve gidip denizden aldığı suyla banyo yapar.

(KK.73) Şimdiki çekek yeri sonradan dolduruldu. Eskiden burası denizdi. Dışarlık olan hastayı kürekle çekek yerindeki kalenin köşesinde bulunan kumluğa götürürdük. Hasta burada elbiselerini değiştirirdi. Eski elbiselerini burada bırakır ve ardına bakmadan geri dönerdi.

Nazar

Sinop'ta birçok hastalığın sebebi nazara bağlanır. *Dil değme, göze gelme* gibi adlarla anılan nazar en korkulan musibetlerin başında gelir. Bu yüzden nazardan korunmak için önleyici uygulamalar ve nazar değdikten sonra yapılacaklar oldukça fazladır. Yörede nazara karşı evlerin dışına hayvan boynuzu asma, nazar boncuğu takma, evin dört bir çevresine köpek dışkısı bulaştırma, avlu sırıklarının tepesine boş yumurta kabuğu takma gibi uygulamalar yapılır. Bunlar haneyi ve içindekileri nazardan kaynaklanan bela, musibet, hastalık ve kötü ruhlardan koruma maksadıyla yapılır. Nazara maruz kalındığında ise tereyağı, çul ve tuz yakıp tütsüleme gibi ritüeller görülür. Sinop'ta nazarın diğer bir adı da çarpılmadır. İnanışa göre her insanın yanında iki tür cin/peri bulunur. Bunlardan biri kötü güçlere sahip insanı hasta eden periler, diğeri ise insana güç veren, onu koruyan perilerdir. Bu iki peri sürekli bir çekişme ve savaş hâlinindedir. Eğer kötü peri iyinin karşısında üstün gelirse insan çarpılır. Çarpılmaya sebep olan pek çok neden vardır. Bunlar; gece bir ağacın dibine idrar yapmak, kötü söz söylemek, mezarı parmakla göstermek, yaş ağaç kesmek, mezarlığın yanından geçerken ıslık çalmak, mezarlıkta odun kesmek, anne ve babaya el kaldırmak, ekmeği ayakaltına almak, ermiş birisi için kötü söz söylemek, gece tırnak kesmek gibi uğursuzluk getirdiğine inanılan şeylerdir (Eyüboğlu, 2007:88-89). Bir kişiye ya da hayvana nazar değip çarpıldığı düşünülüğünde uygulanan pek çok ritüel ve pratik vardır. Nazarla ilgili yazılı ve sözlü derlemelerimiz şunlardır:

Nazar değen kişilere kurşun dökülür. Nazarlı kişinin başına çarşaf tutulur. Kurşun bir tavada ısıtıldıktan sonra içinde su olan bir tase birden dökülür. Kurşunu dökerken "Bismillah, benim elim değil; Ayşe anamızın, Fatma anamızın eli" denir ve toplamda altı defa dökülür. İlk iki kurşun hastanın çarşafı örtülmüş başına, üçüncü kurşun göbeği üstüne, dördüncü ve beşinci kurşun ayakucuna, altıncı kurşun ise oda ya da sokak kapısı eşiğine dökülür. Kurşun dökme bittikten sonra hasta üç defa kapı eşiğinden geçirilir. Tas içindeki suyun yarısıyla hastanın eli ve yüzü yıkanır. Tasın içinde kalan diğer suya ekmek, şeker, soğan, sarımsak, yumurta atılır. Ekmek, köpeklere; diğer şeyler üç yol ağzındaki bir köşeye cin ve periler için atılır. Köpeğe ekme verirken tas içindeki diğer su köpeğin üstüne dökülür. Köpek silkeleneince hastanın da hastalıktan, nazardan silkeleneceğine ve hafifleyeceğine inanılır (Ülkütaşır, 1929:1-2).

(KK.37) Ateşte yanan köz üstüne tuz atılır ve çatır çatır çatlatılır. Nazarın bu yolla öleceği düşünülür. Ayrıca nazarı değen kişinin haberi olmadan elbisesi ya da bir çul çalınır. Çalınan çul yakılarak koklanır.

(KK.3) İçi boş yumurtalar ev avlusuna ya da darabalarına (çitlerine) geçirilir.

(KK.69) Eve nazar değmesin diye evlerin dışına hayvan kellesi asılır.

(KK.3) Eve nazar değmesin diye köpek dışkısı evin etraflarına sürülür.

(KK.28) Kurşun dökülür, döküldüğü suya altın yüzük atılır.

(KK.18) Köze tereyağı atılıp nazarlı kişiye koklatılır. Ayrıca çok tehlikeli olduğu düşünülen nazar için yörede "nazar; malı gazana, insanı mezara guyar" diye bir söz vardır.

(KK.6) Çocuğa nazar değmesin diye yedi eşikten alınan toz ve kıytık, sarımsak kabuğu, soğan kabuğu, çörek otu yakılıp çocuğa tütsü yapılır. Yine bunlar çocuğun beşiğine muska yapıp asılır.

(KK.71) Kurban kesildiğinde hayvan gözü alınıp kurutulur. Nazar değdiğinde bu göz banyo suyuna atılarak banyo yapılır.

(KK.71) Kırk bir çörek otu mavi bir çaputa sarılıp çocuğa takılır.

(KK.72) Çocuklara nazar değdiğinde bir erkek ve bir kadın hocaya okutulur. Sonra okutulmuş suyla banyo yaptırılır.

(KK.5) Nazar için yedi köze tuz atılır. Kimin nazarından şüphe duyulursa o kişilerin adları közlere verilir. Tuz çatır çatır çatlar. Köz üstüne tuz, tereyağı, şeker, çörek otu atılıp koklanır ve etraf tütsülenir.

(KK.65) Nazar değen kişiye bir kap içinde üzerlik otu ve arı mumu yakılarak koklatılır. Hazırlanan bu tütsü koklanırken kişinin üstüne bez örtülür.

(KK.66) Tavuk boku, sarımsak, soğan başı ve çörek otu közde yakılarak nazarlı kişiye tütsülenir.

(KK.66) Dışarlığın geçmesi için hocalara muska yazdırılır.

(KK.85) Nazara yedi defa âyete'l kürsü okunur.

Konuşma geriliği

Sinop'ta belirli bir yaşa gelmiş çocuklar konuşamazsa *dilçek kesme*, *dama bağlama* gibi yöntemlerle konuşturulması sağlanır. Bu konuda derlemiş olduğumuz uygulamalar şunlardır:

(KK.32) Konuşamayan çocuk dillensin diye bir süre dama bağlanır.

(KK.42) Konuşamayan çocuk tama (dama) ya da afura (ahıra) bağlanır. Daha sonra çocuğa öküzün yuları bağlanır ve "mal isen mele, insan isen söyle" denir.

(KK.59) Deymenden gelince hayvanın üstündeki un yıkılmadan çocuk ortaya oturtulur. Bir ip çocuğun üstüne konur ve şöyle denir:

-Ne kesiyon?

-Dilçek kesiyon.

-Ne kesiyon?

-Dilçek kesiyon.

-Ne kesiyon?

-Dilçek kesiyon.

-Kes gitsin, denir. Bu konuşma üç kere tekrar edilir ve ip kesilir.

(KK.5) Konuşamayan çocuğun dilaltı kontrol edilir. Eğer dilinin altı yapışıkta kesilir.

(KK.67) Geç konuşan çocuğa kuş gibi ötsün diye kuşun içtiği sudan içirilir.

Geç yürüme

Yürümesi geciken, yürürken sürekli düşen çocukların ayağına köstek dolandığı düşünülür. Kösteği kaldırmak ve çocuğu yürütmek için çeşitli pratikler uygulanır. Derlemiş olduğumuz uygulamalar şunlardır:

(KK.25) Yürüyemeyen çocuğun dayısı bir bardak suyun yarısını içer geri kalanı çocuğa içirir. Bu yolla çocuğun yürüyeceğine inanılır. Ayrıca çocuğun salyası da kesilmiş olur.

(KK.48) Devamlı düşen çocukların kösteği kesilir. Buna göre çocuğun iki ayağı bir çulla bağlanır ve şu soru-cevap yapılır:

-Ne kesiyon?

-Köstek kesiyon.

-Kes gitsin.

-Kesdim gitti.

Üç kere tekrar edildikten sonra çul kesilir. Çocuk koşmaya ve yürümeye başlar.

(KK.43) Çocuk yürüyemiyor ya da yürürken düşüyorsa kösteği kesilir. Baba ya da dede değirmenden un getirdiği bir sırada evin önünde unu indirmeden çocuğu ata bindirir. Şu soru-cevap yapılır:

-Ne kesiyon?

-Köstek kesiyon.

Üç defa sorulduktan sonra iki ayağının içine bağlanan ip "kestim gitti" denilerek kesilir. Kösteği kesilen çocuk yürümeye başlar.

(KK.70) Yürüyemeyen çocuk cenazenin altından 3 defa alınıp verilir. Bu çocuğa kötürüm denir.

(KK.45) Uzun yoldan gelen bir adama çocuğun kösteği kestirilir.

(KK.6) Babası değirmenden gelince makası meydanda üç defa döndürüp kösteğini kestim der ve keser.

(KK.71) Yürüyemeyen çocuğu camiye götürürler. Orada uslu bir adama ya da hocaya caminin eşğinde çocuğun kösteği kestirilir.

(KK.72) Cuma namazından eve gelen biri (baba, amca, dayı, dede) oturmadan çocuğun kösteğini keser.

Zehirlenme

(KK.31) Zehirlenme daha çok ormanda yetişen yabani mantarlardan kaynaklanır. Bu tür zehirlenmelerde süt içilir.

Uyku bozukluğu

(KK.67) Uyumayan çocuk dalgaya verilir. Bunun için denize götürülen çocuk yedi dalgaya verilerek okunur.

(KK.72) Uyumayan çocuğun yastık altına uyku böceği konur.

Kuduz

Kuduz insana hayvanlardan geçen bir hastalıktır. Genelde domuz, kurt gibi hayvanlardan köpeklere ve besi hayvanlarına oradan da insana geçmesiyle oluşur. Sinop'ta *guduruk* ya da *gudurak* diye adlandırılan bu hastalık genelde sopayla parpılanarak (dövülerek) ya da demirle alazlanarak (dağlanarak) tedavi edilir.

Kuduz için tespit ettiğimiz pratikler şunlardır:

(KK.75) Kuduz hastalığında hayvan ya da insan 30-40 cm dikenli bir gül dalı ile köy doktoru tarafından şu soru-cevapla parpulanır:

-Parpucu bu hayvanı/insanı parpular mısın?

-Parpuların.

-Parpuladın mı?

-Parpuladım, diyerek dikenli gül dalını hastanın omzuna ya da sırtına vurur.

(KK.86) İnsanlara *gudurak* olmasın ve yayılmasın diye tedbir amaçlı parpulama yapılır. Bu işi iki izinlü adam yapar. Biri kapıda beklerken diğeri elinde gül dikenliyle hastanın başında durur. Aralarında şu konuşma geçer.

-Sen ne parpuluyon?

-Guduruk parpuluyon.

-Senden öyle mi parpularla?

-Benden böyle parpularla.

-Parpula getsin.

-Parpuladım getdi

İzinli parpulananan kişinin sırtına üç defa hafifçe vurur. Bu işlem üç defa daha yapılır.

(KK.85) *Gudurağa* yakalanmasın diye çocuklar üç defa sopa üzerinden atlatılır. Sonra kuduz hayvan öldürülür ve kanı alna sürülür.

Kabakulak

Yörede *kaba şiş* olarak adlandırılan bu hastalığın daha çok çocuklarda korkudan kaynaklandığına inanılır.

(KK.57) Kabakulak için canlı bir tavuk alınarak hastanın yüzüne, kulağına, boğazına sürülür ve "el benden sebep Allah'tan" diye söylenir.

(KK.7) Şişik yerlere turşu sarılır.

(KK.39) Kabakulak olan çocuğun iki kulağına horoz sürülür.

(KK.28) Kulaklara tavuk tüyü sürülür.

Kırık-çıkık

Köyde özellikle ağaçtan düşmeye bağlı kırık-çıkık vakaları görülür. Elma, armut gibi meyveler duta (elle); kestane, ceviz gibi meyveler sırikla dokunarak toplandığı için düşme vakalarıyla sık karşılaşılır. Kırık-çıkık işini erkek veya kadın ocaklılar yapar. Hasta, tedavi için *svama ocağı* denen halk hekimine götürülür. Kırık önce el ile düzeltilip toparlanır. Sonra inek yağıyla (tereyağıyla) ovulup sıvanır. Kırılan yer *yiğtün otu* ve yumurta *çirişiyle* alçılanır. Ardından bir dayak yardımıyla desteklenen kırık tülbentle sarılır. Bu işe *çivolama* adı verilir.

(KK.4) Buğday unu ve yumurta karıştırılarak yumurta çivisi denilen bir harç hazırlanır. Hazırlanan harçla kırık kemik bir tahtayla desteklenir ve sarılır.

(KK.25) Kırıklar yumurta çirişi ya da tereyağı ile sıvanıp bi çulla gavice (sağlamca) sarılır.

(KK.69) Kırık veya çıkık yumurta sarısı ve unla hazırlanan çirişle sarılır.

(KK.7) Bal ve eritilmiş tereyağı karıştırılarak bir muşamba ile sarılır.

(KK.33) Kişi ağaçtan düşünce hemen bir hayvan kesilir. Kesilen hayvanın postu iyice tuzlanır. Düşen kişi sıcak postun içine sokulur ve sarılır. Hasta en az iki gün post içinde kimildamadan yatırılır.

(KK.7) Kırık-çıkıklarda oluşan ağrı ve şişi alması için yüydüün otu haşlanır ve ağırlı yere sarılır.

(KK.65) Burkulan, berkilen yere tuzla dövülmüş bertik otu sarılır.

(KK.67) Yanlış kaynakayan kırıklara balık sarılır. Bununla kemik yumşatılır ve tekrar kırılması kolaylaştırılır. Daha sonra tekrar kemik doğru biçimde yerine konur ve sarılır.

Bel fıtığı, bel ağrısı

(KK.73) Bele yağlı alabalık sarılır.

(KK.80) Isırgan otu, bal ve tereyağı karıştırıldıktan sonra ağrıyan yere sürülür.

(KK.3) Bel, ispiroto ile ovulduktan sonra ısıtılmış koyun yünüyle sarılır.

Sarılık hastalığı

Genelde çocuklarda olan bu hastalık nadir de olsa yetişkinlerde görülür. Derlemiş olduğumuz tedavi pratikleri şunlardır:

(KK.62) Ocaklı yedi tane ip düğümünü alıp onları iyice karıştırır. Sonra her bir düğümü ayrı ayrı alarak bir makas ya da bıçakla kesmek üzere şu konuşmayı yapar:

-Sen ne kesiyon?

- Saruluk kesiyon.
- Sen ne kesiyon?
- Saruluk kesiyon.
- Tüğnüğün arasına ne kesiyon?
- Saruluk kesiyon.
- Nasıl kesiyon?
- Kesdim gitti.

Bu konuşma üç kere tekrar edilir ve düğüm kesilir. Toplam yedi ip düğümü kesilir.

(KK.25) Dilaltı bıçak ile kesilir.

(KK.28) Sarılık taşı adı verilen çakmak taşıyla bebeğin dilaltı kesilir, kulaklarının arkası çizilir, iki kaşının arası çizilir. Ayrıca kurumuş beyaz köpek dışkısı elenip toz haline getirildikten sonra bal ile karıştırılır ve sarılık olan bebeğe bir kaşık yedirilir.

(KK.42) Sarılık için burna çıratan otu sıkılır.

(KK.58) Sarılık olan çocuğun üstü sarı yazma ile örtülür.

(KK.61) Dağ köyünden getirilen sarı suyla çocuk taş üstünde yıkanır.

(KK.60) Sarılık, annenin avuz sütünden kaynaklanır. Bu durumda çocuğun üstüne sarı cember atılır.

(KK.62) Sarılıkta çocuğa kendi sadırı (idrarı) içirilir. Çocuk sarı tülbentle örtülür.

(KK.2) Çocuğun jilet ile alını çizilir ve bir miktar kanı akıtılır.

(KK.10) Sarılık olan çocuk okunmuş ve içine altın yüzük atılmış suyla yıkanır. Yıkarken "Yaradan Allah'ım verdi, kimisi beşikte kimisi eşikte, çocukla gaybolu gayboluverdi." denir.

(KK.12) Sarılıkta çocuk beşiği üstüne sarı yazma örtülür. Ayrık otu kaynatılıp birkaç damla içilir. Karpuz yedirilip karpuzun dışına işetilir. Çocuk camdan dışarı çıkarılır ve ayak yedirilir.

(KK.51) Sarı renkli sarılık taslarına yedi tane iğne atılır ve okunur. Çocuk bir süre tasa bakıtılır. Sonra da tasta su içirilir.

(KK.34) Çocuk iki kaşının arasından tıraş bıçağı ile çizilir. Kanı akıtılır.

(KK.15) Sarılık çocuğun burnuna danaayağı kökündeki soğan suyu sıkılır.

(KK.65) Üst dudağın altındaki eklem önce iğne ile delinir sonra jiletle kesilir.

(KK.66) Sarımsak iyice dövülüp suyu demir bir kaşığa sıkılır. Sonra bu kaşıkla aç karna sarılık olan kişiye içirilir.

(KK.84) Tedavi için üst dudağın iç kısmı jiletle kesilir ve çıkan kan göze damlatılır. Bu pratik "Ne kesiyorsun?/Sarılık kesiyorum./Kestim gitti./Kes gitsin." şeklinde karşılıklı diyalogla gerçekleşir.

Zatürre

(KK.69) Keçi sütü ya da sirkeye batırılan elbiseler hastaya giydirilir.

Kalp ve damar hastalıkları

(KK.20) Sınır otu çayının kalp ve damar hastalıklarına iyi geldiği bilinir.

(KK.14) Damar otundan yapılan çay, damar tıkanıklığına iyi gelir.

Verem

Sinop'ta *uzun hastalık* ya da *ince maraz* diye adlandırılan verem, tedavisi en zor olan hastalıklardan biridir.

(KK.34) İnce marazı olan kişiye kaplumbağa kanı içirilir.

(KK.28) İnce maraz olanlara kirpi eti ya da gölbez (köpek yavrusu) eti yedirilir. Sonrasında hastaya yediği şey söylenip kusturulur.

(KK.70) İnce marazın yemeğine ezilmiş yılan gavı katılır.

(KK.78) Kazılan toprak içinde pişen kaplumbağa eti yenir.

Hava değişimi

Yörede *hava hastalığı*, *hava çarpması* ya da *hava vurması* gibi adlarla bilinir.

(KK.78) Hastaya önce keçi sütüyle banyo yaptırılır. Sonra da keçi derisi giydirilir.

Kasık fıtığı

Sinop'ta *yarımlık*, *çakma*, *gavuç*, *tasu*, *çivicük* adlarıyla bilinen bu hastalık için derlemiş olduğumuz tedavi pratikleri şunlardır:

(KK.7) Uzun bir meşe dalı ortadan yarıılır. Yarığın içinden hasta yedi defa geçirilerek okunur. Sonra yarılan ağaç kalem aşısı yapılmış gibi bağlanarak sarılır. Ağaç yaptıkça yarımlıkta onunla birlikte düzelir.

(KK.86) Genç bir meşe ağacı ortadan yarıldıktan sonra hasta yedi kez içinden geçirilir. Ağaç sonra bir iple sarılır. Ağaç kavuşup kaynadıkça fıtığın da kavuşacağına inanılır.

Geyrek batması

Bebeklerde *iyō* (kaburga) kemiklerinin birbirine geçmesi ya da batması ile meydana gelen sancılı bir hastalıktır. Genelde bebeklerin çok sık kucağa alınması veya erken oturtulmasıyla oluşur. Sinop ve yöresinde bu hastalık için *geyrek batması*, *geyrek topalı*, *geyrek bükülmesi*, *kaburga batması*, *iyō bükülmesi*, *geyrek düşmesi* gibi adlar kullanılır. Karın ağrısı ve huzursuzluğa sebep olan bu durum için genelde *çeyrekleme*, *germe-gevşeme* ve *sıvama* (ovma) tedavileri yapılır.

(KK.19) Çocuk ocaklının kucağına yüzüstü yatırılır. El ile ayak ocaklı tarafından çapraz gelecek şekilde birleştirilir. Omuzdan kalçaya kadar masaj yapılır. Bu işlemin aynıysa diğer el ve ayak için yapılır. İşlem yedi kez tekrar edilir.

(KK.24) Çocuk yüzüstü yatırılır. Sağ el avucuyla sol topuk, sonra da sol el avucuyla sağ topuk birleştirilir. Bu işlem birçok kez tekrar edilir. Daha sonra tereyağı ile ısıtılmış karalahana sırt ve kaburgaya yumuşasın diye sarılır.

(KK.5) Geyreği bükülen çocuğun dışkısı yeşilimsi olur. Geyreği bükülünce gaz çıkaramaz çocuk. Bu durumda, çocuk yüzüstü yatırılır ve el ve ayakları çaprazlama birbirine değdirilir.

(KK.28) Hasta kaburgalarının altından tutularak yukarıya çekilir.

Kolestrol

(KK.1) Ceviz gıyacağı (ceviz arasındaki ince kabuk) kaynatılarak içilir.

İktidarsızlık

(KK.63) Gerdekte ilişkiye giremeyen erkeği tevek ağacının altından üç defa geçirirler.

Yaşlılık hastalığı

Yaşı ilerlemiş, yaşlılıktan dolayı yürüyemeyen, hastalıklı kadınlar uzun ömür almak ve gençleşmek için *gelin ocağına* götürülür. Bu ocakta uygulanan *dolaşma* pratiği ile hasta genç bir kıza satılır.

(KK.65) Yaşı ilerleyen ve artık yürüyemeyecek kadar dermansız olan kadınları genceltmek için bu işi yapan ocaklı kadınlar vardır. Bu kadınlar yaşlının koluna girer ve bir eline verdikleri baston yardımıyla onu ayakta daireler şeklinde yürütür. Yürüme esnasında dualar okur. Bu iş, yaşlı kişinin gelin gibi dinç ve güçlü olması için yapıldığından dolayı *gelin satma* diye adlandırılır.

(KK.31) Mantarın gençleşmeye ve uzun yaşamaya faydalı olduğu söylenir.

Arı sokması

(KK.18) Arı sokunca sirke içilir. Şişik üzerine demir konur.

Böcek, yılan, akrep ısırıkları, zehirli balık dikenini batması

(KK.67) Denizanası ısırıklarında, ısırılan yer bol su ile yıkanır.

(KK.79) Yılan veya akrep soktuğunda, deri ipele boğulur ve sokulan yere çamur ya da yoğurt sürülür.

(KK.73) Ağ çekerken denizanası göze ya da vücutta bulunan bir yaraya temas ederse yakar. Bu durumda temiz bir beze tükürülür ve burası temizlenir.

(KK.67) İskorpit (çarpan) gibi zehirli balıklar elle temas ettiğinde hemen yaralı kısımdaki kan sıkılıp çıkarılır. Sonra üzerine idrar yapılır. Yine başka bir tedavi biçimi olarak yaralı parmak, balığın ağzına sokulur.

(KK.73) Hangi balık dikenini battıysa, o balığın gövdesi yarılar ve içine yaralı parmak sokulur.

HAYVAN HASTALIKLARI

Sinop'ta besi hayvancılığı önemli bir geçim kaynağıdır. Gücünden, etinden, derisinden ve gübresinden faydalanılan hayvanların kırsal kesimde değeri oldukça büyüktür. Halkın birlikte, iç içe yaşadığı hayvanlarla ilgili uyguladığı sağaltımlar oldukça çeşitlidir. Sinop'ta *tecce/tersçe*, *kalça ağrısı*, *avşul*, *çoş*, *nazar*, *elma durukması*, *meme şişliği*, *meme şişili*, *cavlama*, *kısırlık*, *sinek sokması*, *taşırğa*, *sakağı*, *mundarlama*, *domuzbaşı*,

çarşak, bıçırgan, kan tutması, gıran, davun, mamak, boğaz alma, şalgam gibi hayvan hastalıkları tespit edilmiştir.

Gıran

Tavuklarda görülen bir veba salgınıdır. Kanatlı hayvanların toplu ölümlerine sebep olur. *Davun/davgun* olarak adlandırılan bu hastalığın tedavisi yoktur. Hastalığın Sinop ağzında "gıran giresice!" şeklinde beddua olarak kullanımı oldukça yaygındır.

Tersçe

Hayvanın yere basmasını engelleyen bu hastalık için *tecce* ya da *kalça ağrısı* da denilmektedir. Tespit ettiğimiz sağaltımları şunlardır:

(KK.56) Tecce diye içi boş kalın bir ot ateşte kızdırılarak kalçaya üflenir. Bu yolla ağrı giderilir.

(KK.11) Tecce olan hayvanın kalçası kızgın bir demir ile dağlanır. Dağlanan yere çamdan elde edilen karasakız yapıştırılır.

Çon

Genelde Mart ayının sonuna doğru üşümeye bağlı olarak çıkan bir hastalıktır.

(KK.19) Hayvan sanra (kalça) kemiğinin üzerinden iki taraflı bıçakla çizilir ve kan akıtılır. Çözülen çon üstüne kızartılmış ve kararmış tereyağı sürülür. Sonra kemiğin üstüne iki taraflı vurulur ve kan tekrar akıtılır. Akan kan elle sıvazlanır ve hayvan gerilip rahatlatılır.

(KK.34) Çonda hayvan hiçbir şey yemez içmez. Bu durumda hayvanın kuyruğu yarılır ve akıtılır. Kan aktıktan sonra hayvan iyileşir.

(KK.65) Hayvanın sırtı, sıcak suya batırılan bezle sarılır.

Nazar

(KK.5) Tuza okunur ve tükürülür. Sonra hayvana yedirilir.

(KK.63) Nazar değen hayvana sahibinin sadırı (idrarı) sepilir.

(KK.80) Muska yazdırılır ve alınına gelecek şekilde boynuzlara asılır.

(KK.79) Mavi boncuk takılır.

Elma durukması

Elma durukması, hayvanın elmayı bütün olarak yutmasıyla olur. Boğazına elma durukan hayvan tikanır, nefes alamaz. Hatta boğulup ölebilir. Elma durukması için uygulanan pratikler şunlardır:

(KK.20) Zelve yardımıyla hayvanın ağzına durukan elma ileriye itilir.

(KK.28) Hayvan sopalanarak seyitdirilir (koşturulur).

(KK.76) Kazma, kürek gibi bir aletin sapı iki elle sıkıca tutulur ve hayvanın boğazından elma sap yardımıyla içeriye doğru kısıtılarak çekilir.

Meme şişliği

(KK.65) Memesi şişen ineğin memelerine domuz çalgucu (domuz dişi) sürtülür. Yine başka bir tedavi olarak da hayvanın memesine üzerlik otu tütülenir.

Meme siğili

(KK.18) Meme siğili hayvanın sağımını güçleştiren bir hastalıktır. Siğili geçirmek için yılan gömleği ile yal karıştırlarak hayvana yedirilir.

Avşul

Büyükbaş hayvanların dilinde çıkan çibana *avşul* denir.

(KK.17) Avşul olan mala duz yalattırlar.

Kısırlık

(KK.5) Yavrusu olmayan hayvanlara ısırğan otuyla karışık yal verilir.

Sinek sokması

Yazın, çayırdaki otlayan büyükbaş hayvanları yörede *büvelek/bökelek/büñelek/bökelik/düvelik* adı verilen bir sinek sokar. Bu sinek aynı zamanda hayvan derisi altına yumurta bırakır. Önlem alınmazsa, büyüyen yumurtalar kurtçuğa dönüşür. Büyüyen kurtlar hayvanın kanını emer, etini yer, derisini deler. Bu durumda canı yanan hayvan sineklerin sesini duyar duymaz dörtnala koşar. Bazen uçurumdan atlar, yaralanır, hatta ölebilir. *Cız/dız/vız/büñelek dutma* gibi adlar verilen bu durum için yapılan uygulamalar şunlardır:

(KK.25) Deri bıçakla çizilir ve büveleğin yumurtaları sıkılıp temizlenir. Aksi takdirde oluşan kurtlar hayvanın kanını ve etini yer. Canı yanan hayvan cız tutar (koşturur).

(KK.74) Hayvanları en çok rahatsız eden hayvanların başında sinekler gelir. Bu durumda kesik elma deri ve yüze sürülür.

(KK.4) Hayvanın göz kapaklarına, boynuna ve kalçasına yiğtün otu sürülür.

Sakō (Sakağı)

Genelde atlarda görülen bir öksürük hastalığıdır.

(KK.76) Sakō olan at için suda kaynatılan arpanın buharı bir torbayla atın kafasına takılıp tütsülenir.

Domuzbaşı

Hayvanların koşulmasına bağlı aşırı zorlamadan dolayı tufaları (boyunları) şişer. Bu şişliğe *domuzbaşı* denir. Tespit ettiğimiz tedavisi şöyledir:

(KK.76) Tava közde kızdırıldıktan sonra hayvanın tufalarına yedülü seküzlü yaparak yakmadan sürülür. İşlem güneş dulanmadan (batmadan) az önce yapılır. Bu zamanda yapılan tedavide hastalığın da güneşle beraber dulanacağına inanılır.

Yaralanma

(KK.76) Enenen hayvan yumurtalığına yiğtün otu yakılıp tütsü edilir.

(KK.79) Kırılan tavuk bacağına inek pisliği sürülür.

Zehirlenme

Hayvanlar otlarken pek çok ottan zehirlenebilir. İdrarı kan yapan, tutan, karnı şişiren, yere yatıran bu otlara karşı mevsimine göre tedbirler alınır. *Avu otu* (Ayancık-Taraklı), *delüce* (Erfelek-Hürremşah), *patlak* (Erfelek-Şerefiye), *patlayuk* (Merkez-Bostancılı), *gan otu* (Gerze-Yenikent), *belergen* (Erfelek-Kınık Mah.), *acu gavun* (Boyabat-Daylı) yörede bilinen en zehirli otlardır.

(KK.28) Avu otundan zehirlenen hayvana sarı çamur sulandırılıp içirilir.

İshal

(KK.5) Hayvan ishal olduğunda bir tavada tereyağı eritilir ve hayvanın bel ile karnına sürülür.

Şalgam

(KK.78) Şalgam hastalığında ineğin yüzü, karnı, sırtı şişer. Bu durumda hayvanın derisi kesilip kanı akıtılır.

SAĞLIK TERİMLERİ

Eski Türklerde yer altındaki kötü ve karanlık ruhların insanları hasta ettiğine ve onlara zarar verdiğiğine inanılırdı. Zamanla dini, sosyal, kültürel ve ekolojik değişimlere bağlı işlevini kaybeden bu ruhlar günümüzde hastalık adı olarak yaşamıştır. Albaskını, alazma, abraş, üzüt, yel, tırsım, daylı, meçük, çor gibi hastalıklar bunlara örnek verilebilir (Yıldız Altın, 2019: 164,176). Zamanla hastalık gibi genel bir ada evrilen bu sözcüklerin Sinop'ta ilk anlamlarıyla ilgisini koruduğu derlemiş olduğumuz sözcüklerle tespit edilmiştir.

Sinop ve yöresine ait sağlık terimlerini hazırlarken yazılı kaynaklardan ve kendi saha derlemelerimizden faydalandık. Kelime sonunda alıntı yaptığımız eser kısaltması, sayfa numarası ve yer adını parantez içinde verdik. Kendi derlediğimiz kelime sonlarına ise yalnızca yer adlarını yazdık. Buna göre Sinop ve yöresine ait toplam 671 adet madde başı sözcüğü ortaya koyduk. Derlediğimiz sözcüklerde daha çok organ adları, hastalık adları ve davranış bozukluklarına verilen adlar öne çıkmıştır. Ayrıca yörede sağlıkla ilgili dile yansıyan 18 adet atasözü ve deyiimi sözlük sonuna ekledik.

a

abraş: Çarpık, eğri bacak (SYSV.3: Merkez Ada Mah.)

abuk: Sersem, kötü adam (DS.32: Boyabat)

acaruk: Zayıf (SYSV.4: Erfelek-Kazmasökö)

acuğu çıkmak: Aşırı derecede zayıflamak, kurumak (SYSV.4: Boyabat-Bengübelen, Bağlıca)

ad bozma: Gelişmeyen, sürekli hasta ve huysuz olan, uyumayan çocukların adları ağır geldiği düşünülüp değiştirilmesi (Erfelek-Şerefiye Çobanlar Mah.)

ağarşak: Cerahat, apse (SYSV.5: Boyabat-Çeşnigir)

ağır ayak: Hamile (DS.91: Boyabat)

ağır basma: Lohusa humması (Gerze-Hacıselli Töngel Mah.)

ağrı: Tifo hastalığı (DS.109: Boyabat-Öşek)

ağulanma: Zehirlenme (Ayancık-Çamyayla)

ağyerlik: Tembellik (SYSV.6: Türkeli-Yeşiloba)

ahcil: Rengini atmış, soluk benizli (DS.127: Boyabat)

ahraz: Sağır ve dilsiz (DS.133: Boyabat), (Boyabat-Çatpınar)

- akar:** Bel soğukluğu (DS.139: Sinop)
akarca: Daima akan çıban (SYA.56, SYSV.6)
aklık kızılılık: Deri hastalıklarında kullanılan beyaz renkli toz, pudra (DS.158: Boyabat)
akyavaş: Hâlsiz, yorgun (Ayancık-Doğanlı)
albaskını: Karabasan (Merkez-Korucuk)
albasma: Bir tür egzama hastalığı (Gerze-Tatlıcak)
alangu: Dinlenme, sakinlik (Merkez Ada Mah.)
alazlama: El, ayak ve yüzün kızarıp şişmesiyle meydana gelen hastalık, yılanlık (DS.206: Sinop), (Erfelek- Merkez Kınık Mah., Durağan-Çaltu)
alazma: El, ayak ve yüzün kızarıp şişmesiyle meydana gelen hastalık, yılanlık (DS.206: Sinop)
alğayuk: Vurdumduymaz, ağırkanlı (DS.215: Boyabat)
amel: İshal (SYSV.9: Boyabat-Çeşnigir)
amruksamak: Kızışmak, istekli olmak, arzu duymak (Boyabat-Bengübelen)
angut: Ahmak, sersem (DS.262: Sinop ve çevresi)
apaz: Avuç, avuç dolusu (DS.285: Sinop ve çevresi)
apışak: Yan yan bacaklarını açarak yürüyen, çarpık bacak (SYSV.10: Boyabat-Dağtabaklı)
arşaklanmak: Çıban veya yaranın kızarıp şişmesi (DS.332: Sinop)
aruk: Zayıf, cılız, sıska (DS.316: Sinop), (Ayancık-Yarenler Pelitçik Mah.; Türkeli-Yeşiloba; Erfelek-Balıfakı)
aşmak: Erkek hayvanın çiftleşmek için dişi hayvanın üzerine çıkması (Boyabat-Kurusaray)
at öksürüğü: Boğmaca (Ayancık-Dağanlı Harmanlar Mah.)
avara: Şaşkın, kararsız, beceriksiz, işsiz, avare (DS.376: Boyabat), (Dikmen-Babalıoğlu)
avşul: Sığırların dilinde çıkan bir hastalık (Gerze-Sarımsak)
avurt etmek (I): Öfkelenip surat asmak (DS.396: Sinop)
avurt etmek (II): Böbürlenmek, gururlanmak (DS.396: Ayancık)
aya ar olmak: Hamile olmak (BA.110: Saraydüzü, SYSV.12)
ayaz attırmak: Tedavi amaçlı hastaya soğuk yedirmek, soğuk havayla şoklamak (Gerze-Çağlayan)
aydaş (I): Zayıf, gelişmemiş (DS.411: Boyabat), (Boyabat, Erfelek; Ayancık-Karakestane)
aydaş (II): İktidarsız, çocuğu olmayan erkek (Gerze-Merkez)
aydışmak: İtişmek, didişmek (DS. 411: Boyabat), (Boyabat-Osmanköy)
ayın beyin olmak: Şaşırarak, şaşkına dönmek, tuhaflaşmak (DS.418: Sinop)
b
baba: Büyük ve onulmaz çıban, veba, dert, hastalık (DS.447: Boyabat)
badıl badıl: Çarpık, yalpalayarak yürüyüş, ördek yürüyüşü (DS. 466: Boyabat)
bağırtlak: Huysuz, çok bağırarak çocuk (SYSV.16: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
balaban: Şişman, gürbüz (DS.496: Sinop)
balıcağ: Kas, adele tutulması (SYSV.16: Ayancık)
bardak vurma: Vücuttaki ağırları geçirmek için ısıtılan bardağın yapıstırılıp çekilmesi (Gerze-Tatlıcak)
barmak: Parmak (SYSV.17: Ayancık-Avdullu)
baskın yemek (I): Kırkı içinde iki kadının karşılaşmasıyla birinin diğerine üstün gelmesi (Gerze-Hacıselli Töngel Mah.)

baskın yemek (II): Cin, peri, cazu gibi kötü ruhların tesiriyle hasta olmak, halsiz düşmek (Gerze-Tatlıcak)

baz: İri, büyük, gösterişli, güçlü kuvvetli (DS.585: Ayancık)

beçel: Sakat insan veya hayvan (DS.593: Sinop), (Ayancık-Yarenler, Türkeli-Çatakören)

begirmek: Hayvanın bağırarak acı acı ses çıkarması, melemesi (DS.598: Boyabat)

bek: Sert, katı, sağlam, kuvvetli (DS.600: Sinop), (Merkez-Dizdaroğlu)

bekeşmek: Pekişmek, sertleşmek (SYSV.19: Boyabat-Karacaören)

bel: Meni, sperm (Boyabat-Daylı)

bel gevşekliği: Bel soğukluğu (Ayancık-Koccuğaz)

beldür beldür: Gözlerin çok açık ve parıl parıl parlaması (Boyabat-Bağlıca)

beniletmek: Ürkütmek, korkutmak, şaşırtmak (DS.628: Sinop), (Erfelek-Ormantepe)

benil: Korku (SYSV.20: Ayancık-Avdullu)

berkilmek: Pekişmek, sertleşmek, katılaşmak, sıkışmak (DS.603: Sinop)

beşik dolaşuğu: Aydaş hastalığı (Türkeli-Taşgüney)

beyikmek: Korkmak, ürkmek (SYSV.21: Boyabat-Uzunçam)

beyiz: Beniz (SYSV.21: Türkeli-Güzelkent Keş Mah.)

bezar etmek: Bıkmak (Türkeli-Yeşiloba)

bezeme: El, ayak ve yüzde şiş ve kızartılarla beliren bir deri hastalığıdır (DS.650: Sinop)

bıcirgan: Kadınların meme uçlarında, çocukların ayaklarında, hayvanların ayak parmaklarıyla bileklerinde ter, pislik vs. gibi sebeplerden ileri gelen sulu yaralar (DS.656: Boyabat), (Boyabat-Çamlıca)

bıçılğan: Yara, çatlak (SYSV.21: Boyabat-Hacıahmetli)

bıdıl bıdıl: Çok konuşmak, gevezelik yapmak (SYSV.22: Boyabat-Dağtabaklı)

bıdıramak: Gereksiz yere çok konuşmak (SYSV.22: Erfelek-Balıfakı Hamza Mah., Ayancık-Ortalık)

bıkınak: Ayak, diz eklemi (SYSV.22: Ayancık-Yenice; Türkeli-Doğanlı)

bılık: Şişman, gürbüz (SYSV.22: Boyabat-Killik)

bilkimak: Çürümeye, erimeye yüz tutmak, bozulmak, yumuşamak, zedelenmek, sulanmak, yara iltihaplanması vs. (DS.666: Boyabat)

bızdık: Küçük, ufak-tefek (SYSV.22: Gerze)

bızlamak: Buzağılamak: Doğurmak (DS.676: Gerze)

bobayatmak: Ahmak olmak, hata yapmak (SYSV.24: Boyabat-Çaybaşı)

boğaz alma: Hayvanın boğazı olan bir çeşit hastalık (DS.727: Ayancık)

boğba (I): Saf, ahmak (SYSV.24: Boyabat-Bengübelen)

boğba (II): İri, boyulu-poslu (SYSV.24: Boyabat-Çatpınar)

boğsumak: Boğaya gelmek, ineklerin çiftleşmek için boğa istemesi (DS.725: Sinop)

botuborası: Somurtkan, asık suratlı (SYSV.24: Türkeli)

bozarmak: Utanmak, kızarmak (DS.749: Boyabat)

böcük: Sara hastalığı (Durağan-Çaltu)

böcüleme: Alerjik reaksiyonlarla oluşan burun kaşıntısı (Durağan-Kirencik)

böngölöz: Sersem, saf (SYSV.25: Ayancık-Ortalık)

börtük: Yara, bere (DS.636: Boyabat)

buğunak: Bebeğin doğduktan sonra yaptığı ilk dışkı (SYSV.25: Merkez-Eymür)

buñ: Sıkıntı, keder (SYSV.25: Durağan-Yeşilyurt)

buñalmak: Bunalmak, usanmak (Durağan-Akçabük)

buñgun: Sıkıntılı, kederli kimse (Boyabat-Bağlıca, Karacaören)

burçmak: Burkulmak, acımak (DS.658: Boyabat)

burma: Yumurtası burularak erkekliği giderilmiş koç, teke vb. hayvan (Boyabat-Daylı)

- burulgan:** Kas kasılması, burkulma (SYSV.26: Boyabat-Bağlıca)
burum: Karın ağrısı, sancı (BA.47: Saraydüzü, SYSV.26)
burun: Çocuklarda soğuk algınlığına bağlı ateşli ve burun akıntılı hastalık (Durağan-Alpuğan)
buyalacı: Gebe (DS.780: Boyabat)
buymak: Üşümek (SYSV.26: Boyabat-Kavak)
buzlacı: Buzağulayıcı: Gebe inek (SYSV.26: Gerze-Yamacık)
büzlüm: Kuyruk sokum kemiği (Gerze-Sarımsak)
- c**
- cabıldayuk:** Geveze, çok konuşan (SYSV.29: Boyabat-Çaybaşı)
calgazan: Geveze (DS.851: Boyabat)
canı: Çalışkan, iş güzar, gayretli, çevik (SYA.57, SYSV.29)
cangaza: Geveze (DS.851: Boyabat)
carcar: Geveze, dedikoducu (DS.847: Boyabat)
carı: Canlı, becerikli, eli çabuk (DS.861: Sinop), (Gerze-Yamacık, Boyabat-Osmanköy)
cavlamak: Tüyünü dökmek, çıplak kalmak, kavlamak (DS.866: Boyabat), (Boyabat-Osmanköy)
cazirak: Hiddetli, kızgın (SYSV.30: Dikmen-Küçük kızık)
cazu: Hamile kadınlara musallat olup çocuklarını boğmaya çalışan hortlak, mezar kaçkını, kötü ruh (Gerze-Hacıselli Töngel Mah.)
cedim: Tükürüğü şifalı olduğu düşünülen bir evin yedinci çocuğu (Gerze-Tatlıcak)
certelmek: Sinirlenerek bağırarak, diklenmek (SYSV.30: Erfelek-Balıfakı Hamzaoğlu Mah.)
cıbirga: Zayıf, gelişmemiş, yoksul (SYSV.31: Boyabat-Arıoğlu)
cıcık: İç organlar (Boyabat-Kurusaray)
cıçığı çıkmak: Ezilerek iç organların dışarı çıkması (Boyabat-Bengübelen)
cıdağı: Derine işleyen yara, büyük çiban (genellikle at ve eşeklerde görülür) (DS.960: Boyabat), (Boyabat-Killik)
cıdala: Kavgacı, geçimsiz insan (SYSV.31: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
cıfıt: <Far.cehûd: Çıfıt, kötü, sinir bozucu (Ayancık-Yarenler Pelitçik)
cılak: Egzama (Türkeli-Ayaz)
cılık: Zayıf, cılız (SYSV.31: Türkeli-Gökçealan Başçiple Mah.)
cilos: Zayıf, cılız (SYSV.31: Türkeli-Yeşiloba)
cımara: Zayıf, cılız (SYSV.31: Ayancık-Yarenler Pelitçik Mah., Boyabat-Hacıahmetli)
cırat: Apse, iltihap (SYSV.32: Türkeli-Yeşiloba)
cırığı çıkmak: Ezilmek, yıpranmak (Boyabat-Tırnalı)
cırtlak: Cerahat (Ayancık-Doğanlı Harmanlar Mah.)
cıvırmak: Ağlayıp sızlanmak (SYSV.33: Türkeli-Gökçealan)
cıyaktı: Bağırıtı, çığlık (SYSV.33: Boyabat-Tekke)
cicik: Meme ucu (SYSV.33: Dikmen-Çatak, Türkeli-Çatakören)
cicin: Meme (DS.959: Boyabat)
cimbüzük: Her şeye ağlayan huysuz çocuk (SYSV.34: Boyabat-Bengübelen)
cimdal: Omuz başı (SM.34: Boyabat-Koçak, SYSV.35)
cinbüzük: Sinirli, öfkeli (DS.975: Boyabat)
cinlenmek: Öfkelenmek, kızmak (DS.981: Boyabat)
civirci (I): Geveze, çok konuşan (SYSV.36: Boyabat-Çatpınar)
civirci (II): Aşırı titiz, kılı kırk yaran (Boyabat-Yiğren)

- civit:** Yeni filiz, sürgün (SYSV.36: Boyabat-Akyörük, Aşıklı)
- ciye:** Yara izi (SYSV.36: Türkeli-Ayaz)
- cizbüyük:** Yaramaz, yerli yersiz ağlayan çocuk (SYSV.36: Boyabat-Aşıklı)
- cob burunlu:** Kibirli (SYSV.36: Durağan-Yeşilyurt)
- coruk:** Zayıf (SYSV.37: Boyabat-Killik)
- coştar:** Atılğan, her işe girişen (SYSV.37: Boyabat-Bağlıca)
- cumbuzuk:** Her şeye ağlayan çocuk (SYSV.37: Boyabat-Bağlıca)
- cüldek:** Zayıf, cılız (SYSV.38: Boyabat-Çatpınar Sakız Mah.)
- ç
- çağbak:** Çabuk, hızlı, atik (SYSV.39: Saraydüzü-Göynükören)
- çakıldak:** Geveze, dedikoducu (DS.848: Sinop)
- çakıldamak:** Çok konuşmak, gevezelik yapmak (SYSV.39: Erfelek-Balıfakı Hamza Mah.)
- çakma:** Kasık fıtığı (Erfelek-Merkez Kınık Mah.)
- çakmak:** Konak (DS.1045: Sinop)
- çaltaklı:** Kavgacı kadın (DS.1062: Boyabat)
- çañ:** Hayvanın erkeklik organı (SYSV.40: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
- çara:** Doğum yapan hayvanın doğum suyu (SYSV.40: Dikmen-Küçüküzük)
- çarpanak:** Çarpık bacaklı (DS.1083: Sinop)
- çarşak:** Çarpık bacaklı insan ya da hayvan (SYSV.41: Boyabat-Düzkaraağaç, Dağtabaklı)
- çatal çetlemük:** İki büklüm (SYSV.41: Boyabat-Yenicamili)
- çatana:** Kavgacı insan (SYSV.41: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
- çatıştırmak:** İki kişiyi kavgaya ettirmek, birbirine düşürmek (DS.1090: Boyabat)
- çaynak:** Tırnak (DS.1098: Ayancık-Hatip), (Türkeli-Ayaz)
- çelteç çültek:** Zayıf, gelişmemiş (SYSV.42: Türkeli-Ayaz)
- çemkirme:** Bağırma, azarlama (SYSV.42: Ayancık-Yarenler Pelitçik Mah.)
- çepildeyik:** Çok konuşan, geveze (DS.1143: Boyabat), (Boyabat-Düzkaraağaç)
- çeyrekleme:** Bebeklerde kaburga kemiklerinin birbirine geçmesi ile meydana gelen sancının el ve ayakların çaprazlama gerilip gevşetilmesiyle yapılan tedavi (Merkez-Sazlı)
- çiğmak:** Bıkmak, küsüp bırakmak (SYSV.43: Merkez Ada Mah.)
- çiğirmek:** Ağlamak (Ayancık-Aliköy)
- çiğsımak:** Nemlenmek, terlemek (Boyabat-Darıözü)
- çılğışmak:** Gözün seyirmesi (SYSV.44: Merkez-Dizdaroğlu)
- çimkişmak:** Kaşınmak (DS.1178: Sinop), (Gerze-Sarnıç)
- çırpma:** Eklem buruklarında bıçakla çizilerek yapılan tedavi (Durağan-Alpuğan)
- çıtak:** Kavgacı, huysuz kimse (DS.1192: Gerze-Belviran)
- çıtırgı:** İnce düşünen (kimse) (DS.1194: Boyabat)
- çıvgın:** Neşeli, atik (SYSV.45: Boyabat-Arıoğlu)
- çıvlama:** Kırık-çıkık tedavisinde yaralı bölgeye çiriş yapıp sıkıca sarma (Ayancık-Hacılı)
- çiçilemek:** Bir şeyin üzerine çok düşmek, incelemek (SYSV.45: Boyabat-Çatpınar)
- çilermek:** Kilo almak, gürbüzleşmek (SYSV.45: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
- çilteli:** Aksi adam (SYSV.45: Boyabat-Düzkaraağaç)
- çimke:** Kalça kemiği (Erfelek-Karacabey)
- çiriş:** Kırık ve çıkık tedavisinde yumurta sarısı ve unla hazırlanıp yaralı bölgeye sıvanan bir nevi alçı (Erfelek-Kazmasöku Kapandüzü Mah., Ayancık-Hacılı)
- çirşef:** Çirkef: Cazgır (SYSV.46: Erfelek-Balıfakı Hamza Mah.)
- çivicük:** Kasık fıtığı (Merkez-Dizdaroğlu)

- çivileme:** Hastalıklara karşı yazılan duanın bir beze sarılarak hasta yatağına ya da odasına çivilenmesi (SHHHBN.55: Sinop)
- çocuk âdeti:** Doğum yapan kadının kırk gün boyunca âdet görmesi (Merkez-Sazlı)
- çoğrumak:** Şımarmak, azmak (SYSV.46: Türkeli-Gökçalın)
- çokramak:** Yüksek sesle ve kaba biçimde konuşmak (Boyabat-Osmanköy)
- çon:** Üşütmeye bağlı hayvanda donukluk ve sersemlik yapan bir hayvan hastalığı (Gerze-Yamacık), (SYSV.47: Boyabat-Darıözü)
- çoñ:** Kalça kemiği (SYSV.47: Ayancık-Ortalık)
- çoñça:** bk.çoñ. (SYSV.47: Dikmen-Dudaş)
- çonyarması:** Manda, öküz ve ineklerin hastalıktan karınlarının şişmesi (DS.1269: Boyabat-Boyalı)
- çorlu:** Hastalıklı adam (SYSV.47: Durağan-Köklen)
- çormak:** Şımarmak, yüzşüzleşmek (DS.1272: Ayancık-Paşalı), (Türkeli-Ayaz)
- çorumak:** Şımarmak (SYSV.47: Türkeli-Işıklı)
- çoynak:** Zayıf, çelimsiz (SYSV.48: Boyabat-Darıözü)
- çöğе durmak:** Yeni yürümeye başlayan çocuğun bir kaç saniye ayakta durması (DS.1278: Boyabat), (Boyabat-Çaybaşı, Osmanköy)
- çöğelmek:** Ayağa kalkmak, doğrulmak (SYSV.48: Boyabat-Çaybaşı, Yiğren)
- çömlek:** Kısa (DS.1286: Boyabat)
- çönglez:** Ufak, tefek (SYSV.48: Ayancık-Yenikonak)
- çörçünlemek:** İhtiyarlamak (DS.1291: Boyabat)
- çörüş (I):** Menfaatçi (SYSV.49: Boyabat-Düzkaraağaç)
- çörüş (II):** Küçük çocukların altını kirletmesi (SYSV.49: Boyabat-Dağtabaklı)
- çötür:** Kısa, gelişmemiş, bodur (SYSV.49: Durağan-Gölilmekalan)
- d**
- dadaruk:** Kafasına taktığı bir meseleyi devamlı ve harfiyen anlatan kimse (SYSV.51: Türkeli-Ayaz)
- dağguna yatmak:** Ahmak olmak, hata yapmak (SYSV.51: Boyabat-Boyalı)
- dağlamak:** Yaraya kızgın demir basmak (SYSV.51: Türkeli-Satıköy)
- dalap:** bk.dalapsak. (DS.1338: Ayancık-Yenicuma)
- dalapsak:** At isteyen kısrağ, erkek isteyen dişi eşek ya da hayvan (DS.1338: Sinop)
- dalapsamak:** Dişi hayvanın çiftleşmek istemesi, erkek istemek (DS.1334: Erfelek-Kazmasökü), (Boyabat-Çulhalı)
- dalbazlamak:** Hiçbir şeyi beğenmemek, ince eleyip sık dokumak (DS.1340: Boyabat)
- dangırdak:** Bağırarak, kaba saba konuşan, küstah (DS.1359: Sinop ve çevresi)
- dañsuğa gitmek:** Şaşırarak, tuhaf olmak (SYSV.52: Boyabat-Bağlıca, Bengübelen)
- darak:** Hayvanın yumuşak kaburga eti (SYSV.52: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
- davgun:** bk.davun. (SYSV.53: Boyabat-Bengübelen)
- davun:** <Ar.tā'ün: Bir çeşit veba hastalığı (Gerze-Gürsökü)
- daylan:** <İt.dalyan: Boylu boslu, gürbüz, güçlü, kuvvetli kimse (DS.1389: Sinop ve çevresi)
- daz:** Saçsız, kel (DS.1390: Sinop ve çevresi)
- değişik yapma:** Kırkı karışan kadınların birbirinden iğne, elbise gibi eşya değişmesi ya da geçici süreliğine çocukları değişip emzirmesi (Merkez-Eymür Bozlu Mah.)
- dek durmak:** Sakin, terbiyeli, uslu olmak (SYSV.53: Boyabat-Çaybaşı)
- delimsirek:** Sersem, salak, çılgın, delişmen (DS.1413: Ayancık)
- demrü:** <Ar.temriye: Egzama, kaşıntılı bir deri hastalığı (SYSV.54: Türkeli-Kuşçular)

- dengesek:** Düşünmeden konuşan, patavatsız (SYSV.54: Boyabat-Çaybaşı)
- densek:** Hafif meşrep, şakacı, haşarı, lâubali, hareketleri olan kimse (DS.1419: Boyabat)
- deşgel:** Karnı şiş, koca göbekli kimse (DS.1437: Boyabat)
- dıbak:** Kel, saçsız (SYSV.54: Türkeli-Ayaz)
- dıbirga:** Saçsız, kel (SYSV.54: Boyabat-Kozanlı)
- dımbara:** Şişman, aşırı şişik (SYSV.55: Türkeli-Ayaz)
- dımbık:** Doymuş, şişkin, gergin (DS.1459: Sinop ve çevresi)
- dındızlamak:** İnatçılık etmek (DS.1463: Gerze)
- dırızlanmak:** Sinirlenmek (SYSV.55: Merkez-Kabalı)
- dışarlık:** Sara hastalığı (Dikmen-Küçükkızık)
- dızık:** Makat (SYSV.56: Türkeli-Taşgüney)
- dil çalma:** Göze kaçan toz-toprak gibi şeylerin dille temizlenmesi, göz yalama (Boyabat-Bağlıca)
- dilçek:** Konuşma güçlüğü, pelteklik (SYSV.56: Boyabat-Düzkaraağaç), (Boyabat-Çaybaşı)
- dilçük:** Dilde çıkan beyaz çıban (SYSV.56: Boyabat-Bengübelen)
- dima:** Boğmaca öksürüğü (SYA.57)
- dinek:** Boynuzu dik ve sivri hayvan (SYSV.57: Durağan-Cevizlibağ)
- dingil:** Horozun başındaki kırmızı ibik (SYSV.57: Durağan-Gölalan)
- dingöt:** Dikkafalı, aksi kimse (SYSV.57: Türkeli-Ayaz Fakioğlu Mah.)
- dipçin:** Kuvvetli, gülbüz kimse (DS.1510: Saraydüzü-Cuma)
- divrek:** Sağlam, çevik, kuvvetli, dinç (SYSV.57: Ayancık-İnalıt)
- dizginleme:** Dudaklarda çıkan çıban ve kızarıklığı tedavi etmek için yoldan gelmiş bir atın dizgini çıkarılarak hastanın ağızına takılır. Buna dizginleme denir. (Merkez-Sazlı)
- dobak:** Kısa, küt (SYSV.57: Saraydüzü-Cumakayalı)
- dobalak:** Kel (SYSV.57: Ayancık-Alıköy)
- dobuç:** Kısa, bodur (SYSV.58: Saraydüzü-Cumakayalı)
- dolama:** Parmak uçlarında çıkan iltihaplı bir hastalık, *panaris* (Gerze-Gürsökö, Tatlıcak)
- dalgaya verme:** Uyku sorunu olan çocuklar, denizde yedi dalgaya çarpılarak yorulur. Buna dalgaya verme denir. (Merkez-Ada Mah.)
- dolukmak:** İçlenmek (SYSV.58: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
- domuşuk:** Uyuşuk, miskin, tembel (SYSV.58: Boyabat-Darıözü)
- domuzbaşı:** Hayvanların vücutlarında genellikle boğaz ve kulak arkalarında şişkinlik şeklinde beliren hastalık (Gerze-Yenikent Sarıca Mah.)
- don:** Deri (Boyabat-Esengazili)
- donanma:** Kurdeşen, ürtiker (Erfelek-Ağaçlı)
- dovun:** bk.davun. (SYSV.59: Ayancık-Alıköy, Ortalık)
- dörünmek:** Çocuğun düşe kalka yürüme çabası (DS.1588: Sinop)
- döynak:** At, eşek vb. hayvanların tırnakları (DS.1594: Boyabat)
- dumō:** Grip, nezle (SYSV.60: Boyabat-Arıoğlu)
- duncukmak:** Sıkılmak, bunalmak (SYSV.60: Boyabat-Killik)
- durukmak:** Bağızda bir şeyin takılması (SYSV.60: Erfelek-Balıfakı Hamza Mah.)
- duvıklama:** El, ayak ve yüzde çıkan kızarıkları tedavi için yapılan bir pratiktir. Buna göre yüzü duvakla kapatılan hasta kız çocuğuna duvağı açtırılarak tükürtülür. Buna duvıklama denir. (Türkeli-Kayabaşı)
- dümbürlü:** Fena, kötü kimse (DS.1629: Sinop)

dürtme: Göz batmasına uygulanan bir tedavidir. Ucu sivri bir çıra parçası kırk bir defa sarımsağa sürüldükten sonra göze çekilir. Bu işlem üç gün tekrar edilir. (Ayancık-Gürsöku)

düşük: Hâli, tavrı, giyinişi biçimsiz, düzensiz (kimse) (DS.1639: Sinop)

düşüt: Düşük: Bebeğin, anne karnında ölmesi (SYSV.61: Boyabat-Bengübelen)

e

eğsük: Gününden önce erken doğan hayvan (Saraydüzü-Bahşalı)

ekdalaş: Sırnaşık, ilişik (SYSV.64: Erfelek-Gümüşsuyu)

ekdi: Dağınık, düzensiz (DS.1701: Boyabat)

em: İlaç (Boyabat-Ardıç)

eme yaramak: Faydalı olmak, şifa olmak (SYSV.65: Saraydüzü-Uluköy)

emesem: İlaç, çare, derman (Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.)

emlük: Anne karnındaki rahim, rahim duvarı (Merkez-Korucuk)

engin: Halsiz, elden ayaktan düşmüş, ağır hasta (SYSV.67: Türkeli-Satıköy)

eringeç: Üşengeç (Boyabat-Daylı)

erilmek: Üşenmek, tembellik etmek (DS.1770: Sinop)

eser: Sınır, nöbet, sara (SYSV.67: Durağan-Sofular)

esertme: İz (SYSV.67: Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.)

eş: Etene, döl eşi (Gerze-Yaykıl Demirci Mah.)

eşelek: Diz, eklem (SYSV.68: Ayancık-Göldağı)

eşistirmek: Bir şeyi haddinden çok incelemek (SYSV.68: Erfelek-Balıfakı)

et kopması: Ağrı, sızı, romatizma (Merkez-Oğuzeli)

eten: Yavrulayan hayvandan daha sonra kendiliğinden düşen et parçası, etene, döl eşi (SYSV.68: Boyabat-Killik, Çulhalı)

etyaran: Parmaklarda görülen bir enfeksiyon hastalığı (Boyabat-Şeyhli)

evcen: Aceleci (DS.1803: Boyabat)

evsük: Gününden önce doğmuş çocuk (SYSV.69: Boyabat-Alibeyli)

eyin (I): Sırt (SYSV.70: Türkeli-Çataküney), (Boyabat-Alibeyli)

eyin (II): Vücut, beden (DS.1821: Sinop)

ezgün: Yorgun, bitkin (Ayancık-Yenikonak)

f

farımak: İsteği kaçmak, bir şeyden soğumak (SYSV.71: Türkeli-Gökçealan Başçiple Mah.)

fartfurtcu: Palavracı, yalancı, mübalağcı (SYA.57)

fasaklı: Pasaklı (SYSV.71: Ayancık-Göldağı)

fāsit: Arabozucu (SYSV.71: Saraydüzü-Yalmansaray)

felfes: Dikkatsizlik, düzensizlik, tertipsizlik (Boyabat-Bağlıca)

fellek: Aksi, edepsiz (SYSV.71: Dikmen-Kuzalan)

fetlü: Niyeti bozuk kimse (SYSV.72: Boyabat-Aşıklı, Boyabat-Sarıyar)

forman: Hormon (SYSV.73: Boyabat-Çatpınar)

g

gabar: Tıp dilinde *komedon* olarak bilinen, yeni doğan bebeklerin ya da ergenlik çağındaki çocukların yüzünde hormonal değişimlerden dolayı çıkan siyah, ben gibi noktalar (Durağan-Yukarı Akçabük)

gacurga: Zayıf, cılız (SYSV.75: Boyabat-Sarıyar)

gacuruk: Zayıf, cılız (SYSV.75: Ayancık-Göldağı, Türkeli-Ayaz)

gağşamak: Yorgun düşmek, dağılmak, yıpranmak (SYSV.76: Boyabat-Çaybaşı, Sarıyar)

- galak:** Sivri burun kemiği (SYSV.76: Boyabat-Killik, Boyabat-Çulhalı)
- gamıt:** Zayıf hayvan (DS.1909: Sinop)
- gamze daralması:** Ruhen sıklık duymak, bunalmak (SYSV.77: Boyabat-İsaoğlu)
- gan isliyet:** Sağlık, sıhhat (SYSV.77: Boyabat-Çaybaşı)
- ganak:** İştah (SYSV.77: Türkeli-Kuşçular Güvendi Mah.)
- gangalaz:** Zayıf, karnı içe geçmiş (SYSV.77: Ayancık-Göldağı)
- ganıgara:** Kindar, acımasız kimse (Boyabat-Bağlıca)
- gasiyen:** İstiğfar (SYSV.79: Boyabat-Kurusaray)
- gavga gaşığı:** Kavgacı, geçimsiz insan (SYSV.79: Saraydüzü-Uluköy)
- gavlama:** Deri ya da kabuğun soyularak dökülmesi (Boyabat-Çamlıca, Tırnalı)
- gavs:** Ruh, can (SYSV.79: Boyabat-Bağlıca, Boyabat-Çaybaşı)
- gavuç:** Kasık fıtığı (SYSV.80: Boyabat-Bengübelen)
- gayren bağlama:** Kabuk bağlama, kir tutma (SYSV.80: Boyabat-Uzunçay)
- gece yanığı:** Zana (Merkez-Kirençukuru)
- gegüç:** Eğri, çarpık (SYSV.81: Türkeli-Ayaz)
- gelincik:** Lenfa düğümü iltihabı, boyun sıracası (DS.1980: Sinop)
- gemrük:** Yara çukuru (SYSV.82: Türkeli-Kuşçular Güvendi Mah.)
- geriz:** Akılsız çocuk (SYSV.83: Türkeli-Ayaz)
- geyin:** Sırt, belin üst kısmı (SYSV.83: Boyabat-Kayaboğazı)
- geyrek:** Kaburga boşluğu (SYSV.84: Ayancık-Göldağı)
- geyrek bükülmesi:** Çocuklarda görülen gaz sıkışması (Erfelek-Merkez Kınık Mah.)
- gıbış (I):** Ufak-tefek, cılız (SYSV.84: Boyabat-Çaybaşı, Bengübelen)
- gıbış (II):** Kel, saçlı olmayan (SYSV.84: Dikmen-Akçakese Çatak Mah.)
- gıcır:** İnat (SYSV.84: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
- gıcırık:** Uyuz hastalığı (DS.2072: Sinop)
- gıçuk:** Topal (SYSV.84: Türkeli-Hamamlı)
- gıdık:** Çene altı, gerdan (Ayancık-Alıköy)
- gıdırım olmak:** Çok kızmak (Boyabat-Çamlıca)
- gıldır:** Sinir (SYSV.85: Türkeli-Yeşiloba)
- gılleyli:** Sinirli (SYSV.85: Saraydüzü-Aşağıakpınar)
- gıran:** Tavuklarda görülen bir çeşit veba hastalığı (Türkeli-Yapraklı)
- gırış çekmek:** Kabarmak, sinirli sinirli bakmak (SYSV.86: Boyabat-Aşıklı)
- gırışmak:** Sürtüşmek, kavga etmek (SYSV.86: Boyabat-Çeşnigir)
- gırk gırışması:** Aynı ay içinde doğan çocuklardan birinin zayıf, hastalıklı olması, aydaş (Merkez-Dizdaroğlu)
- gırna:** Zayıf, çelimsiz (SYSV.86: Boyabat-Çulhalı)
- gısmuk:** Utangaç, çekingen (SYSV.86: Ayancık-Merkez Ayancık Mah.)
- gızantak:** Çiftleşme arzusu duyan hayvan, kızışmış (SYSV.87: Ayancık-Kayabaşı)
- gızgurmak:** Yılan ya da yırtıcı hayvanların kızdırıldıklarında çıkardıkları ses (Boyabat-Çamlıca)
- gıbiz:** Zayıf, cılız (DS.2071: Sinop)
- gidışmek:** Kaşınmak (DS.2073: Ayancık), (SYSV.87: Boyabat-Çaybaşı; Ayancık-Göldağı)
- gocalamak:** Yaşlanmak (Boyabat, Saraydüzü, Durağan)
- goçsamak:** Koyunun çiftleşmek istemesi (Saraydüzü-Avluca)
- goduksuz:** Kısır kadın (SYSV.88: Ayancık-Ortalık)
- goga:** Saf, sersem (SYSV.88: Erfelek-Gümüşsuyu)
- goğsak:** Çiftleşme arzusu olan dişi manda (SYSV.88: Boyabat-Killik)
- goğucu:** Dedikoducu (Boyabat-Darıözü)

- goňak:** Saç kepeği (SYSV.89: Boyabat-Aşıklı, Gerze-Tatlıcak)
gorucu: Koruyucu kadın, halk hekimi (Gerze-Hacıseli Töngel Mah.)
govucu: Dedikoducu, laf taşıyan (SYSV.90: Boyabat-Bağlıca)
göbek düşmesi: Ağır kaldırmaya bağlı göbeğin kayması ya da yer değiştirmesi (Erfelek-Şerefiye)
göbek sıvaması: Düşen göbeğin el ile ovularak tekrar yerine getirilmesi (Erfelek-Şerefiye)
göbsemek: İneğin çiftleşme için arzu duyması (DS.2117: Gerze)
göğlü: Gebe hayvan (SYSV.91: Ayancık-Aliköy, Göldağı)
gök göz: Zalim, acımasız (SYSV.91: Türkeli-Ayaz)
göklü: Gebe hayvan (DS.2138: Gerze ve köyleri)
gön (I): Hayvan derisi (DS.2151: Sinop), (Türkeli, Ayancık, Boyabat)
gön (II): Cilt (DS.2152: Sinop)
gönenmek: Mutlu ve rahat bir hayat yaşamak (DS.2154: Sinop)
gövünü almak: Kızışmış dişi hayvanın çiftleşerek rahatlaması (kadınlar için de kullanılır) (SYSV.93: Türkeli-Ayaz Fakıoğlu Mah.)
göynük: Vücutta morarmış yer (Türkeli-Sazkışla)
gudek: Manda ya da köpek kuyruğu (SYSV.94: Boyabat-Çaybaşı)
gudura: Tavuğun lades kemiği (SYSV.94: Boyabat-İsaoğlu)
guduruk: Kuduz (Merkez-Akbaş, Gerze-Tatlıcak)
gumbiz: Akli melekesini kaybaden bir kimsenin boş boş bakışı (SYSV.95: Türkeli-Ayaz)
gumcu: Eşcinsel (SYSV.95: Türkeli-Akçabük)
gumlamak: bk. gunnamak. (SYSV.95: Türkeli-Ayaz Fakıoğlu Mah.)
gunnamak: At, kedi, köpek gibi hayvanların doğurması (SYSV.95: Boyabat-Kavak)
gurböcuk: Dudak ve dil uçlarında çıkan kabarcıklar (Erfelek-Hürremşah)
gursak: Korku, öd (Boyabat-Darıözü)
gursak görme: Çocuklarda korkuya bağlı *gursak* denilen hastalığı tedavi etmek (Boyabat-Darıözü)
guru gaddere: Zayıf, sıska (Boyabat-Bağlıca)
gusmuk: İstiğfar (Boyabat-Aşıklı)
guş palazı: Difteri (Merkez-Korucuk)
günbelek: Beli bükülmüş adam (DS.2225: Boyabat)
günülemek: Kiskanmak (DS.2231: Sinop), (Ayancık-Göldağı, Boyabat-Aşıklı, Türkeli-Yeşiloba, Erfelek-Ormantepe Göçen Mah.)
gürüdek: Bir çeşit tavuk hastalığı (DS.2238: Ayancık-Yenicuma)
güz: Kambur (DS.2238: Sinop)
h
hapaz: Avuç içi (DS.2278: Sinop), (Ayancık-Göldağı, Türkeli-Ayaz)
haraza (I): Büyükbaş hayvanların iç organlarından çıkarılan ve sarılık hastalığına iyi gelen bir madde (DS.2285: Sinop)
haraza (II): Sinir, öfke (SYSV.100: Erfelek)
harazalı (I): Soluyan, kesik kesik öksüren (DS.2286: Sinop)
harazalı (II): Hırçın, kavgacı, çabuk kızan (DS.2286: Boyabat), (Ayancık-Göldağı)
harfitmek: Utanmak (BA.105: Saraydüzü), (SYSV.100: Boyabat-Killik)
hartı: Derinin ince yeri (DS.2296: Sinop)
hatır sorma: Yedi döşegini ziyarete gelen lohusa cemiyeti (komşu, tanıdık vs.) yanlarında gelirken yiyecek-içecek gibi şeyler getirir. Bu ziyarette bebeğe ve lohusaya

elbise, basma gibi giyecek ve altın, para gibi takılar hediye edilir. Bu âdete hatır sorma adı verilir. (Boyabat-Daylı)

hayvansemek: İnek ya da koyunun çiftleşme isteği duyması (DS.2321: Erfelek-Kazmasökü)

hevrüz: Bir nevi çocuk lazımlığı (SYSV.103: Erfelek-Soğucalı)

heykirmek: Korkudan bağırmak, haykırmak (SYSV.103: Erfelek-Balıfakı Hamza Mah.; Durağan-Cevizlibağ; Boyabat-Çaybaşı)

hıçılalık: Boğmaca (DS.2656: Boyabat)

hıçıl hıçıl: Nefes alıp verirken çıkan hırıltı (DS.2357: Ayancık)

hıçılık: Bronşit hastalığı (SYSV.103: Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.)

hılız: Astım, nefes darlığı (SYSV.103: Ayancık-Merkez Ayancık Mah.)

hılızgan: Nefes alıp vermede zorluk çeken (SYSV.103: Ayancık-Mustafa Kemalpaşa)

hırbā/hırbō: Çocuklarda görülen karın sertliği ve karın ağrısı (Gerze-Tatlıcak)

hırtlak: Gırtlak (SYSV.104: Ayancık-Göldağı, Durağan-Aşağıalınca)

hıtık: Fıtık (SYSV.104: Durağan-Karataş)

hıvılayuk: Boğmaca hastalığı (Boyabat-Bağlıca)

hiyt eti: Anne karnında bebeğin beslendiği göbek bağı (Merkez-Korucuk)

hokra (I): Yazın semirirken, zayıf sığırların sırtlarında çıkan çıban (DS.2395: Merkez-Dizdaroğlu)

hokra (II): İri, şişman (SYSV.104: Ayancık-Göldağı, Ortalık)

hos: Hastalıklı, sıska (DS.2415: Gerze-Kadı)

hosciger: Akciğer (DS.2415: Sinop)

hozmur: Asık suratlı (SYSV.106: Boyabat-Killik)

hökelek: Büyük çalım, kurum, gösteriş (SYSV.107: Boyabat-Çeşnigir)

hömbül: Akciğer (Gerze-Sarımsak)

hörongöz: Aşırı hareketlilik, yerinde duramamak (SYSV.107: Türkeli-Hamamlı)

husa: Kaygı, korku (SYSV.108: Boyabat-Killik)

huy dutma: Delirme (Durağan-Sofular)

hücüt: Vücut (BA.54: Saraydüzü)

hümpül: Saf, sersem, şaşkın (SYSV.108: Türkeli-Ayaz Fakıoğlu Mah.)

hüşhüş: Aptal (DS.2452: Sinop)

ı

ımız: Küfürbaz, ağzıbozuk kimse (SYSV.109: Türkeli-Ayaz)

ımsık: Gamsız, kaygısız (DS.2476: Merkez-Kabak)

ımsız: Gamsız, kaygısız (SYA.58)

ıncıklanmak: Hüznülenmek (SYSV.110: Boyabat-Alibeyli)

ırık: Zayıf (SYA.58)

i

ıci boşalma: İshal (Gerze-Tatlıcak)

ilmek: İyileşmek, onmak, ileri gitmek (SYSV.114: Dikmen-Yaykın)

iman tahtası: Göğüs kafesi (Erfelek-Ormantepe)

imik: Gırtlak (DS.2536: Sinop)

iğne avusu: İshal (Merkez-Melihşah)

ince maraz: Verem (SYSV.114: Saraydüzü-Tepe)

iñezek: Yavaş hareket eden, uyuşuk (Boyabat-Osmanköy, Ilıca, Tekke)

iplicek: İki kemiği birbirine tutturarak kas, lif (Erfelek-Balıfakı)

iyezek: Üşengeç, tembel (SYSV.115: Erfelek-Balıfakı)

iyogu: Kaburga kemiği (SYSV.115: Boyabat-Çulhalı)

- iyözü:** Kaburga kemiği (DS.2575: Boyabat)
izinli: Halk hekimi (Gerze-Hacıselli Töngel Mah.)
k
kaba şiş: Kabakulak (Erfelek-Hürremşah)
kabara: Pişik, isilik gibi bebeklerin vücudunda çıkan kabarma ve kızarıklar (Boyabat-Maruf)
kalaç: Çarpık bacaklı bebek (Boyabat-Günpınar)
karabere: Darbeye bağlı kan toplanması, morarma (Durağan-Akçaalan, Yeşilyurt)
karaçanak: Cimri (SYSV.119: Erfelek-Balıfakı Hamza Mah.)
kardeş etme: Kırkı içinde baskın yiyen çocuk ya da annenin kimden baskın yediyse onunla kucaklaşıp sarılması (Gerze-Çakallı)
kaykı: Arkaya doğru eğik, eğri (DS.2702: Gerze)
kelez: Hasta, cılız, zayıf (DS.2731: Ayancık)
kelizlemek: Yorulmak (SYSV.122: Saraydüzü-Yalmansaray)
keloğuzlamak: Yorgun, bitkin düşmek (SYSV.122: Boyabat-Dağtabaklı)
kepçüğü çıkmak: Zayıflamak (SYSV.122: Erfelek-Gümüşsuyu, Ayancık-Göldağı)
kepçük: Kuru, zayıf (SYSV.122: Türkeli)
kepuç (I): Kekeme konuşan kimse (SYSV.123: Boyabat-Çeşnigir)
kepuç (II): Zayıf, çelimsiz (SYSV.123: Durağan)
kesmük: Kuru sümük (SYSV.123: Boyabat-Düzkaraağaç)
keş oyuğu: Sersem, uyuşuk (SYSV.124: Türkeli-Işıklı)
kevük kesmek: Çok üşümek, titremek (SYSV.125: Boyabat-İsaoğlu)
kıdırım olmak: Sıkıntıdan bunalmak, sıkılmak (DS.2785: Boyabat)
kıkırık: Çocukların boyun ya da parmaklarını kıkırdatarak yaptıkları tik (Merkez-Hacıoğlu)
kıldır: Aksi (DS.2795: Erfelek-Kazmasöku)
kınıkma: Kiskanma (DS.2810: Ayancık)
kırk baskını: İki doğum yapmış ve kırkı içinde bulunan kadının karşılaşmasıdır. Sinop ve yöresinde iki kırklı kadının karşılaşması uğursuzluk ve hastalık sebebi olarak düşünülür. (Merkez-Sazlı)
kırk hamamı: Lohusa kadın ve bebeğinin doğumdan kırk gün sonra kırklanmak için gittiği hamam (Boyabat-Daylı)
kırk hastalığı: Lohusa humması; doğum yapan kadınlarda görülen bir enfeksiyon hastalığı (Boyabat-Aydoğan)
kırnapçık: Anjin, boğaz hastalığı, bademcik şişmesi (DS.2834: Boyabat)
kıyılma: Sıtma hastalarını tedavi etmek için sembolik olarak yapılan dalak kesme ritüeli (Gerze-Sarımsak)
kızık: Pişik (Gerze-Sarınc)
kızılca: Ateş, yüksek vücut ısısı (DS.2862: Boyabat)
kızılyel: Albümin hastalığı (DS.2867: Boyabat-Oğlakçılar)
kızırғанmak: Kiskanmak (DS.2867: Sinop)
kirli kadın: Âdet gören kadın (Boyabat-Kadınlı, Saraydüzü-Çalpınar Güney Mah.)
kobi: Sağır (DS.2890: Gerze)
koç kaçımı: Koç katımından önce koçla çiftleşen koyunun vakitsiz doğurduğu kuzu (DS.2894: Sinop), (Merkez-Eymür)
koçsamak: Dişi koyunun kızışması, çiftleşmek istemesi (SYSV.129: Saraydüzü-Cumakayalı)

korku basma: Korkudan kaynaklandığı düşünülen hastalıkların hekim tarafından vücudun belirli yerlerine elle basılarak yapılan tedavisi (Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.)
korkuluk kesme: Korkudan kaynaklandığı düşünülen hastalıkların hekim tarafından vücudun belirli yerlerinin bıçakla simgesel olarak kesilmesi (Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.)

kozalak: Erkek hayvanın hayaları (SYSV.130: Türkeli-Çatakören)

köğtere: Eklem kireçlenmesi (SYSV.130: Boyabat-Çatpınar)

kömüş bıçağı: Kömüş gibi büyükbaş hayvanlarda kan tutulması görüldüğü zaman kulaklarına bıçakla çizik atılır. Buna rağmen hayvan kurtulmazsa kesilir. Bunun için kullanılan bıçağa kömüş bıçağı denir. (SYSV.131: Türkeli-Gündoğdu)

köpek memesi: Siğil, çıban (Merkez-Osmaniye)

kösnük (I): Sersem, aptal

kösnük (II): Çiftleşmek isteyen hayvan (Saraydüzü-Yalmansaray)

köstek kesmek: Yürümeye yeni başlayan ve sık sık düşen çocukların, düşmesine engel olacağı inancıyla ayaklarına ip sarıp, duayla kesme âdeti (SYSV.131: Saraydüzü-Cumatabaklı)

kuru sızı: Romatizma (Merkez-Sazlı)

kurumsamak: Bir şeye karşı çok istek duymak, susamak (DS.3012: Sinop)

kusur lekesi: Doğum lekesi (Merkez-Korucuk)

küntlük: Aptallık, bilgisizlik, uyuşukluk (DS.3039: Sinop)

kürürlü: Şişman, obez (DS.2980: Sinop)

küt: Kötürüm (BA.15: Saraydüzü), (SYSV.135: Boyabat-Çatpınar)

küt olmak: Kesici ve sivri araçların ağzının körleşmesi (DS.3054: Sinop)

l

letçe: Yüz (BA.54: Saraydüzü)

loğusa cemiyeti: Doğumdan sonra bebeği ve lohusayı görmeye gelenler (Gerze-Tokuşlar)

loğusa şerbeti: Doğumdan sonra bebek ve lohusayı görmeye gelenlere ikram edilen şerbet (Gerze-Tokuşlar)

lovay: Calay (SYSV.138: Durağan-Akçabük)

m

mācara: Apse, iltihap (SYSV.139: Türkeli-Yeşiloba)

mada: Mide (SYSV.139: Boyabat-İsaoğlu, Çamlıca; Ayancık-Yarenler)

marazımak: Hastalanmak (SYSV.140: Ayancık-Yarenler Pelitçik Mah.)

marazlamak: Zayıflamak (SYSV.140: Erfelek-Kazmasökü)

margup: Sersem, aptal (SYSV.140: Ayancık-Ortalık Dolamay Mah.)

maydalak: Saf, şaşkın (SYSV.141: Boyabat-Killik)

maymaşak (I): Saf, şaşkın (SYSV.141: Türkeli-Güzelkent Keş Mah.)

maymaşak (II): Üşengeç, tembel (SYSV.141: Erfelek-Balıfakı)

meğirmek: Birisine ısrarla ve sürekli seslenmek (SYSV.142: Saraydüzü-Cumakayalı)

meles: Halsiz, güçsüz (SYSV.143: Saraydüzü-Aşağıakpınar)

mıdavuk: Çok zayıf (DS.3179: Boyabat)

mırırdmak: Somurtmak (SYSV.145: Boyabat-Killik)

mıyırtu: Yavaş iş yapan, uyuşuk kimse (Boyabat-Osmanköy, Tekke, Ilıca)

mızganmak: İçi geçmek, kestirmek, uyuklamak (DS.3194: Sinop)

mızgıç: Zayıf, çelimsiz (SYSV.145: Saraydüzü-Aşağıakpınar)

mızık mızık: Acıyla inlemek (Boyabat-Çamlıca)

micik: Meme (DS.3197: Ayancık-Yenicuma)

- miceret:** Hırçın, aksi, yaramaz çocuk (SYSV.145: Ayancık-Aşağıköy)
mundarlama: Hayvanların boyunlarında, karınlarında zorlamadan kaynaklı içi su dolu şiş (DS.3220: Gerze)
mücürüm: Sakat, beçel (SYSV.146: Türkeli-Gökçealan)
mühre: Diş eti (SYSV.146: Durağan-Köklen)
n
nüzül: Felç, kötürüm (SYSV.151: Gerze-Sazak, Boyabat-Çatpınar)
o
ocak: Halk hekimi (SYSV.153: Ayancık-Otmanlı)
ocakçı: Halk hekimi (Boyabat-Aşıklı)
ocaklı: Halk hekimi (Gerze-Tatlıcak)
ogalak: Paytak paytak, kabara kabara yürüyen (SYSV.153: Türkeli-Ayaz)
oğmacı: Doktor (SYSV.153: Boyabat-Merkez)
onmak: İyileşmek, düzelmek (DS.3284: Boyabat), (Ayancık-Fındıklı)
otamak: Hastalığı geçmek, iyi olmak (DS.3293: Boyabat)
otçu: Doktor (DS.3292: Boyabat)
oyruk (I): Uyluk (SYSV.155: Ayancık-Otmanlı)
oyruk (II): Gövde, vücut (SYSV.155: Ayancık-Merkez Ayancık Mah.)
ö
öçelen olmak: Soğuk algnlığı nedeniyle öksürmek, nezle olmak (DS.3309: Ayancık)
öçük: Kalın dudak (DS.3309: Boyabat)
ödek: Korkak (DS.3309: Sinop ve çevresi), (Türkeli-Güzelkent Keş Mah.)
ögörsemek: Dişi hayvanın erkek istemesi, döle gelmesi (DS.3316: Erfelek-Kazmasökü)
ögür: Göğüs (DS.3321: Boyabat)
ögürmek: Kusmak (SYSV.157: Türkeli-Güzelkent Keş Mah.)
ögürsemek: Dişi hayvanın erkek istemesi (SYSV.157: Ayancık-Merkez Ayancık Mah.)
ökölök: Saf, sersem (SYSV.157: Türkeli-Güzelkent Keş Mah.)
ökünsemek: Dişi hayvanın erkek istemesi, döle gelmesi (SYSV.158: Türkeli-Yeşiloba)
öküssek: Dişi hayvanın erkek istemesi, döle gelmesi (SYSV.158: Boyabat-Killik)
öküzburnu: El, parmak ve tırnakların şişmesiyle belirti gösteren enfeksiyon hastalığı (Durağan-Kirencik)
öletlik: Salgın hastalık, veba (Gerze-Çağlayan)
ölgüm: Ölecek durumda olan, can çekişen (DS.3332: Sinop)
ölü baskını: Bir bebeğin kırkı içindeyken yakın çevresinden birinin ölmesiyle uğradığı baskındır. Buna göre bebek cansız, halsiz, kansız ve hastalıklı olur. Durumu sürekli kötüye gider ve sonunda ölür. (Merkez-Sazlı)
ötürge: Sinirli (Saraydüzü-Bahşaslı)
ötürgeç: İshal (Boyabat-Aşıklı)
ötürmek: İshal, sürgün olmak (DS.3359: Sinop), (Ayancık-Avdullu)
ötürük: Sürgün, ishal (DS.3359: Sinop), (Türkeli-Ayaz, Boyabat-Osmanköy, Ilıca)
öykelenmek: Sinirlenmek (BA.18: Saraydüzü)
p
paldum: Şişman, şişkin (Boyabat-Çamlıca)
pampal: Şişman, obez (SYA.59)
pamukçuk: Ağız ya da dilde oluşan enfeksiyon hastalığı (Merkez-Çiftlik)
parpulamak: Ocak hekimlerince yarayı bitkisel ilaçla okuyup üfleme ya da kurşun dökerek dağlamak (DS.3399: Ayancık), (Ayancık-Hatip, Karakestane)

- parpulatmak:** Kuduz hastalığını iyileştirmek (DS.3400: Boyabat)
- pazı:** Yumruk büyüklüğünde şiş çıban (Gerze-Hacıselli)
- peçüğü çıkmak:** Çok zayıflamak (SYSV.163: Boyabat-Killik)
- peçük (I):** Keçi kuyruğu (DS.3419: Boyabat), (Boyabat-Çeşnigir)
- peçük (II):** Kuyruk sokumu (SYSV.163: Durağan-Salarkolu)
- peşlü:** Felçli (SYSV.164: Ayancık-Babaköy)
- pezü:** Yağ bezesi (Erfelek-Ormantepe)
- potuç:** Kısa boylu, bodur, tıknaz (DS.3474: Erfelek-Kazmasökü)
- pöçük:** Kuyruk sokumu (SYSV.166: Durağan-Dereli)
- pöçüğü çıkmak:** Aşırı derecede zayıflamak (Boyabat-Bağlıca)
- pöykürmek:** Höykürmek, öfkelenmek (SYSV.166: Türkeli-Ayaz)
- pusmak:** Korkudan sinmek, saklanmak, büzülme, ses çıkarmamak (DS.3490: Merkez-Melikşah)
- pütürük:** Sulu dışkı (SYSV.168: Türkeli-Ayaz Fakıoğlu Mah.)
- r**
- ruhye:** Tıp dilinde *komedon* olarak bilinen, yeni doğan bebeklerin ya da ergenlik çağındaki çocukların yüzünde hormonal değişimlerden dolayı çıkan siyah, ben gibi noktalar. (Gerze-Sarımsak)
- s**
- sadır:** İdrar (DS.3511: Sinop), (Boyabat-İsaoğlu)
- safı:** Saf (SYSV.169: Boyabat-İsaoğlu)
- sağıdak:** Saf, aptal (Saraydüzü-Bahşaslı)
- sağına gavi:** Bencil (SYSV.169: Erfelek-Balıfakı Hamza Mah.)
- sakağı:** Nefes darlığı, öksürük (SYSV.169: Boyabat-Çulhalı)
- sakağı:** Öksüren hayvan (SYSV.169: Boyabat-Düzkaragaç)
- sakat:** Derideki yaranın kabuklanması (Gerze-Tatlıcak)
- samra:** Sayıklama (Erfelek-Şerefiye)
- samramak:** Sayıklamak (SYSV.171: Ayancık-Alıköy, Hatip; Saraydüzü- Aşağıakpınar; Erfelek-Balıfakı)
- sarmarmak:** Uyku ya da hastalık nedeniyle söylenmek, sayıklamak (DS.3532: Sinop)
- sarsuk:** Dağınık, sersem (SYSV.171: Erfelek-Balıfakı Hamza Mah.)
- sasu:** Saf, sersem (SYSV.171: Boyabat-Bengübelen)
- seme:** Uykulu, alık (SYSV.173: Merkez-Taşmanlı)
- semelemek:** Sersemlemek (DS.3579: Sinop), (Merkez-Taşmanlı)
- seyirmek:** Daralmak, bunalmak (SYSV.174: Boyabat-Akçakese Garandun Mah.)
- sıçak:** İshal (Ayancık-Alıköy)
- sıkılcım:** Korku, baskı, sıkıştırma (Saraydüzü-Yalmansaray)
- sınıkçı:** Kırık-çıkıkçı (SYSV.175: Türkeli-Ayaz)
- sıraca:** Sara hastalığı (Türkeli-Gaziler)
- sıracalı:** Asabi, sinirli (SYSV.174: Boyabat-Çaybaşı, Çatpınar)
- sırtmak:** Karşı gelmek (SYSV.175: Saraydüzü-Yalmansaray)
- sırtarmak:** Karşı gelmek, direnmek (Boyabat-Çamlıca)
- sıvama:** Masaj (Gerze-Hacıselli Töngel Mah.)
- sıynak:** Hayvan tırnağı (BA.6: Saraydüzü)
- sicirlü:** Sinirli (Boyabat-Gazidere)
- sinci eğmek:** Darılmak, boynu bükme, başı eğme (SYSV.176: Türkeli-Satıköy)
- sincisüz:** Asık yüzlü, somurtkan (DS.3638: Boyabat)
- siñç:** Yüz, surat, çehre (DS.3638: Boyabat)

- siğil:** Siğil, deride sert kabarcıklar (DS.3641: Sinop)
siñil: bk.singil. (Erfelek-Merkez Kınık Mah.)
siv siv etmek: Karıncalanmak (SYSV.177: Boyabat-Darıözü)
soluğan: Astım, nefes darlığı, öksürük (SYSV.178: Boyabat-Çaybaşı)
söme: Sersem, hastalıklı (Boyabat-Bağlıca)
sömelek: Budala, sersem (DS.3679: Sinop), (Gerze-Yamacık)
sömelemek: Sersemlemek (Boyabat-Bağlıca)
sübyan pörsüğü: Sübyan perisi: Ana rahmindeyken bebeği boğduğuna ve annenin düşük yapmasına neden olduğuna inanılan bir peridir. (Merkez-Korucuk)
südümiyen: bk.sübyan pörsüğü. (Erfelek-Soğucalı)
sümsün: Ense (SYSV.181: Durağan-Aşağıalınca)
süngü geçmek: Bayılmak, içi geçmek (SYSV.181: Boyabat-Engilekin)
ş
şah garı: Halk hekimi (Merkez-Sazlı)
şalgam: İneklerde yüz, karın, sırt gibi bölgelerde şişlik görülen enfeksiyon hastalığı (Durağan-Kirencik)
şapaklamak: Şafaklamak: Ayılmak, kendine gelmek (SYSV.183: Ayancık-Tarakçı)
şarıkmak: Şırmarmak (SYSV.183: Saraydüzü-Yalmansaray)
şih garı: Halk hekimi (Merkez-Akbaş)
şırlak: Edepsiz, sırnaşık (SYSV.184: Türkeli-Çatakören)
şinnimek: Yaramazlık etmek, şırmarmak (DS.3785: Sinop)
şirnemek: Azmak (SYSV.185: Boyabat-Aşıklı)
t
takızamak: Bitkin ve yorgun düşmek (SYSV.188: Ayancık-Aliköy)
tas: Öküz derisinin uç kıyısı (DS.3836: Gerze)
tasu: Kasık fıtığı (Merkez-Oğuzeli)
taşırgamak: Çok yol yürüyen at, koyun, sığır vb. hayvanların tırnaklarını taşa çarparak bozması, incitmesi (DS.3840: Boyabat-Sarıyer)
tav: Şişmanlık (DS.3845: Sinop)
tavuk götü: İltihaplı çıban (Erfelek-Ormantepi, Gerze-Hacısellî Töngel Mah.)
tecce: At, inek, öküz gibi hayvanların arka bacaklarında oluşan ve yürümelerini engelleyen bir hastalık (SYSV.188: Boyabat-Çulhalı)
tekdamar: Korkak (DS.3862: Erfelek-Kazmasökü)
telek: Kuş, tavuk vb. hayvanların kanat kâlemleri (DS.3868: Boyabat-Oğlakçılar; Saraydüzü-Aşağıakpınar)
teleme: Zayıf (SYSV.189: Boyabat-Aşıklı)
tellek: Aksi, huysuz, ikiyüzlü (SYSV.189: Boyabat-Bengübelen, Dağtabaklı)
temre: Bir çeşit deri hastalığı (DS.3876: Sinop)
tentük: Ürkek, korkak (SYSV.190: Boyabat-Bengübelen)
ter döşegi: Annenin doğumdan hemen sonra, kendi yatağına geçene kadar yattığı yatak (Boyabat-Muratlı)
tersçe: Öküz, beygir vb. hayvanların arka ayaklarında oluşarak hayvanların topallamasına neden olan bir hastalık (DS.3896: Merkez-Tıngır)
tingabaz: Titiz, kılı kırk yaran (Saraydüzü-Bahşaşlı)
tingir: Çok çabuk küsen, alıngan (Boyabat-Çamlıca)
tırık: Zayıf, kansız, cansız, sıksa (DS.3919: Boyabat)
tırısım: Büyü (Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.)

- tıtırış:** Ablak, şişman yüzlü (DS.3927: Boyabat)
tiltörlü: Sinirli, asabi (SYSV.193: Durağan-Sarıyar)
tingiriş: Alıngan (Saraydüzü-Bahşaslı)
tiğsirmek: Aksırmak (SYSV.193: Türkeli-Gökçealan Başçiple Mah.)
tokalak: Obez, kilolu (Türkeli-Çatakören, Türkeli-Işıklı)
tokur: Obez, kilolu (Dikmen-Göllü)
tolatar: Tombul, iri, gürbüz, kanlı canlı (DS.3952: Gerze, Boyabat), (Boyabat-Hıdırlı)
topran: Şiş (Boyabat-Yaylacık)
toruç: Burnu akan (SYSV.195: Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.)
tosmak: Erkek insan ya da hayvanın cinsel organı (Boyabat-Merkez Kalebağı)
töz: Kulak arkasındaki çukur yer (Ayancık-İnaltı)
tufa: Çene ya da çene kemiği (SYSV.195: Ayancık-Yarenler; Erfelek-Balıfakı Hamza Mah.; Boyabat-Çamlıca)
tuluk (I): Yanak (SYSV.196: Dikmen-Üçpınar)
tuluk (II): Koyun postu (SYSV.196: Erfelek-Ormantepe)
turşan: Somurtkan, gururlu (SYSV.196: Dikmen-Yaykın)
tüvük: Uyuşuk (SYSV.196: Türkeli-Ayaz; Ayancık-Doğanlı)
- u**
- uğrak:** Sara hastalığı (SYSV.199: Boyabat-Dağtabaklı)
uğrama: Sara hastalığı (Erfelek-Merkez Kınık Mah.)
uğunmak: Ağrıdan, acıdan kıvrılmak (DS.4029: Sinop)
umma: Özenilen şeyin ele geçmemesinden dolayı lohusada meme, erkekte üreme organında olan şişlik, acı (Erfelek-Merkez Kınık Mah.)
umsuluk: Hayal, sıkıntı, umduğunu bulamama (SYA.59)
umsuluk olmak: Özenilen şeyin elde edilememesinden dolayı, lohusada memenin; erkek ve erkek çocukta üreme organının şişmesi (DS.4037: Sinop)
usluğu kaçmak: Bayılmak, içi geçmek (DS.4043: Gerze)
uşaklık: Dölyatağı (Merkez-Oğuzeli)
uyku böceği: Peygamber devesinin yumurta kesesi (Merkez-Korucuk Tırkışlar Mah.)
uykuluk: Yeni doğan çocukların başındaki kepek (DS.4049: Sinop)
uyrum: Beden (DS.4050: Boyabat)
- ü**
- ücut:** Vücut (SYSV.203: Durağan-Aşağalınca, Ayancık-Ortalık, Türkeli-Gökçealan)
ülfet: Tıp dilinde *komedon* olarak bilinen, yeni doğan bebeklerin ya da ergenlik çağındaki çocukların yüzünde hormonal değişimlerden dolayı çıkan siyah, ben gibi noktalar. (Boyabat-Yaylacık)
ürfiye: bk.ürüfe. (Boyabat-Çattepe)
ürüfe: Pişik, isilik gibi bebeklerin vücudunda çıkan kabarma ve kızarıklar (Boyabat-Karacaören)
üyke: Öfke (SYSV.204: Türkeli-Turhan)
üzüt: Sıska, renksiz, hastalıklı (DS.4087: Sinop)
- v**
- vık vık:** İçte sıkıntı, daralma (DS.4100: Sinop)
- y**
- yabuk:** Kekeme (DS.4112: Merkez-Kabalı)
yağır: Sırt (DS.4116: Sinop; SYA.60)
yanıkara: Tıp dilinde *karbonkül* olarak adlandırılan, vücudun çeşitli yerlerinde çıkan büyük çiban (Ayancık-Koccuğaz)

- yanır:** Sırt, iki kürek kemiğinin arası (SYSV.210: Boyabat-Çaybaşı)
yarıkmak: Şıarmak (SYSV.211: Boyabat-Alibeyli)
yarımlık: Kasık fıtığı (Erfelek-Merkez Kınık Mah.)
yarsımak: Kiskanmak, imrenmek (SYSV.211: Boyabat-Bengübelen, Çaybaşı)
yavınmak: Burulmak, acıkmak (SYSV.212: Ayancık-Göldağı)
yedi döşeğı: Doğumdan iki gün sonra lohusa kadın kendisi için süslenmiş güzel bir yatağı yatırılır. Yedi gün yatılan bu yatağı *yedi döşeğı* adı verilir (Gerze-Tokuşlar)
yedü-lü-sekü-zlü: Tedavi esnasında hekimin hastayı önce yedi sonra sekiz kez okuması/ çizmesi/sıvaması (Gerze-Hacıselli)
yeğni: Meme (SYSV.213: Ayancık-Merkez Ayancık Mah.)
yel: Ağrı, sızı, romatizma (DS.4230: Sinop), (Boyabat-Koçak)
yenürce: Kanser hastalığı (SYSV.214: Türkeli-Gökçealan)
yer ısırması: Ayak tabanında çıkan yara, çıban (Gerze-Tatlıcak)
yılancık: Kasıkta, kol altında ya da boyunda şişkinlik yaparak beliren bir hastalık, akarca, *erizipel* (DS.4264: Sinop)
yılçarmak: Şıarmak (SYSV.215: Boyabat-Çaybaşı)
yılıcan: Yılışik, şımarık (SYSV.215: Boyabat-Bengübelen)
yıllaş: Şaşı (DS.4269: Sinop)
yınçaruk: Şımarık (Boyabat-Çamlıca, Darıözü)
yirik: Bebeklerde doğuştan gelen dudak yarığı (Boyabat-İsaoğlu)
yoğuldamak: Konuşma güçlüğü çekmek, peltek konuşmak (SYSV.216: Dikmen-Dudaş)
yön: Yüz, alnaç (DS.4305: Sinop)
yüklü: Gebe (DS.4328: Sinop ve çevresi), (Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.; Türkeli)
z
zıklat: Sıkıntı (SYSV.223: Boyabat-Uzunçay)
zopzobu: Huysuz (DS.4395: Erfelek-Kazmasökü)
zükgem: Soğuk algınlığı nezle (SYSV.224: Durağan-Kuz, Boyabat-Alibeyli)
zül: Felç (SYSV.224: Boyabat-Düzkaraağaç, Çaybaşı)

Atasözü ve Deyimler

- Acı acıyı, su sancıyı giderir.* (Ayancık-Erikli)
Allah dert verip derman aratmasın. (Merkez-Oğuzeli)
Bi osuruk yedi doktora bedeldü. (Boyabat-Kurusaray)
Bir yere yalın ayak başı gabak gidilmez. (Erfelek-Hacılar)
Çocuğun beşiğı, evimin eşiğı (Boyabat-Çorak)
Derdini veren Allah dermanını da verir. (Merkez-Sazlı)
Dertli insan onmaz. (Ayancık-Fındıklı)
Doğum yapan kadının kırk gün mezarı açık kalır. (Merkez-Akbaş)
Duvarı nem, yiğidi gam yıkar. (Ayancık-Aliköy)
Et girmeyen eve dert girer. (Türkeli-Davut)
Eyninizi yamalu giyin emme boğazunuzdan zefil galman! (Boyabat-Şeyhli)
Hastanın başı yasdukda ezülü. (Ayancık-Aliköy)
İşleyen demir ııldar. (Merkez-Korucuk)
Kulağı cınlayanın bir emsali ölmüştür. (Erfelek-Merkez Kınık Mah.)
Nazar malı gazana, insanı mezara sokar. (Gerze-Hacıselli)
Öğünü geçenin ömrü geçer. (Boyabat-Çarşak)
Ölüm gibi hastalık da Allah'tandır. (Merkez-Akbaş)

Taşa, yaşa oturulmaz. (Ayancık-Dedeoğaç)

Kısaltmalar

BA: Boyabat Ağzı (Hacıköy, Camili, Kazaklı, Kayalı Köyleri)

DS: Derleme Sözlüğü

SHHHBN: Sinop'ta Halk Hekimliği Hakkında Birkaç Not

SYA: Sinop Yöresi Ağzıları

SYSV: Sinop Yöresi Söz Varlığı

Sonuç

Çalışmamızda Sinop'ta halk hekimliği uygulamaları ele alınmış ve bu uygulamalardan elde edilen söz varlığı ortaya konmuştur. Sinop tarihi ve kültürünün Eski Türk inanç sisteminden izler taşıdığı ve hâlâ bu kültüre ait söz varlığının korunduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan verilere baktığımızda şu sonuçlara varabiliriz:

1. Sinop halk hekimliğinde eski Türk inanç izleriyle İslami unsurların bir arada yaşatıldığı görülür. İnsan vücudu ve ruhunu tedavi eden hekimlerin ateş, kül, su, bıçak, iğne, taş, ağaç kökü, çam iğnesi, demir, kılıç gibi nesnelere kullanması ve hastalığa sebep olan unsurları ay, ateş ve tütsülemeyle yok etmeye, kaçırmaya çalışması eski Türk inanç sisteminde önemli bir yeri olan tabiat kültürüyle açıklanabilir. Tedaviye başlamadan abdest almak, besmele çekmek; tedavi sırasında Nazar, Fatiha ve İhlas suresi okumak; yine tedavi sonunda hastalığın iyileşmesi için dualar etmek uygulamalardaki harmanlanmış dini boyutları gösterir.

2. Eski Türk inancında yer altındaki kötü/karanlık ruhların insanları hasta ettiğine ve onlara zarar verdiğine inanılır. Zamanla dini, sosyal, kültürel ve ekolojik değişimlere bağlı işlevini kaybeden bu ruhların günümüzde hastalık adı olarak yaşadığı görülür. Albaskını, alazma, abraş, üzüt, yel, tırsım, daylı, meçük, çor gibi hastalıklar bunlara örnek verilebilir (Yıldız Altın, 2019: 164,176). Hastalık gibi genel bir ada evrilen bu sözcüklerin Sinop'ta ilk anlamlarıyla ilgisini koruduğu tespit edilmiştir.

3. Ülfet, ruhye, ısıtma, korkuluk, dilçek, sarılık, köstek gibi hastalıklar için düzenlenen ritüellerde kötü ruh önce karşılıklı soru-cevap yoluyla ve yüksek sesle telaffuz edilip çağırılır; sonra da sembolik olarak kesilme, alazlama, parpılama gibi yollarla öldürülür. Telaffuz edilen aslında hastalık adı değil bir önceki maddede de belirttiğimiz gibi çeşitli sebeplerle hastalığın yerini alan kötü ruhlardır. Burada bir nevi kişiye musallat olan ve onu hasta eden kötü ruh çağırılır ve temsilen kesilip öldürülür. Ayrıca bu biçimdeki sağaltmaların daha çok kadınlar tarafından yapılması da dikkat çekicidir.

4. Halk hekimleri, hastalığa sebep olan kötü ruhları kaçırmaya çalışırken efsunlu sözler söyler. Sağaltmaların vazgeçilmez parçası olan bu sözler oldukça çeşitlilik gösterir: "Emesemi buymuş, yeri yuvası yok umuş, davlara daşlara, ulu avaç depesine, çıksın getsin.", "mal isen mele, insan isen söyle", "derdimi al, dermanımı ver", "ya al, ya ver; ya al, ya ver; ya al, ya ver", "köy göçtü, sen de göç", "ben yığrendim sen de yığren", "gan yala, göl yala; gan yala, göl yala; gan yala, göl yala", "Allah'ım ya bize, ya öteye, ya beriye", "sen gördün ben görmedim, şeytan gitsin".

5. Sinop'ta tespit ettiğimiz hastalık adları şunlardır: *gelişememe, aydaşlık, böcüleme, öküzburnu, albasması, albaskını, nazar, kısırlık, konuşamama, yürüyememe, mayasır, sarılık, isilik, pişik, kızık, çıban, iltihap, kırık-çıkık, itdirseği, göz kuruluğu, göz kurdu, çon, ince maraz,*

kasık fitiği, korkma, yanıkara, kanama, açık yara, uçuk, saçkıran, zehirlenme, kuduz, idrar yolu hastalığı, göğüs ağrısı, donanma, göbek düşmesi, bezeme, tasu, nüzül, dumô, mide bulantısı, bademcik, siroz, uyuz, ülfet, köpek memesi, hava hastalığı, sıracı, dışarlık, uğrama, etyaran, et kopması, yel, dolama, guduruk, yirik, huy dutma, uzun hastalık, bel gevşekliği, kabaşış, at öksürüğü, hıcılık, kabakulak, ölü baskını, kırk baskını, vücutta çürük, siğil, yarımlik, hıvılayuk, dilçük, gece yanığı, gelincik, kıkırık, kırnapçık, tavukgötü, doku ezilmesi, ses kısıklığı, ağulanma, karın ağrısı, kabızlık, samra, akarca, sara, ısıtma, iğne avusu, guş palazı, pamukçuk, gavuç, gurböcuk, ağır basma, yer ısırması, çakmak, börtük, damar tıkanıklığı.

6. Sinop halk hekimliğinde tedaviler genel olarak büyü ve emlerden oluşur. Tespit ettiğimiz tedavi adları şunlardır: *trans, parpulama, bitkilerden yapılan emler, hayvan ve maden kökenli emler, tütsüleme, dalgaya verme, dolama, saçı, ziyaret, kurşun dökme, göçürme, kesme, soru ve cevap yapma, satma, yıkama, soyup ayazlama, değişik yapma, okuyup üfleme, çeyrekleme, ad bozma, tükürme, duvoklama, gursak görme, dizginleme, çemberden geçirme, tasu çekme, korku basma, korkuluk kesme, sallama, görüştürme, dil çalma, yedileme sekizleme, muska yazdırma, kıyılma, kırklama, göbek sıvama, çıvılama, çivileme, kötü ruhlardan kaçırma.*

7. Düğünlerde ve sağaltımlarda öne çıkan saçı, eski Türk inancındaki kansız kurban geleneğinin bir devamıdır. Taş, ağaç, ateş gibi iyelerin ruhu olduğuna inan Türkler birçok pratikte onlara kurban kesmiş ya da saçı yapmıştır. Sinop'ta daha çok su, süt, şeker, buğday, arpa, kuruyemiş ve parayla yapılan saçı; ritüellerin vazgeçilmez unsuru olmuştur. Yine çaput bağlama, ateşe tuz ve tereyağı atma (tös yedirme), odaya su saçma, iduk sunma gibi pratikler kansız kurbanın diğer örnekleri olarak yaşamaktadır.

8. Tedavilerin yapıldığı evlere ocak adı verilir. Tedaviler genelde ocakların kadın bireyleri tarafından yapılır. Bu evlerden gelin çıkan kızlar sağaltma meziyetlerini üzerine almış sayılır ve gittikleri evde bunları devam ettirir.

9. Sinop halk hekimliğinde tabiat kültü ve kültlere uygulanan üçleme, yedileme, kırklama, çevirme pratikleri yaygın olarak görülür. Hastaları tedavi etmek için meşe ya da ceviz ağacı kökünden üç defa geçirme, taş üstünde yıkama, vücutta çıkan bir hastalığı ateş ile yedi kez alazlama bunlarla ilgilidir. Kültler, hem koruyucu iye hem de yapı özelliklerinin hastaya göçürülmesi bakımından oldukça kullanılır. Örneğin taş kültü pek çok hastalıkta koruyucu ve kurtarıcı olarak düşünölmüş ve onun sert, sağlam, dayanma özelliği hastaya geçirilmeye çalışılmıştır.

10. Hayvan ve bitkilerin sağaltımlarda kullanımı oldukça yaygın ve dikkat çekicidir. En çok kullanılan hayvanlar; *kedi, köpek, kuş, sülük, kirpi, yılan, kömüş, köstebek, kurbağa ve ayıdır.* En çok kullanılan bitkiler; *boğadikeni, atkestanesi, danaayağı, yiğtin otu, kaya otu, galdırayuk, mayasır otu, menemtere, temrô, ısırğan, sütleyen, ayvadana, gabaldayuk, elverti, sinir otu, bıçırgan, bertik otu, ebegömece, ayruk otu, fatma ana otu, tecce, damar otu, çıratan, çörek otu, üzerlik otu, sarılık otu, pirinç otu, guguk otu ve dulavrat otudur.* Tedavilerde ayrıca; *ceviz, meşe, gül, çınar, kiren, sakız, çam, gırnap, söğüt, incir* gibi ağaçlar da kullanılmıştır. Hayvanlar daha çok tedavide eti için kullanılırken bitkiler ise daha çok yaraya sarılarak, çayı içilerek ve tütsüleme yapılarak kullanılır.

11. Vücudun çeşitli yerlerinde görölen hastalıkları sınırlamak, yayılmalarını engellemek, onları belirli bir yere hapsetmek için çevirme ya da diğer bir tabir ile çizme pratiği uygulanır. Çizme, daha çok *buğday, arpa, çam pürü* ve *iğneyle* yapılır.

12. Sağaltımlarda taş, su, ateş ve demir (=iğne, bıçak, balta, ersün, zincir, çivi, kılıç) koruyucu, kurtarıcı, temizleyici fonksiyonlarıyla himayeci ruhu temsil eder.

13. Eski Türk inanç sistemindeki *göçürme* pratiği Sinop halk hekimliğinde yaygın olarak varlığını devam ettirir. Buna göre hastalıklar yani kötü ruhlar bazı ritüellerle hayvanlara ve nesnelere göçürülmüştür. Hastanın ağzına alıp çiğnediği ekmeği daha sonra köpeğe atıp yedirmesi, bununla ilgilidir.

14. Tedavi için değirmende, taş üstünde, ağaç dibinde ve türbe gibi yerlerde yıkanan hastalar, üzerinden çıkarttıkları elbiseleri orada bırakırlar. Bunu ruhlara hediye bırakma olarak düşünebiliriz.

15. Sinop'ta bir diğer yaygın sağaltma yöntemi de *satma* ritüelidir. *Satma*, içtenlikle karşı tarafa verilen cüzi bir miktar para ile yapılır. Bazen de türbe ve yatlara adak adanarak yapılır. *Satma* ile istenmeyen hastalık, kötü ruh, nazar ya da eksiklik başka bir kişiye ya da türbeye satılır. Bu pratik daha çok kısırlık, nazar, erken ölüm gibi durumlar için yapılır. *Satma* ritüeli uygulanan bebeklere erkek ise Yaşar, Dursun, Satılmış; kız ise Satu/Satı isimleri konur.

16. Birçok yerde olduğu gibi Sinop'ta da türbeler şifa aranan mekânlar olmuştur. İçinde dua etme, adak adama, uyuma, tesbih çekme, tesbih içinden geçme, yedili-sekizli yapma, çaput bağlama; etrafında yedi kez dolanma (tavaf) türbelerle ilgili ritüellerin bazılarıdır.

17. Birçok hastalığın sebebi nazara bağlanır. Bu yüzden nazardan korunmak için evlerin dışına hayvan boynuzu, kafatası, nazar boncuğu takılır; evlerin dört bir çevresine köpek dışkısı bulaştırılır; avlu sırıklarının tepesine boş yumurta kabuğu takılır. Bu pratikler bela, musibet, hastalık gibi kara iyelerden koruma maksadıyla yapılır.

18. Sağaltımlarda güneş, ay, yıldız gibi iyelerin izleri görülür: Aydaş hastaların dolunayda aya üç kez sallanması, alazlamanın güneşle birlikte batacağı inancıyla güneş batarken yapılması bu yüzdendir.

19. Hastalanmaya sebep olan bir başka unsur da *baskın* adı verilen karşılaşmalardır. Baskınlar *lohusa* kadınların birbiriyle ya da kırkı içinde iki bebeğin karşılaşmasıyla gerçekleşir ve güçlü olanın güçsüze baskın gelip onu boğmasıyla (öldürmesiyle) sonuçlanır.

20. Bu çalışmayla halk hekimliği ve halk sağlığı alanında *Derleme Sözlüğünde* olmayan pek çok sözcük derlenmiş ve kayda geçirilmiştir.

21. Sinop halk hekimliğinde üç, yedi, cedim (yedi), yedili-sekizli ve kırk sayıları sık kullanılır. Pratikler bu sayılar kadar tekrar edilir ya da bu kadar gün tamamlanınca yapılır.

22. Halk hekimliğinde hastalıkların tedavisi bizce tam olarak mümkün değildir. Uygulanan yöntemler hastada plasebo etkisi yaratır. Pratikler, hastaya zihinsel ve psikolojik moral-motivasyon vererek bir nevi terapi sağlar. Hasta, bunlara bel bağlayarak umutlanır ve pozitif duygular içinde kalır. Bunlar tamamlayıcı ve alternatif tedavilerdir.

Kaynak Kişi Bilgileri

Derleme No	Adı	Soyadı	Derlendiği Yer	Yaş	Mesleği	Derleme Tarihi	Eğitim Durumu
KK.1	Münevver	Küçükbaş	Boyabat-Çatpınar	75	Ev Hanımı	2017	Yok
KK.2	Çiçek	Aracı	Merkez-Sazlı	67	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.3	Zehra	Maden	Merkez-Dizdaroğlu	74	Ev Hanımı	2012	İlkokul-5
KK.4	Hamide	Demir	Merkez-Eymür Bozlu Mah.	61	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.5	Havva	Akdeniz	Erfelek-Merkez Kınık Mah.	65	Ev Hanımı	2018	İlkokul-5
KK.6	Şükran	Taban	Merkez-Korucuk	69	Ev Hanımı	2017	İlkokul-5
KK.7	Ramazan	Kalaycı	Erfelek-Horzum	85	Memur	2015	Yok
KK.8	Hacile	Erdoğan	Erfelek-İncirpınarı Ufacıkağaç Mah.	60	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.9	Niyazi	Göl	Erfelek-Meydan Gölaltı Mah.	85	Halk Hekimi	2011	Yok
KK.10	Sancak	Karakaş	Erfelek-Horzum Oraklı Mah.	90	Rençper	2011	Yok
KK.11	Mizare	Tosun	Boyabat-Arıoğlu	77	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.12	Galip	Ünal	Gerze-Çağlayan	70	Rençper	2012	Yok
KK.13	Yüksel	Kalaycı	Merkez-Korucuk Sarıgüzel	81	Ev Hanımı	2018	İlkokul-3
KK.14	Vahide	Çetinkaya	Gerze-Bolalı	60	Ev Hanımı	2012	Yok
KK.15	Nuriye	Ulak	Gerze-Çakallı	65	Ev Hanımı	2012	İlkokul-3
KK.16	Fatma	Belovacıklı	Gerze-Acısü	62	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.17	Hasret	Çakır	Gerze-Kirencükuru	73	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.18	Satı	Uzun	Erfelek-Şerefiye Çobanlar Mah.	65	Ev Hanımı	2018	Yok
KK.19	Sadık	Bayramoğlu	Gerze-Yamacık	80	Rençper	2011	Yok
KK.20	Mürüvet	Özgenç	Erfelek-Değirmencili	75	Ev Hanımı	2013	Yok
KK.21	Cemile	Altuntaş	Erfelek-Hasandere	93	Ev Hanımı	2017	Yok
KK.22	Saniye	Uzun	Gerze-Yaykıl Demirci Mah.	80	Ev Hanımı	2011	Yok

KK.23	Fati	Öncü	Ayancık-Babaköy	80	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.24	Şefika	Yalçın	Ayancık-Fındıklı	76	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.25	Beyaz	Kaya	Ayancık-Hacılı	76	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.26	Fatma	Özdemir	Erfelek-Gümüşsuyu	78	Ev Hanımı	2015	İlkokul-5
KK.27	Huriye	Öz	Erfelek-Veyssel	75	Ev Hanımı	2012	İlkokul-3
KK.28	Fatma	Erol	Ayancık-Doğanlı Hümer Mah.	88	Halk Hekimi	2018	Yok
KK.29	Saniye	Uzun	Gerze-Yaykıl, Demirci Mah.	80	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.30	Fadime	Arslan	Gerze-Sarıyer	76	Ev Hanımı	2014	Yok
KK.31	Fatma	Güney	Ayancık-Söküçayırı Güney Mah.	80	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.32	Havva	Çalışkan	Ayancık-Kaldırayık Yarenler Mah.	60	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.33	Şahide	Özdemir	Ayancık-Yenikonak	75	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.34	Mehmet	Türkeş	Boyabat-Darıözü	76	Halk Hekimi	2015	İlkokul-3
KK.35	Emine	Yıldırım	Ayancık	85	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.36	Mürvet	Öztürk	Türkeli-Satıköy Çınar Mahç	50	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.37	Fatma	Çelik	Türkeli-Yusuflu	79	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.38	Emine	Topaloğlu	Boyabat-Yaylacık	75	Halk Hekimi	2011	Yok
KK.39	Kamile	Bozkurt	Boyabat-Yiğren Yenikayalı Mah.	81	Halk Hekimi	2018	Yok
KK.40	Zehra	Altun	Dikmen-Kerim Makas Mah.	62	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.41	Sündüz	Kaya	Dikmen-Sarayköy	86	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.42	Emine	Baş	Dikmen-Yumaklı	78	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.43	Hamit	Demir	Boyabat-Çaybaşı	75	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.44	İlyas	Atıcı	Dikmen-Dudaş Çatalcık Mah.	81	Ev Hanımı	2011	Yok

Sinop'ta Halk Hekimliği ve Halk Dilinde Sağlık Deyişleri

KK.45	Melek	Karagöz	Saraydüzü-Çalpınar Güney Mah.	85	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.46	Sultan	Ayverdi	Dikmen-Merkez Dereköy Mah.	82	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.47	Mustafa	Ermış	Durağan-Yukarı Akçabük	87	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.48	Zübeyde	Cicioğlu	Durağan-Dereli	73	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.49	Emine	Maden	Durağan-Bayat Aşağı Mah.	60	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.50	Arif	İpçi	Durağan-Yukarı Karacaören	55	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.51	Fatma	Somuncu	Boyabat-Alibeyli	75	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.52	Nazik	Erdem	Saraydüzü-Uluköy	60	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.53	Şirin	Öztürk	Boyabat-Aşıklı	63	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.54	Cemile	Küçükbaş	Boyabat-Çatpınar	81	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.55	Hamit	Demir	Boyabat-Çaybaşı	75	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.56	Halime	Erol	Boyabat-Çulhalı	80	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.57	Şaziye	Öztürk	Boyabat-Kadınlı	61	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.58	Fahriye	Ayverdi	Boyabat-Çurguşlar	75	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.59	Hamit	Demir	Boyabat-Çaybaşı	75	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.60	Nebiye	Eriş	Boyabat-Hacıahmetli	81	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.61	Ünzile	Özcan	Boyabat-Tekke	47	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.62	Hamide	Yalçın	Boyabat-Kayaboğazı	70	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.63	Hatice	Çörekçi	Dikmen-Küçükkızık	49	Ev Hanımı	2011	İlkokul-5
KK.64	Emine	Ünal	Ayancık-Doğanlı Harmanlı Mah.	71	Ev Hanımı	2015	Yok
KK.65	Satiye	Dündar	Boyabat-Koçak	80	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.66	Şaziye	Bozkurt	Merkez-Bostancılı Akdoğan Mah.	89	Ev Hanımı	2015	Yok

KK.67	Mertol	Taşkın	Merkez-Ada Mahallesi	61	Balıkçı	2015	Ortaokul
KK.68	Gülhan	Kara	Erfelek-Yeniçam	42	Ev Hanımı	2015	İlkokul-5
KK.69	Şükrü	Kaya	Erfelek-Kazmasökü Kapandüzü Mah.	74	Rençper	2015	İlkokul-3
KK.70	Behiye	Öztürk	Erfelek-Hürremşah	67	Ev Hanımı	2011	Yok
KK.71	Ümmühan	Aydın	Merkez-Korucuk	62	Ev Hanımı	2017	İlkokul-5
KK.72	Şehri	Bayrak	Merkez-Korucuk Tırkışlar Mah.	60	Ev Hanımı	2017	İlkokul-5
KK.73	Hasan	Ersoy	Gerze-Merkez	80	Balıkçı	2017	Yok
KK.74	Hasan	Başoğlu	Merkez-Oğuzeli	52	Rençper	2011	İlkokul-5
KK.75	Hüseyin	Gökgöz	Gerze-Sarımsak	57	Serbest Meslek	2017	İlkokul-5
KK.76	Fuat	Taşkın	Gerze-Yenikent, Sarıca Mah.	58	Çoban	2018	İlkokul-5
KK.77	Ünzile	Türk	Gerze-Tatlıcak	76	Ev Hanımı	2016	İlkokul-3
KK.78	Aysel	Er	Durağan-Kirencik	84	Ev Hanımı	2017	Yok
KK.79	Şehri	Vural	Durağan-Ortaköy	54	Ev Hanımı	2018	İlkokul
KK.80	Lütfiye	Akman	Durağan-Çaltu	30	Ev Hanımı	2018	İlkokul
KK.81	Şehri	Karabey	Durağan-Yeşilyurt	63	Ev Hanımı	2018	İlkokul
KK.82	Hayriye	Yıldırım	Merkez-Sazlı	83	Ev Hanımı	2017	Yok
KK.83	Cevat	Taş	Merkez-Akbaş	68	Rençper	2017	İlkokul-5
KK.84	Bilge	Baltekin	Durağan-Buzluk	68	Ev Hanımı	2018	İlkokul-3
KK.85	Menşüre	Ergün	Gerze-Hacıselli Töngel Mah.	85	Halk Hekimi	2018	İlkokul-5
KK.86	Nazik	Usta	Gerze-Tatlıcak	80	Ev Hanımı	2015	Yok

Kaynakça

- Acar, E. (2017). *Sinop Yöresi Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Acıpayamlı, O. (1969). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri". *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 26, 1-9.
- Acıpayamlı, O. (1963). "Türkiye Halk Hekimliğinde Dalak Kesme ve Etnolojik İzahı". *DTCF Antropoloji*, 1(1), 37-58.
- Acıpayamlı, O. (1989). *Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi*. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akman, E. (2007). "Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu'daki Ocaklar". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 393-400.
- Alptekin, A. B. (2010). "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği". *Millî Folklor*, 86, 5-19.
- Araz, R. (1995). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: AKM Yayınları.
- Artun, E. (2008). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Balcı, F. (2019). *Kuzey Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri ve Bunlara Bağlı İnanışlar*. İstanbul: Hiperyayın.
- Başoğlu, B. (1981). "Boyabat Folkloru: Boyabat Yöresinde Çeşitli İnançlar", *Türk Folkloru Dergisi*, 28, 26-29.
- Başoğlu, B. (1982). "Boyabat Folkloru: İnsan Sağlığı İle İlgili Görüş, İnanış ve Uygulamalar", *Türk Folkloru Dergisi*, 3(36), 11-13.
- Başoğlu, İ. (2002). *Sinop İlinin Sağlık Coğrafyası: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası, Sinop Sancağı, Sıhhiye Müdürü Dr. Mehmed Said 1922*. İstanbul: İkizler Ofset.
- Başoğlu, İ. (2015). "XX. Asrın Başlarında Sinop'ta Görülen Bulaşıcı Hastalıklar". *Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele*, (Editör: İbrahim Başağaoğlu, Ahmet Uçar, Osman Doğan), s.151-161, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Bayat, A. H. (1992). *Anadolu Tıbbi Folklorunda Göz Hastalıkları. IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Kitabı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bayat, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Boratav, P. N. (1999). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çatal, N. C. (2018). *Sinop, Ayancık, Boyabat, Durağan, Erfelek, Gerze ve Saraydüzü-Türbeler ve Eviyalar (Yapılar, İnanışlar ve Rivayetler)*. Samsun: Erol Ofset.
- Çıblak, N. (2004). "Halk Arasında Nazar, Nazarlık İnanıcı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XV, 103-125.
- Duvarcı, A. (1990). "Halk Hekimliğinde Ocaklar". *Millî Folklor Dergisi*, 7, 34-38.
- Ergun, P. (2017). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Eyüboğlu, İ. Z. (2007). *Anadolu İnançları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Gan, Lin (2000). "Göktürklerde Gelenekler ve Dini İnançlar" (Çev.: Eyüp Sarıtaş). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV, 361-374.
- Gürel Yardımcı, T. (2018). "Dünden Bugüne Sinop'ta Sağlık", *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop Kitabı*, (Editör: Özgür Kıran), s.423-438, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *İslam İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnan, A. (1952). "Müslüman Türklerde Şamanizmin Kalıntıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(4), 19-30.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- İnan, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Y. (1990). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: TKAE Yayınları.
- Karasoy, Y. (2008). "Aydaş, Aydaşlık ve Aydaş Olmak Üzerine", *Gazi Türkiyat Dergisi*, 1(2), 75-87.
- Kaya, M. (2001). "Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 7(25), 199-218.
- Kıyak, A. (2011). "Eski Türk Kültüründe Taş-Kaya Kültünün Elazığ'daki Yansımaları", *Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(10), 129-144.
- Kıyak, A. (2013). "Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü ve Elazığ'daki İzleri", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 22-39.
- Koç, A. (2010). "Hastalık İsimlerinde Örtmece", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 188, 77-94.
- Komisyon. (1963-1982). *Derleme Sözlüğü I-XII, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara I.(A) 1963, II.(B) 1965, III.(C-Ç) 1968, IV.(D) 1969, V.(E-F) 1972, VI.(G) 1972, VII.(H-İ) 1974, VIII.(K) 1975, XI.(L-R) 1977, X.(S-T) 1978, XI.(U-Z) 1979, XII.(Ek-1) 1982. Ankara: Türk Dil Kurumu.*
- Komisyon. (1995). *Her Yönüyle Yeşil Durağan*, Sinop: Durağan Kaymakamlığı Yayınları.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2015). "Fatma Ana Üzerine Anlatılan Efsaneler", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 106-115.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2012). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurt, B. (2016). "Malatya Yöresi Yağmur Duası Geleneklerinde Eski Türk İnanç İzleri Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Bakış Dergisi*, 54, 134-146.
- Öner, T. (1974). *Boyabat Ağzı (Hacıköy, Camili, Kazaklı, Kayalı Köyleri)*, Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Özgenç, G. (1981). *Sinop ve Yöresi Ağzıları*, Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Said, M. (1922). *Türkiyenin sıhh-i içtimâî Coğrafyası: Sinop Sancağı*. Ankara: Öğüt Matbaası.
- Sevengil, R. A. (1967). *Eski Türklerde Dram Sanatı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Şahbaz, M. (2020). "Seküler Başa Çıkma Yöntemi Olarak Aydaş İnanıcı: Yukarı Karahacılı Köyü Örneği", *Journal of Analytic Divinity*, 4(1), 104-115.
- Türkmen, S. (2006). *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırklareli: Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1930). "Sinop'ta Halk Hekimliği Hakkında Birkaç Not", *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*, 1(4), 6-7.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1934a). "Sinop ve Çevresinde Sıhhat Hakkında İnanmalar", *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*, 4(42), 141-142.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1934b). "Sinop ve Çevresinde Sıhhat Hakkında İnanmalar", *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*, 4(43), 153-156.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1934c). "Sinop Halkiyat ve Harsiyatı", *Sinop Gazetesi*, 12(921), 2.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1935a). "Sinop ve Çevresinde Sıhhat Hakkında İnanmalar", *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*, 4(45), 203-207.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1935b). "Sinop ve Çevresinde Sıhhat Hakkında İnanmalar", *Halk Bilgisi Haberleri*, 4(46), 222-224.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1935c). "Sinop'ta ve Çevresinde Sıhhat Hakkında İnanmalar", *Halk Bilgisi Haberleri*, 4(48), 298-302.

Sinop'ta Halk Hekimliği ve Halk Dilinde Sağlık Deyişleri

- Ülkütaşır, M. Ő. (1941). "Sinop'ta Loğusa Yatağı, Kırk Hamamı ve Kırk Âdeti", *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*, 10(111), 59-61.
- Ülkütaşır, M. Ő. (1942a). "Sinop'ta çocuğu Olmayanların ve Yaşamayanların Aldığı Tedbirler", *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*, 11(124), 87-88.
- Ülkütaşır, M. Ő. (1942b). "Sinop'ta ocuğun Diş ıkarma ve Yürümesi ile İlgili Âdetler ve İnançlar", *Tanrıdağ*, 1(18), 7-8.
- Yıldız Altın, K. (2019). "Hastalık Adları Bağlamında Kötü Ruhların Dönüşümü: Türkistan'dan Anadolu'ya", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19(1), 159-180.

Ekler

Resim 1. Aydaş kayası (Boyabat-Çatpınar)

Resim 2. Aydaş/mantar kayası (Boyabat-Domşu)

Sinop'ta Halk Hekimliği ve Halk Dilinde Sağlık Deyişleri

Resim 3. Ağaç arası (Sinop-Akliman)

Resim 4. Oyuk ağaç (Sinop-Akliman)

Resim 5. Oyuk ağaç (Saraydüzü-Asarcıkayalı)

Resim 6. Sarılık çayı (Boyabat-Sarıyer)

Resim 7. Sarılık suyu (Boyabat-Sarıyer)

Resim 8. Acı su/Kılıç suyu (Gerze-Acısü)

Sinop'ta Halk Hekimliği ve Halk Dilinde Sağlık Deyişleri

Resim 9. Dilek/Binek/Satı taşı (Gerze-Güzelkent, ee Sultan)

Resim 10. Sarlık taşı (Ayancık-Doğanlı, Hümer Mahallesi)

Resim 11. *Uyuz suyu (Saraydüzü-Bahşanlı, Zeyve Mah.)*

Resim 12. *Yılcık/Asa suyu (Merkez-Sazlı)*

Resim 13. Sarılık otu (*Boyabat-Sarıyer*)

Resim 14. Uyku b6ceği (*Sinop-Korucuk Tırkışlar Mah.*)